

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Historiedidaktikk

Vårsemesteret, 2019

Åpen

Forfatter: Roar Andersen

.....
(signatur forfatter)

Veileder: Dolly Jørgensen

Tittel på masteroppgaven: Norske Rovfugler Brukt i Engelsk Falkoneri i Høymiddelalderen

Engelsk tittel: Norwegian Birds of Prey in English Falconry Practice during the High Middle Ages

Emneord:
Falkoneri
Middelalder
England
Norge
Norsk Rovfugl

Antall ord:41145.....
+ vedlegg/annet:5071.....

Stavanger,19 mai 2019.....
dato/år

Sammendrag

Denne masteroppgaven vil prøve å besvare hvilken rolle norske rovfugler spilte for falkonéringen i England i Middelalderen. Tidsrommet oppgaven vil prøve å belyse er mellom 1086 og 1272. Disse norske rovfuglene fant veien til England gjennom handel eller som gave mellom de kongelige, og skulle komme til å bety mye for engelsk falkonering. For å besvare dette spørsmålet har det vært nødvendig å analysere en rekke diplomer tilgjengelig i *Diplomatarium Norvegicum* og samt sett på det rike engelske materiale i for eksempel *Pipe Rolls*, *Liberate Rolls*, *Close Rolls*, «*Liber Feodorum*» og «*Domesday Book*» for å nevne noen. Det blir gjort en case-study av familien de Hauville som i over 200 år skaffet rovfugler til bruk i falkonering til de Engelske kongene i høymiddelalderen. Denne familien ser ut til ha vært sentral også i forbindelse med gaveutveksling og handel av norsk rovfugl fra Norge til England. Det argumenteres i oppgaven for at de norske rovfuglene spilte en sentral rolle i engelsk falkonering.

Abstract

This master thesis will try to answer what role Norwegian birds of prey played for the practice of falconry in England during the High Middle Ages. This thesis will cover the time between 1086 and 1272. These Norwegian birds of prey found their way to England through trade or as gifts between royals, and would come to mean a lot for English falconry. To answer this question it has been necessary to analyse a number of diplomas available in *Diplomatarium Norvegicum* and also make use of the rich English material in for example *Pipe Rolls*, *Liberate Rolls*, *Close Rolls*, «*Liber Feodorum*» and «*Domesday Book*» to mention some. The family of de Hauville were responsible for supplying the English kings with birds of prey for over 200 years, and for this thesis a case-study of this family has been conducted. This family seems to have played a central role in the trade and gifting of Norwegian birds of prey from Norway to England. This thesis will argue that the Norwegian birds of prey played a central role in English falconry practice.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært kjempespennende og har bidratt til jeg ønsker å jobbe mer med temaet middelalder og primærkilder, selv om det kanskje har vært litt travle dager i forbindelse med familieliv og andre studier i tillegg. Jeg må rette en stor takk til min gode familie som har støttet meg gjennom studiene, spesielt min fantastiske kone Charlotte som fremfor noen har vært den som har fått dette til å gå i sammen.

En stor takk rettes også til min veileder Dolly Jørgensen som alltid har gitt meg den støtten jeg har hatt behov for gjennom oppgaveskrivingen. I tillegg må jeg rette en takk til Ellen Hagen ved arkeologisk museum Stavanger og Ragnar Orten Lie ved muséet i Vestfold for gode råd tidlig i prosessen for denne oppgaven.

Vil også rette en takk til det gode faglige miljøet ved UiS, og spesielt til miljøhistorikerene, som har gitt meg bredere perspektiver på faget enn jeg hadde kunnet forutse før jeg startet studieløpet mitt.

Roar Andersen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	ii
Abstract.....	iii
Forord.....	iv
Innholdsfortegnelse.....	v
1. Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Tidligere forskning.....	4
2. Metode for arbeidet med oppgaven.....	10
2.1 Valg av kilder.....	10
2.1.1 De Nordiske samlingene.....	10
2.1.2 De engelske kildene.....	12
2.2 Oversettelse av middelalderdiplom.....	14
2.3 Kildenes begrensninger.....	17
2.4. Prosopografi.....	19
3. Teoretisk rammeverk.....	21
3.1 Dyrene som arbeidere.....	21
3.2 Dyr som sansende handelsvare.....	22
4. Falkonerings bakgrunn.....	24
4.1 Falkonerings i skriftlige kilder.....	25
4.1.1 Tidlige skriftlige kilder.....	26
4.1.2. Falk og hauk i sagaene.....	28
4.2 Falkonerings i billedkunsten.....	30
4.2.1 <i>Labors of the months</i>	30
4.2.2 Falkonerings i norsk billedkunst.....	34
4.3 Arkeologiske bevis på falkonerings.....	35

4.3.1 Tidlige arkeologiske bevis på falkonerer.....	35
4.3.2 Norske funn.....	37
5. Norske rovfuglers rolle i engelsk falkonerer.....	40
5.1 Forskjellige typer rovfugl i bruk.....	40
5.2 Fangst av rovfugl.....	42
5.3 Norske rovfugler i England.....	46
5.4 Hvem brukte rovfuglene?.....	52
5.5 Fra rovfuglens perspektiv.....	59
5.5.1 Rovfuglen som sensende handelsvare.....	59
5.5.2 Rovfuglen som arbeider?.....	61
5.5.3 Domestisert eller vill?.....	62
6.0 Case-studie av Familien de Hauville og norske falkonerer.....	65
6.1 Familiens første tid i England.....	66
6.2 Familiens kjente tilholdsteder i England.....	67
6.2.1 Familiens kjente tilholdssteder i regjeringstiden til Henrik II.....	68
6.2.2 Familiens kjente tilholdssteder i tiden frem til og med Henrik III.....	72
6.3 Familiens nettverk.....	74
6.3.1 Familiens sosiale nettverk.....	74
6.3.2 Familiens handelsnettverk.....	76
6.4 Rovfuglens liv under familien de Hauville.....	81
6.4.1 Familien de Hauville - en arbeiderklasse-familie?.....	81
6.4.2 Levende handelsvare som levebrød.....	83
6.5 Familien de Hauvilles betydning for norske rovfugler i England.....	84
7. Konklusjon.....	86

Kildeliste.....	89
Artsnavn: latin, engelsk, norsk.....	97
Vedlegg 1, Referanser til norsk hauk i regjeringstiden til Henrik (Henry) II.....	98
Vedlegg 2, De Hauville-familien i DN og RN.....	120
Vedlegg 3, Familien de Hauville under Henrik II i Pipe Rolls.....	127

1. Innledning

A raven, the bird that helpeth the gods, In my right hand I hold;
A hawk, to flutter in thine evil face, In my left hand I thrust forward.¹

Å jakte med falk og hauk eller andre trente fugler er en kunst som har røtter langt tilbake i tid. Denne oppgaven vil handle om denne kunsten, som på fagspråket blir kalt falkoneri. Sitatet over her er fra en gammel Babylonsk eller Sumerisk besvergelse om hvordan man skal holde onde ånder borte. Det er nedskrevet i regjeringstiden til Assurbanipal av Assyria (ca. 669 - 631 f.kr)² og stammer muligens fra kildemateriale som kan strekke seg opp i mot 7000 år tilbake i tid.³ Dette er bare et av de utallige sitatene jeg har kommet over i arbeidet med historiografien over emnet falkoneri. Beskrivelsen av disse ritualene har en del abstrakte kvaliteter men inneholder også andre ganske konkrete instruksjoner som å henge opp urter og andre praktiske gjøremål, og ritualene har da etter sannsynlighet også blitt utført i praksis. Om man da ikke faktisk hadde en trent fugl i hendene for å utøve det beskrevne ritualer er symbolikken ganske slående: en falk som blir kastet fra venstre arm. De skriftlige kildene til falkoneri så tidlig er ganske omtåket i mystikk, men at skriftlige kilder ikke eksisterer betyr ikke at man ikke hadde trente fugler til å jakte for seg i forhistorisk tid. Selv om det i de siste par årene er forsket mye på falkoneri er det fremdeles uvisst når mennesket først begynte med dette.

Det blir praktisert falkoneri i mange land enda, blant annet i England og midtøsten hvor sporten har lange tradisjoner, og som jeg skal se nærmere på videre i oppgaven. Det er ting som tyder på at Norge også en gang kan ha drevet falkoneri, men for det meste er det historisk sett mest fangst og salg som har vært viktig for Norge når det kommer til falk fra middelalderen og frem til tidlig moderne tid. Det lille som finnes av bevis på norsk falkoneri er beskrevet i sagaene nedtegnet mye senere, og selv om det kan være en god sannsynlighet for at det ble utøvd jakt med falk i Norge har jeg ikke funnet noe som tilsier at dette var utbredt.

Denne oppgaven skal handle om falkoneri i middelalderen. Falkoneri er definert som «the taking of quarry in its natural state and habitat by means of trained birds of prey».⁴ Falkoneri har en lang og rik historie som fortjener å bli trukket frem. Falkoneri, som jeg ser det, hadde i utgangspunktet to formål: å jakte i den hensikt å skaffe mat, eller som en fornøylig fritidssyssele for de som allerede var velbemidlet. For denne oppgavens henseende er nok sistnevnte det mest relevante, siden falkoneri, som vi skal se nærmere på, var en yndet sport blant den europeiske eliten i middelalderen. Falkoneri er en kunst som kun et fåtall i verden mestrer. Dette spennende samspillet mellom dyr og menneske vil være fokus i oppgaven. Som nevnt i definisjonen min om hva falkoneri er trenger det ikke nødvendigvis være en falk eller hauk som blir brukt, definisjonen er åpen

¹ R. Campbell Thompson, *The Devils and Evil Spirits of Babylonia, Vol I: Evil spirits* (London: Luzac and co., 1903), 135.

² British museum, «Who was Ashurbanipal», 19 juni, 2018, [Blogg], https://blog.britishmuseum.org/who-was-ashurbanipal/?_ga=2.57866093.699992699.1546603120-1359218519.1509400315.

³ R. Campbell Thompson, *The Devils and Evil Spirits of Babylonia*, xii.

⁴ Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms, *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millennia on a Global Scale vol. iv* (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 5.

nok til også å inkludere andre rovfugler, som for eksempel ørn. En rovfugl brukt i den hensikt å ta bytte kan altså være eksempel på falkoneri. Likevel vil mitt fokus være på falk og hauk siden det er disse fuglene som går mest igjen i kildene til bruk i denne oppgaven.

Bakgrunnen for mitt valg av oppgave er dels personlig interesse for middelalderhistorie og dels et ønske om å bidra med noe nytt i norsk middelalders historieskrivning. Jeg tar utgangspunkt i et stort utvalg primærkilder fra Norge og England for å prøve å finne noe nytt om falkoneringshistorie. Middelalderhistorie i Norge kommer ofte litt i bakgrunn av, for eksempel, historiefremstillingen av vikingtid. Det blir undervist lite i middelalderhistorie i skoleverket og spesielt i Rogaland hvor jeg kommer fra er det av naturlige årsaker stort fokus på vikingtid. Spesielt når det gjelder emnet som omhandler relasjonen mellom dyr og mennesker er det vesentlige mangler i historieundervisningen, og som er noe av grunnen til at jeg vil utforske dette videre.

1.1 Problemstilling

Denne oppgaven skal handle om falkoneri i høymiddelalderen. Falkoneri er som nevnt innledningsvis definert som jakt med en trent rovfugl i den hensikt å ta et byttedyr. Når det gjelder treningen av rovfugl er dette en kunst som er vanskelig å mestre. Både trening av fuglen og transporteringen av fuglen har krevd spesialisert mannskap, og dette samspillet mellom menneske og natur blir også viktig å se nærmere på.

Spørsmålet som blir viktig å besvare for oppgaven blir da: hvilken rolle spilte norsk rovfugl for falkoneringen i England i høymiddelalderen? Det vil være et særlig fokus på selve rovfuglen, spesielt med tanke på denne som handelsvare. Hvor kom fuglen fra, hvor ble den solgt og hvem kjøpte den vil da være viktig å finne svar på. Oppgaven skal også omhandle falkoneri, og prøve å finne ut hvem det var som fraktet, trente og passet på disse fuglene.

Det vil være viktig å svare på spørsmålet om hvilken rolle norsk rovfugl spilte for engelsk falkoneri idet det finnes mange referanser til falk og hauk i det tidlige diplommattelet, det meste med forbindelse til England. Dette har det ikke vært forsket nok på, og det er derfor et område som er viktig å belyse.

Det vil være nødvendig å klassifisere fuglene, og si litt om hvilke fugler som ble brukt, og si hvilken type jakt de forskjellige passet best til. Den trente rovfuglen i middelalderen var vanligvis enten en falk eller en hauk, selv om begrepet falkoneri ikke nødvendigvis trenger å begrense seg til disse rovfuglene. I Kazakstan har de en tradisjon med å jakte med ørn som sannsynligvis er en tradisjon med lange røtter.⁵ Det er også gjort arkeologiske funn i Europa som knytter kongeørn til bruk i falkoneri.⁶ Siden det som tidligere nevnt ikke er noe stort belegg for å si at falkoneri var utbredt i Norge, vil det være naturlig å utvide den geografiske rammen til denne oppgaven til ikke bare å gjelde Norge, men også England. Den norske samlingen med middelalderbrev, *Diplomatarium*

⁵ Phillip Pangalos, «Falconry: A very Ancient Tradition in Kazakhstan», *Euronews [nettavis]*, 10 januar, 2018, <https://www.euronews.com/2018/09/06/falconry-a-very-ancient-tradition-in-kazakhstan>.

⁶ Anita Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millenia on a Global Scale* vol. i, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 248.

Norvegicum, har to volum, 19 og 20, som bare dreier seg om denne anglo-norske relasjonen. Det tyvende volumet er riktignok ikke fullført, men har likevel en del interessante dokumenter. Det engelske kildematerialet er veldig rikt på referanser til falkonering, og passer veldig godt til denne oppgaven. Selv om jeg vil beskrive en anglo-norsk relasjon med eksempelvis handel av norsk fugl til engelske markedsplasser vil hovedvekten av oppgaven omhandle falkonering i England.

Tidsrommet middelalder kan periodiseres fra Romerrikets fall i 437 og strekkes helt opp til Renessansen. Tidsrammen for denne oppgaven er tiden i mellom 1066 - 1272, fra erobringen av England til og med regjeringstiden til Henrik III. Det finnes veldig mange kilder, og falkonering er like viktig, om ikke viktigere, også i tiden etter dette tidsrommet. Grunnen til at denne perioden blir valgt er for å avgrense oppgaven og ikke ta med alt for mye. I denne perioden alene er det hundrevis av regnskapsoppføringer og tolldokumenter. Disse må bearbeides og oversettes før de kan brukes. En tidsramme satt rundt reformasjonen for eksempel ville betydd så mange aktuelle kilder at man måtte nøyet seg med å gjøre et utvalg. Med denne avgrensningen har det vært mulig å i større grad bruke det som er tilgjengelig av offisielle dokumenter fra Norge og England. Videre vil hovedfokus på oppgaven være regjeringstiden til Henrik II, hvor det er størst konsentrasjon av referansene til norsk hank i kildene.

Jeg vil argumentere for at norsk falk og hank var viktige for falkonering i England i denne tiden, og at kildene i bruk i svært stor grad nevner fugler med norsk opphav. Dette er med på å understøtte hvilken stor grad fuglene spilte, og at Norge stod i en særstilling med tanke på rovfuglene i bruk i falkoneringen. Den geografiske avgrensningen til oppgaven vil stort sett være Norge og England som de var i utstrekning under perioden som oppgaven behandler.

Dette vil strengt tatt utelukke Island og Grønland som ikke formelt kommer under norsk territorie før 1262. Disse områdene er likevel viktige med tanke på den hvite jaktfalken som var ettertraktet i middelalderen, og som fantes på Grønland og til en viss grad Island. Island og Grønland er ikke helt utenfor norsk organisering, og spesielt med tanke på bispedømme-inndeling, har Norge en del innflytelse på Island og Grønland fra midten av det 12 århundre. Det eksisterte ganske tidlig bispeseter på Island og Grønland. Island får sitt første bispedømme i Skálholt i 1056, og et nytt på Hólar i 1106.⁷ På Grønland er det nevnt en biskop på Garðar fra 1112, selv om dette ikke nødvendigvis er en endelig dato.⁸ I 1154 stadfestes det av pave Anastasius at Nidaros skal være Norges erkebispedømme, altså overordnet Oslo, Hamar, Stavanger, Orkney-øyene, Færøyene, Island og Grønland.⁹ I tiden som behandles i oppgaven her har ikke den norske staten altså noen formell overordnet myndighet over Island og Grønland, men Nidaros bispedømme som landeier og maktfaktor på øyene er fremdeles viktig.

Ser man på det norske materialet fra middelalderen er det en del spredte referanser til handel med falk eller hank i kildene, og man får navn på noen som var viktige i handelen mellom Norge og England og som transporterte fugler mellom landene. Denne oppgaven vil prøve å besvare spørsmålet om norske rovfuglers rolle i utøvelsen av falkonering i

⁷ Kirsten Hastrup, *Culture and History in Medieval Iceland* (Oxford: Clarendon press, 1985), 186-187.

⁸ Finn Gad, *Grønlands Historie I: indtil 1700* (København: Nyt nordisk forlag Arnold Busck, 1978), 78-79.

⁹ DN 8, 1.

England i høymiddelalderen, og vil ha et særskilt fokus på samspillet mellom rovfugl og falkoner.

For å besvare dette spørsmålet vil det være nødvendig å se nærmere på primærkilder fra middelalderen som diplomer tilgjengelig i det norske diplomatarium norvegicum samt bruke de forskjellige engelske primærkildene som er tilgjengelig sånn som for eksempel *Pipe Rolls*. I metodedelene vil det bli redegjort for prosopografisk metode som skal bli brukt i forbindelse med en case-study av en spesifikk familie i tidsrommet jeg har valgt. I prosopografisk metode er det viktigere å få frem det generelle heller enn det spesifikke, noe man må ha i tankene når man lager en case-study. Familien de Hauville som skal ettergås i denne case-study'en går igjen i kildemateriale, spesielt i forbindelse med falkoneri. Selv om familien er viktig i forbindelse med falkoneri, og også i forbindelsen med Norge, vil det i tillegg være mulig å beskrive generelle fenomener utifra studien.

1.2 Tidligere forskning

I følge Martina Giese er den første som kan betegnes som en historiograf over falkoneri Gottlieb Paul Christ som mellom 1740 og 1741 utgav en del essays med historien om falkoneri fra antikken til 1601.¹⁰ Disse kom i 22 deler og ble utgitt i «Wochentlichen Onolzbachischen Nachtrichten» hvor han gikk vitenskapelig til verks i sitt arbeide. Han kalte dette for «Historische Anmerckungen von der Edlen Falcknerey», og dette er sannsynligvis den første kjente systematiske historiografien man kjenner til over emnet falkoneri.¹¹

I moderne tid er en av de første som tar opp igjen emnet i større grad Hans J. Epstein. I 1943 skriver han om «The Origin and Earliest History of Falconry», hvor han prøver å finne opphavet til falkoneri. Han sier at vi nok aldri finner ut av når denne egentlig startet, men at det er spor som tilsier at dette var i orienten dette først begynte. Han mener at det eldste kjente og sikre beviset for falkoneri er å finne på to assyriske relieff fra det åttende århundre f.kr. som avbilder en jaktscene med rovfugler.¹²

Falkoneri var ikke svært utbredt i Norge under middelalderen hevder Olav Bø i sitt verk om falkefangst. Det er spredte beskrivelser av mulig falkoneri i vikingtiden, mens det etter dette ser ut til å ha dødd ut som sport i Norge hevder han.¹³ Han er sammen med C.J. Tillisch blant noen veldig få som har skrevet om falkoneringshistorie i Skandinavia. Tillisch skrev om falkejakt og dens historie, og det kan kanskje sies å være et skandinavisk standardverk om falkoneri. Han sier i sin innledning i boken at det har

¹⁰ Martina Giese, «Evidence of falconry on the European Continent and in England, with an Emphasis on the 5th to 9th Centuries: Historiography, Hagiography, and Letters», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millennia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 1475.

¹¹ Kurt Lindner, *Ein Ansbacher Beizbüchlein aus der Mitte des 18. Jahrhunderts* (Berlin: Walter de Gruyter & co., 1967), 58- 60.

¹² Hans J. Epstein, "The Origin and Earliest History of Falconry», i *Isis* 34, no. 6 (1943): 497-509, <http://www.jstor.org/stable/225894>, 497 - 498.

¹³ Olav Bø, *Falcon Catching in Norway: With Emphasis on the Post-Reformation Period* (Oslo: Universitetsforlaget, 1962), 9 - 14.

kommet ut to mindre verk om falkonerer men at det i de andre skandinaviske landene ikke har kommet ut noe som omhandler falkonerer. Han skrev boken i 1949. Boken er mest didaktisk og sier mye om selve fuglen, stell av denne og hvordan falkonerer ble utøvd, selv om eksemplene han kommer med er fra historiske kilder.¹⁴ Han fokuserer mest på den moderne historien til falkonerer, selv om han har med omtrent 12 sider om falkens tidlige historie. Her nevner han at han tenker seg at falkonerer kanskje har oppstått hos mongolene, i sær grad Turkmenistan. Der kan det være en del arkeologiske tegn som tyder på at de Eurasiske steppene er falkonererens vugge, noe jeg vil komme tilbake til senere. Tillisch går så videre i å hevde at den eldste beretningen man har om falkejakt stammer fra 689 - 675 f.kr i Hunan provinsen i Kina, og en beskrivelse av en falkejakt holdt av kong Wen-Wang.¹⁵ Olav Bø har skrevet om norsk falkefangst i etter-reformatisk tid i 1962.¹⁶ Dette handler om falkefangst og ikke falkonerer altså, og er også utenfor tidsrommet middelalder som denne oppgaven omhandler, men det er likevel et norsk bidrag til falkens historie og han må nevnes her i denne sammenheng. Han nevner likevel falkonerer i begynnelsen av boken, og skriver litt om at han ikke tror at falkonerer var svært utbredt i Norge etter kildene å dømme. Han bruker referanser fra sagaen, samt figurene på Alstad- og Böksta-steinen å støtte seg til når han snakker om det lille bevis det finnes for falkonerer i Norge, selv om han påpeker at saga-kildene ikke nødvendigvis kan brukes som troverdige kilder. Dette fordi det er usikkert om sagaene faktisk beskriver fortiden, eller om beskrivelsene er for influert av samtiden og tidsgapet er for stort imellom hendelse og nedskrivning til at materialet er troverdig.¹⁷ Både Bøe og Tillisch er innom falkonererens historie, men ingen av dem har i stor grad dekket høymiddelalder, som vil være denne oppgavens mål.

Det er generelt enighet om at de fineste rovfuglene i middelalderen kom fra Norge og andre skandinaviske land.¹⁸ Dette hevder John Cummins i sitt verk «The Art of Medieval Hunting». Hans fokus var jakt på forskjellige dyr som villsvin, and, bjørn og ulv samt jakt hvor det ble brukt hund og rovfugl. Han har noen kapitler om falkonerer her, men selv om han skriver at de fineste rovfuglene kom fra Skandinavia, er dette bare en liten setning i verket hans, og fokuset hans er altså angloentrisk. Denne oppgavens mål er å bygge videre på dette og se på hvilken rolle disse norske rovfuglene spilte for engelsk falkonerer.

Et omfattende verk om falkonerer i middelalderens England er skrevet av Robin S. Oggins og heter «The Hound and the Hawk: the Art of Medieval Hunting». Dette er en veldig detaljert og kronologisk beskrivelse som tar for seg falkonerer fra anglesaksisk tid til Edward Is regjeringstid. Det er med et eget kapittel som diskuterer kildene, samt en del stoff om hvordan falkonerer ble utført i praksis. Fokuset i boken er på falkonerer, spesielt kongelig, i middelalderens England, men det er mange viktige ledetråder i boken for det videre arbeidet med viktigheten av norske rovfuglers rolle i den engelske falkonerer. Han sier blant annet at «Domesday Book» fra ca. 1086 har den første referansen til norsk hauk i England. Dette utelukker ikke at norske hauker kan ha vært

¹⁴ C.J. Tillisch, *Falkejagten og Dens Historie* (København: P. Haase og søns forlag, 1949).

¹⁵ Tillisch, *Falkejagten og Dens Historie*, 75.

¹⁶ Olav Bø, *Falcon Catching in Norway*.

¹⁷ Olav Bø, *Falcon Catching in Norway*, 9 - 14.

¹⁸ John Cummins, *The Hound and the Hawk: the Art of Medieval Hunting* (London: Phoenix press, 2001), 197.

kjent tidligere, og er en viktig skriftlig kilde for å beskrive forbindelsen mellom Norge og England.¹⁹ Videre hevdes det at Henrik II, Johan I, Henrik III og Edward I alle sendte falkonerer til Skandinavia og at Norge var dit skipene mest hyppig ble sendt.²⁰ Det er mange flere referanser til norsk rovfugl, samt mye utfyllende informasjon om forskjellige falkonerer i de forskjellige tidsrommene, men det er likevel skrevet fra et angloentrisk perspektiv. Her er det veldig mye innhold å bygge videre på og utbrodere detaljene i. Når han sier at for eksempel Henrik II sendte falkonerer til Norge, så må man finne mer om dette, og om man bruker de samme kildene som blir brukt i boken, blir det desto viktigere å bruke disse på en annen måte for å se om man kan få tilgang til ny informasjon.

I nyere tid er det utkommet én norsk mastergrad og én islandsk bok som kaster lys over de nordiske rovfuglenes historie i middelalderen. Vivi Gogstad Thorsen skrev sin masteroppgave om fangst og eksport av rovfugl i middelalderen, hvor hun da fokuserer på falken som handelsvare og statusgave. Hun har valgt å støtte seg mest på middelalderlovene og diplomene tilgjengelig i DN og RN for å støtte sin teori om at falker fra Norge, Island og Grønland var skyld i suksessen som norske konger, Håkon Håkonsson især, oppnådde. Disse falkene var «verdenskjente» kongegaver av stor verdi. Hun sier også at spesielt de engelske regnskapsprotokollene var verdifulle i jakten på norske falker i England.²¹ Hun skriver videre om hvordan fuglene ble trent opp og hva slags remedier en syk fugl trengte. Hun mener i tillegg at Fredrik II må tilsies noe av æren for populariteten til de norske fuglene.²² Den største forskjellen mellom oppgaven til Vivi Gogstad Thorsen og denne oppgaven er først og fremst at hun har et større fokus på falkens symbolverdi som alliansegave til kongelige, mens denne oppgaven har fokusert mer på relasjonen mellom Norge og England spesielt med tanke på handel av falken. Det har i denne oppgaven også i større grad vært gjort bruk av primærkilder, og disse har også blitt brukt på flere forskjellige måter. Nylig utkom «Icelandic Trade with Gyrfalcons», skrevet av Sigurður Ægisson. Her beskriver han handelen med islandsk jaktfalk fra dens begynnelse og frem til i dag. Han sier litt om handelsforbindelser med England i middelalderen og at det allerede på Kong Adalsteins tid var to islendinger utstasjonert i hans tjeneste. Dette var brødrene Þórólfur og Egill Skallagrímson fra gården Borg ved Mýrar. Dette skal ha vært i årene 936-938. Han sier videre at den islandske lovgivningen nedfelt i Grágás og som var aktiv frem til 1262/1264 (når Island som kjent kom under norsk herredømme) gir særretter slik at bare islandske landeiere hadde retten til å fange falkene på sine eiendommer. Island hadde også en veletablert flåte på den tiden som tilsier at forholdene må ha ligget til rette for handel.²³ Selv om Island ikke var et norsk kongedømme på den tiden hadde Nidaros bispedømme et sete på Island, og nøt som landeier de samme rettigheter med tanke på å fange jaktfalk.²⁴ Han prøver også å argumentere for at de hvite jaktfalkene helst skulle vært fanget på Island, ikke Grønland,

¹⁹ Robin S. Oggins, *The Kings and their Hawks: Falconry in Medieval England*, (New Haven & London: Yale university press, 2004), 39.

²⁰ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 39.

²¹ Vivi Gogstad Thorsen, «Fangst og Eksport av Norsk Rovfugl ca 1100-1350» (Masteroppgave, universitetet i Oslo, 2007).

²² Thorsen, «Fangst og Eksport av Norsk Rovfugl ca 1100-1350», 13.

²³ Sigurður Ægisson, *Icelandic Trade with Gyrfalcons* (Siglufjörður: Sigurður Ægisson, 2015), 31-33.

²⁴ Ægisson, *Icelandic Trade with Gyrfalcons*, 35.

noe han blant annet bruker sagaverket «Kongsspeilet» til idet det her nevnes at folkene på Grønland ikke riktig visste hvilken verdi disse fuglene hadde i Europa.²⁵

Det største forskningsbidraget utkom nylig, og er et stort internasjonalt samarbeid omkring forskjellige elementer av falkonerings historie. Det heter «Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millennia on a Global Scale» og er utgitt av senter for baltisk og skandinavisk arkeologi.²⁶ Det har for eksempel 4 kapitler om samspill mellom rovfugl og menneske, samt masse stoff om falkoneri i de forskjellige land, inklusive Norge og Norden. Det har en rekke bidragsytere fra Norge som Inge Særheim ved UiS, Ragnar Orten Lie fra Muséet i Vestfold og Ellen Hagen fra Arkeologisk museum i Stavanger som er utøvende falkoner. Dette er et massivt forskningsprosjekt som har resultert i dette produktet som er på 4 bind og nær 2000 sider, med ca. 100 artikler. Lies artikkel er mest relevant for denne oppgaven. Han skriver om falkefangst og rollen rovfugler spilte i handel og som alliansegaver i Norge fra 800-1800 e.kr. Han beskriver at den viktigste indikatoren på at falkoneri ble utøvd i Norge på et tidlig tidspunkt kommer fra utgravingene av Gokstadskipet, som er datert til rundt år 900 e.kr. I tillegg har det blitt funnet en falkehette, en hanske og rovfuglbein i utgravingene ved erkebispesetet i Trondheim. Han sier at jakfalker var statusgaver til andre kongelige, men at det også sannsynligvis var et stort frimarked for å selge disse fuglene. Han fremholder at selve falkonerings tidligste tidspunkt er fra vikingtiden, og at det er bevis for at falkoneri også kan ha blitt utøvd i middelalderen. Det er likevel som eksportvare at fuglene er mest fremtredende i middelalderen, som kan bety at sporten ikke ble utøvd i stor grad på denne tiden.²⁷

I middelalderen foregikk jakten på dyr stort sett i velorganiserte former, og jaktområdene var tungt regulert i lover som beskyttet eierene av de forskjellige områdene. De som eide disse områdene var stort sett de rike og velbemidlede. I aristokratiet var det stor prestisje i å eie store områder hvor man kunne jakte, og en *lord* i England i middelalderen var innforstått med at han burde sende gaver i form av viltkjøtt som et tegn på vennskap eller ut av respekt for overlegenhet. Dette la grunnlaget for en helt egen form for jakt, hvor etikette og tradisjon styrte mye av hvordan jakten foregikk. Det var av avgjørende betydning at de innad i aristokratiet forstod alle jaktens detaljer og finesser. En viktig del av identiteten til aristokratiet lå i slike sosialiseringer som jakt.²⁸ Richard Thomas som har vært med og skrevet kapittelet «Chasing the ideal? Ritualism, pragmatism and the later medieval hunt in England» som er i boken «Breaking and Shaping Beastly Bodies» konkluderer med at det ikke er mulig å gjøre en deling av jakt med funksjonell fokus og jakt med symbolsk fokus idet disse er ganske uatskillelige i middelalderen. Selv om jakten endte med byttedyr som hadde en praktisk verdi, hadde også alt rundt jakten også en symbolsk verdi. Både dyrene som ble brukt i jakten, jegeren selv og byttedyr ble

²⁵ Ægisson, *Icelandic Trade with Gyrfalcons*, 42.

²⁶ Gersmann & Grimms, *Raptor and Human*, 5.

²⁷ Ragnar Orten Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800) with an Emphasis on Norwegian and Later Foreign Participants in Falcon-Catching», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millennia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 727.

²⁸ Richard Thomas, «Chasing the Ideal? Ritualism, Pragmatism and the Later Medieval Hunt in England» i *Breaking and shaping Beastly Bodies: Animals as Material Culture in the Middle Ages*, red. Aleksander Pluskowski (Oxford: Oxbow books, 2007), 125.

tilknyttet symbolsk mening.²⁹ Som Richard Thomas nevner kunne en rød hjort, som var et yndet byttedyr, være tilknyttet en rekke kristne symbolverdier. Hjorten kunne i jakten for eksempel representere Kristi lidelse, med hjorten som symbol for Jesus, jegeren som symbol for djevelen og sporhunden som symbol for Judas. Denne tradisjonen med symbolikk starter kanskje med bestiarier som har hatt en lang og innflytelsesrik tradisjon igjennom hele kristendommen, og som vi skal se litt på senere i oppgaven.

Rovfugl hadde en egen symbolverdi i middelalderen, og en vanlig symbolsk bruk av falk og hauk var assosiert med historien om den tapre ridderen.³⁰ Å jakte med falk var en overmåte dyr og lite matnyttig affære som krevde store ressurser, som vi skal se nærmere på senere, men som status-symbol og fornøyelse var nok sporten holdt i høy aktelse av aristokratiet. Men jakt var ikke en syssel som i stor grad ble utøvd velbemidlede selv, det er antatt at veldig mye av jakten faktisk ble gjort av tjenere. I en studie fra 1991 gjort av Jean Birrell har hun hevdet at hjortejakten var så styrt at jakten nesten ble et slags jordbruk.³¹ Falkonerer var nok et spektakulært skue for eliten, men det hadde nok ikke vært mulig uten spesialiserte tjenestefolk som falkonerer. Det er mange eksempler på ritualer i forbindelse med jakten, og mange falkonerer var kanskje overtroiske. Ikke rart med tanke på hvor mye tid og trening man har lagt ned i én fugl, noe som kan forsvinne i løpet av minutter. I «Prince Edwards Book» står en beskrivelse av at falkonerer skal si ordene «In nomine Domini volatilia celi erunt sub pedibus tui»³², som oversatt betyr i guds navn, la alt som flyr på himmelen være under min fot. Dette skulle gjøre at man hadde gode krefter på sin side og at ingenting gikk galt.

Det er nok mye mer forskning gjort på emnet, men dette er utvalget som oppgaven prøver å bygge videre på. Måten å bygge videre på denne forskningen på er å ha et stort utvalg av norske primærkilder å jobbe ut ifra for å gå enda mer i dybden på temaet. Dette betyr for det første å gå utover materialet fra *Regesta Norvegica* og se nærmere på *Diplomatarium Norvegicum*. I DN får man hele det transkriberte brevet på originalteksten. Det er en forskjell på kortfattede regester og hele brev, så et fokus på flere detaljer vil være viktig i prosessen med å bygge videre på denne tidligere forskningen. For det andre må man også bruke dette engelske materialet som Oggins beskriver i sin bok. Han har gjort en veldig god jobb med å bruke kildene, så måten å bygge videre på det han har skrevet om er å bruke de samme kildene for å belyse flere forskjellige ting, og samle alt som omhandler forholdet mellom Norge og England i forbindelse med falkonerer. Tidligere verk i forskningen rundt temaet falkonerer har ikke i stor grad fokusert på samspillet mellom mennesker og dyr, så dette vil være en nyere innfallsvinkel enn det som har vært vanlig. Det nye store forskningsverket «Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millennia on a Global Scale» som det blir referert til har med egne kapitler om dette samspillet, mens det i den andre tidligere forskningen ikke har fått stort fokus. Dette er en del av naturhistorie forskningen som det blir mer av, og som fortsatt er under utvikling.

²⁹ Richard Thomas, «Chasing the Ideal? Ritualism, Pragmatism and the Later Medieval Hunt in England» i *Breaking and Shaping Beastly Bodies: Animals as material culture in the middle ages*, red. Aleksander Pluskowski (Oxford: Oxbow books, 2007), 145-146.

³⁰ Cummins, *The Hound and the Hawk*, 223.

³¹ Thomas, «Chasing the ideal?», 126.

³² Cummins, *The Hound and the Hawk*, 210.

Denne oppgaven vil også være forskjellig fra den tidligere forskningen idet den vil ha et annet teoretisk rammeverk å forholde seg til. Den tidligere forskningen på dette området, har i stor grad behandlet rovfuglene ganske objektivt, og ikke sett på fuglene som levende dyr. Det snakkes om rovfuglene som alliansegaver, og den symbolske betydningen av falk og hauk, men heller lite om hvordan fuglenes hverdag har vært. Dette teoretiske rammeverket, som vi kommer tilbake til i et senere kapittel, snakker om dyrene som arbeidere og dyr som sansende handelsvarer.

2. Metode for arbeidet med oppgaven

I dette kapittelet skal vi se på hvordan arbeidet med oppgaven har foregått, og hva slags teknikker som har vært brukt for å kunne jobbe med de forskjellige primærkildene. Valget av kilder er svært viktig når man skal jobbe med middelalder. Ikke bare må man finne relevant materiale blant et stort antall trykte og digitale kilder, men man må også oversette dem når de er på et annet språk. I tillegg må man også prøve å gjøre noe annet med dem enn det som har blitt gjort før. Det vanskeligste er nok å oversette latin til norsk, som har vært en prosess som har foregått hele tiden i arbeidet med oppgaven. Grunnen til at det er viktig å beskrive metoden for hvordan dette har blitt gjort er slik at det skal være mulig å ettergå arbeidet som er gjort med oversettelsene. I dette kapittelet skal jeg diskutere valg av kildemateriale, oversettelsesmetode samt prosopografisk metode.

2.1 Valg av kilder

Det er et rikt kildemateriale å bruke når man ser på det som er tilgjengelig. Det er ikke bare materiale fra Norge men også andre land. En ting de har til felles er at de stort sett er skrevet på latin. Det meste er transkribert og tilgjengelig i moderne form, altså digitale bøker og nettsider, men det må jobbes intensivt med for å tolke disse dokumentene i moderne tid. Primærkildene, som Robin S. Oggins nevner, kan deles i to kategorier: didaktisk litteratur og offisielle dokumenter utstedt av statlige instanser. Den didaktisk litteraturen beskriver stort sett hvordan man skal trene og stelle fuglene, mens de offisielle dokumentene utstedt av staten viser hva som faktisk skjedde med fuglene. Sistnevnte dokumenter kan være alt fra enkle regnskapsdokumenter til brev med instruksjoner fra kongen til falkonerer om å utføre en viss handling. Oggins forklarer videre at man også kan bruke andre kilder som supplement til disse som kunstverk, skjønnlitteratur og eklesiastiske samlinger.³³ De skriftlige kildene er altså de viktigste, men det er også viktig å eksempelvis se på hvordan fuglene har blitt fremstilt i kunsten. Alle primærkildene i denne oppgaven er digitale. Regesta Norvegica var tilgjengelig på nasjonalbibliotekets hjemmesider som en digital bok, mens Diplomatarium Norvegicum, som nevnt, er samlet på en nettside hvor man kan søke transkribert tekst. Det engelske materialet er hovedsakelig funnet på Internet Archive og Hathi Trust digital library. Det er en veldig tidkrevende prosess å finne, laste ned og katalogisere de forskjellige kildene. Måten det ble gjort på var å lage forskjellige kataloger med digitale kilder. De forskjellige primærkildene ligger sortert under tilhørende regjerende konge.

2.1.1 De Nordiske samlingene

De forskjellige diplomsamlingene, eller brevsamlingene, i forskjellige land er ikke likt bygget opp, og jeg skal se litt på enkelte forskjeller. Norske diplomer fra middelalderen er stort sett samlet i et stort prosjekt kalt «Diplomatarium Norvegicum», og det skal være en ca. 19.000 diplom, altså brev, i denne, uten at jeg har ettergått hvor mange det faktisk er. Disse ble først utgitt i bokform i en serie som begynte i 1847, og man har i senere tid transkribert og lagt alt innholdet av disse bøkene inn i en stor database som er søkbar. Det er altså ikke bilde til tekst, men ren tekst man søker i, som sannsynligvis vil gi bedre treffprosent på det man vil finne. Det er Universitetet i Oslo som har utformet nettsiden <https://www.dokpro.uio.no>, og dette er en del av dokumentasjonsprosjektet, et samarbeid

³³ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 1.

mellom universitetene i Bergen, Oslo, Trondheim og Tromsø.³⁴ Prosjektet var ferdig i 1997, og i følge Internet Archive sin Wayback machine har nettsiden ikke forandret grensesnitt vesentlig siden 1998. Man må anta at selv om enhet for digital dokumentasjon ved UiO nok har gjort noen moderniseringer av nettsiden, slik at mer moderne enheter kan få tilgang til den, kan nettsiden ha noen mangler, eksempelvis i søkemotor. Jeg går ut ifra at den finner det meste av det som er tilgjengelig blant alle de ca. 19.000 diplomene, men jeg kan ikke være helt sikker på at jeg finner alt ved å søke. Jeg skal skrive om falk og hauk så jeg må finne søkeord for dette. Jeg vil også gjøre et forsøk på å holde meg i høymiddelalderen, hvor det meste av konsentrasjonen av brev er. Det vil si at jeg i første omgang ikke tar med brev som er skrevet på 1500-tallet eller senere. Til å begynne med søkte jeg på Girfalcon* og Falcon*, videre med Gir* i brevttekst. Bruken av trunkeringstegn betyr at man søker på alt som er før tegnet, så et søk med Gir* kan gi både treffet girfalcons og girofalcons, eller andre lignende. Videre søkte jeg så på høk*, siden de transkriberte sammendragene i brevene er skrevet for ganske lenge siden. Andre søkeord jeg har brukt (inklusive søk i brevttekst og sammendrag) er: «terse*», «falk*», «avibus», «asturc*», «osturc*», «accipit*», «vale*» og «muta*». Jeg har også gjort et lite forsøk på å finne andre levende dyr som har blitt transportert som hunder, bjørner, hester og lignende. Jeg har da funnet elg på søkeordet «helc», bjørn på «urs*» og «vrs*» (ex. Ursus, ursam etc.), hest på «equu*» (equus, equum etc.), men ingen hunder på «can*» (ex. canem, canis etc.). Det er ikke umulig at det dukker opp flere diplomer av interesse før eller siden, men dette er utvalget så langt. Nettsidene presenterer en transkripsjon av de transkriberte bøkene, og kan også inneholde feil, men jeg sitter med en følelse av at jeg har fått med meg tilstrekkelig av det som er tilgjengelig på sidene. Det er altså viktig å ha en kritisk tilnærming til dette verket med tanke på prosessen det har vært igjennom, selv om det må sies at det er ganske fint at alle diplomene er samlet slik på en plass til bruk i middelalderstudier.

Diplomenes innhold varierer en del, fra pavelige brev, til tolldokumenter og korrespondanse mellom norske konger og andre personer i forskjellig embet. Fellesnevneren for diplomene i utvalget er staten Norge, eller det rådende overherredømme over det geografiske territoriet Norge i makt av én person: kongen. Diplomene er derfor stort sett en korrespondanse mellom ham og hans forbindelser. Unntaket for dette kommer spesielt i bind 19 og 20 hvor man får forskjellige aktstykker vedrørende Norges forbindelse med England. Det er da nok at Norge blir nevnt i dokumentet for eksempel som i dette diplommet: «Norfolk og Suffolk: Arnold, sønn av Mabilie, gir to geirfalker for lov til å føre korn til Norge».³⁵ Dette engelske dokumentet fra 1180 er funnet i de såkalte «pipe rolls», og inneholder informasjon som ble brukt i regnskap. Det var sannsynligvis for å legge et skattegrunnlag at man altså hadde disse rullene, men disse detaljene har en utvidet betydning for historikere i dag. Hovedvekten av dokumentene jeg bruker er i fra bind 19, og har veldig variert informasjon som man kan jobbe videre med.

I periodene hvor vi har hatt svensk eller dansk konge reflekterer kildene dette ved å ta med brev sendt mellom for eksempel kong Magnus Eriksson og Pave Clemens VI i 1347. Det samme gjelder for det varierte landskapet «vesterhavsoyene» som omfatter Orkney, Shetland, Hebridene, Man, Færøyene, Grønland og Island som på forskjellige tidspunkt, spesielt i høymiddelalder, har vært under norsk styre. Det er viktig å anerkjenne det som

³⁴ Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet [Nettside]*, <https://www.dokpro.uio.no>.

³⁵ DN, 19 59.

ikke er med i utvalget mitt. Det første bindet utkom i 1848 og det har siden kommet tillegg, og verket utgjør nå 22 bind med ca. 19.000 brev.³⁶ Man må anta at det kan være ting i databasen som jeg ikke har kommet over. I tillegg til *Diplomatarium Norvegicum* må man jo også nevne *Regesta Norvegica*. Dette er en samling med oversatte sammendrag av de forskjellige brevene, og har frem til nå utkommet i 10 bind, med ca. 13.000 regester. Enheten for digital dokumentasjon ved UiO har digitalisert og gjort disse søkbare i det samme digitale dokumentasjonsprosjektet som *Diplomene* er tilgjengelige i.³⁷ Regestene er også digitalt tilgjengelige i bokform på nasjonalbibliotekets hjemmeside og har navneregister som gjør arbeidet med diplomene lettere. De har også gjort et sammendrag av hver tekst på moderne norsk. Jeg har fokusert på brevene i *Diplomatarium Norvegicum* og arbeidet med disse, men det har vært nødvendig å ta i bruk begge disse kildene for å finne frem til mest mulig informasjon.

Det spennende med å jobbe med disse primærkildene er at det hele tiden blir et jag, eller en drift å finne frem til mer spennende materiale å jobbe med. Hva så med de andre Nordiske landene, har de digitalisert noe? Finland, Sverige og Danmark har (og holder fortsatt på) å digitalisere sine samlinger, og har nettsider som er søkbare. Danmark er inne i et ganske nytt prosjekt og legger stadig ut nye diplomer, med tilhørende oversettelser. Søk på *falc**, *astu** og **acci** (ex. *Falcones*, *Asturgia* og *Accipitres*, synonymer for falk og hauk) i de tre forskjellige landene gir svært lite resultater, selv om det ikke utelukker at det finnes mer enn jeg finner. Det kan imidlertid gi en liten pekepinn på den særstilling norske falker stod i under høymiddelalderen, og som jeg vil prøve å finne ut mer om. Island har også en liten samling av brev fra før 1264. Ser det er en del her som er med i DN, men også mye som ikke er det, men det er ikke mye om rovfugler.

2.1.2 De engelske kildene

I regjeringstiden til Henrik II (1154 - 1189) er stort sett alle *Pipe Rolls* bevart, utenom det første året. Rullene er transkribert og publisert i bokform på latin. I det store og det hele er disse oppføringene regnskap over hva de forskjellige skylder i skatter, og inneholder informasjon om hva de forskjellige navngitte personene har betalt, hvordan de har betalt dette, hvilket grevskap de hører til under, stedsnavn, eventuell yrkestittel eller titulering, etc. Disse er blitt undersøkt og det vil i den første bolken her bli analysert innholdet i disse. Dette er mine egne oversettelser som jeg har brukt mye tid på å sette meg inn i. I de første utgivelsene til *The Pipe Roll Society* vedrørende Henrik II er det tatt i bruk mye forkortelser, som nevnt tidligere har jeg måttet researche, blant annet, bruken av forkortelser, spesielle ord som ikke finnes i ordlistene og betalingsformer. Disse rullene i regjeringstiden til Henrik II har blitt den viktigste kilden for denne oppgaven, men det finnes også mange andre kilder i det engelske materialet.

Materialet i de forskjellige engelske samlingene er ganske variert, og det er ikke alltid like lett å finne ut hva man skal velge å jobbe med fordi det er så mye. Jeg har søkt etter mye som kan være relevant og har funnet de kildene som er mest brukt. Det utvalget jeg har gjort er dermed ikke altomfattende, men er ganske representativt innenfor visse tidsperioder. Det er veldig mye av dette som er digitalt tilgjengelig, men enda en del man ikke har tilgang til, og det blir da en stor prosess med å søke opp de forskjellige tidlige

³⁶ Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet: Om Diplomatarium Norvegicum* [Nettside], https://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/om_dn.html.

³⁷ Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet: Om Regesta Norvegica* [Nettside], https://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/om-regesta.html.

kildene. Jeg har funnet en del av de mest omtalte og kjente originale middelalderdokumentene fra engelsk middelalder, som «Domesday Book» og «Liber Feodorum», for å belyse mitt emne. «Domesday Book» er laget, eller rettere ferdigstilt, i 1086, og er et bestillingsverk av Vilhelm erobreren, eller Vilhelm I, av England for å kartlegge eiendomsforhold i landet med tanke på beskatning. «Liber Feodorum» er et verk som inneholder informasjon om adelige, deres bosted, plikter ved kronseremonier og avgifter de har betalt for å opprettholde sine posisjoner og eiendommer, og dekker perioden 1198 til 1293.³⁸ Det finnes også et verk ved navn «Regesta Anglorum» som dekker perioden mellom 1066 - 1154, og som er kortfattede sammendrag av engelske offentlige brev i denne perioden. Av en helt annen karakter er John av Salisburys «Policraticus». John av Salisbury er kanskje mest kjent som en tidlig politisk tenker, og skrev blant annet «Policraticus», som er i genren av «fyrstespeil», didaktisk litteratur for kommende herskere som f.eks den mer kjente «Principe» av Machiavelli. I denne gir han et overblikk over jakten og dens opprinnelse, hvor han nærmest betegner falkonerer som en synd og tegn på dekadens og forfall:

Those who delight in that type of hunting in which birds are taught to pursue their kind, if you think that this sort of bird-catching is to be included in the term hunting, are afflicted with a milder form of insanity but with similar levity. Hunting on the ground, as it is more dependable, is also more profitable than in the sky.³⁹

Slike tekster som «Policraticus» er viktige å ha med, mest fordi det er en samtidig, engelsk kilde, men også fordi den kan representere en motsats til den vanlige oppfatningen man kan få av kildene, at falkonerer var en fin sport, og at det ikke var noe negativt med dette. John av Salisbury ser ut til å synes at denne sporten var lite matnyttig i alle fall. Men man kommer ikke langt bare ved å bruke «Domesday Book» og «Liber Feodorum».

De viktigste dokumentene for denne oppgaven er ikke i DN, men i forskjellige engelske ruller. Det er allerede nevnt *Pipe Rolls* som vi ser mest av på 1100-tallet. I det store og det hele er disse oppføringene regnskap over hva de forskjellige skylder i skatter, og inneholder informasjon om hva de forskjellige navngitte personene har betalt, hvordan de har betalt dette, hvilket grevskap de hører til under, stedsnavn, eventuell yrkestittel eller tittulering, etc. Disse regnskapsoppføringene hørte til *The Exchequer*, som Robin S. Oggins sier var en av tre finansielle organisasjoner i middelalderen sammen med *Camera Curie* og *Treasury*. *Camera Curie* var den kongelige husholdning, mens *Treasury* var selve skattekammeret hvor betalingsmidlene ble samlet inn og talt.⁴⁰ De forskjellige *Pipe Rolls* forklarer tidvis om noe er betalt til skattekammeret (treasury), men kan ofte bare være en så enkel oppføring som at en mann skylder en viss sum penger.

Rullene jeg referer til er utgitt i bokform, og er tilgjengelig digitalt på internett. De er utgitt av *The Pipe Roll Society* og er transkribert tekst fra originaldokumentene. Rullene ble frem til og med Henrik II's 21 år som regent publisert med originale forkortelser, men etter dette ble alle ordene skrevet helt ut. Dette har to problem fordi i de første rullene må man jo selv finne frem til riktig forkortelse, som kan gi feil i oversettelsen, mens man med de siste rullene må støtte seg til en annens tolkning av forkortelsene. Heldigvis er det meste av

³⁸ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 9.

³⁹ John of Salisbury, *Frivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers*, trans. Joseph B. Pike (New York: Octagon books, 1972), 16.

⁴⁰ Oggins, *The kings and their hawks*, 7.

materialet ganske repeterende med tanke på ordbruk, og de mest brukte forkortelsene er etterhvert ganske etablerte. Likevel må man ha klart for seg at det er en viss sjanse for å gjøre feil her. Videre på 1200-tallet er det flere forskjellige ruller tilgjengelig som *Patent Rolls*, *Liberate Rollls*, *Close Rolls* og flere andre. Innholdet her er variert og jeg skal komme nærmere inn både på disse og *Pipe Rolls* i analysen senere.

2.2 Oversettelse av middelalderdiplom

Tekstene i de forskjellige kildene er variert. Metoden brukt for å oversette fra latin til norsk ble først gjort ved en lang rekke hjelpemidler. Bruk av ordbøker, både trykte og online utgaver må brukes hele tiden, samtidig som man må sette seg inn i litt grunnleggende grammatikk. Det er nesten viktigere å starte med grammatikken først, idet man må forstå samsvarsbøyning og hvordan man analyserer setninger før man kan begynne å oversette på egen hånd. Men det er også støtte å finne i forskjellige oversatte dokumenter. Spesielt har en *Pipe Roll* fra det trettiførste regjeringsåret til Henrik I vært til stor hjelp.⁴¹ Det finnes bare en *Pipe Roll* i hans regjeringstid, og dette blir ofte referert til som *Pipe Roll* nummer én, siden det ikke eksisterer kopier av de andre rullene. Den neste kommer ikke før i det andre regjeringsåret til Henrik II, 1155. *Pipe roll* nummer én er oversatt i sin helhet, som er veldig nyttig når man skal jobbe med lignende dokumenter. Det er ikke veldig lett å beskrive metode for oversettelse kun fra et teoretisk perspektiv, og det er derfor nødvendig å se på en del praktiske eksempler for å se på hvordan arbeidet med oversettelsene har foregått. Oversettelse foregår også ved en viss bruk av språklig intuisjon. Vi kan begynne med et pavelig brev sendt fra pave Clemens VI i 1347. Det begynner slik:

Clemens episc. s. s. d. carissimo in Christo filio Magno regi Suetie illustri salutem et ap. ben. Deuotionis tue sinceritas quam ad nos et Romanam geris ecclesiam digne meretur ut petitiones tuas quantum cum deo possumus ad exauditionis gratiam admittamus.⁴²

Det er en rekke ting man må ha klart for seg når man oversetter dette. Man må finne ut hva forkortelsen s.s.d står for, og prøve å se hvem det er som snakker med hvem i setningen. Det er nødvendig å ta forbehold om feil i egne oversettelser, men et forsøk på oversettelse av denne er:

Pave Klemens, guds tjeneres tjener, hilser sin kjære sønn i Kristus, Magnus konge av Sverige, den briljante, med apostolisk velsignelse. Den oppriktige hengivenhet du nærer til oss og den romerske kirken fortjener, på en passende måte, og så langt det lar seg gjøre med gud, at vi nådig hører dine begjæringer.

Brevet går videre, og er langt og deskriptivt. Pavelige brev er vanligvis veldig forseggjorte og elegante, men er veldig tidkrevende dokumenter å jobbe med. Hadde alt materialet vært pavelige brev ville det nok ikke ha vært overkommelig å støtte seg til kildene i så stor grad som i denne oppgaven innenfor det gitte tidsrommet.

Er så de andre kildene veldig enkle å forholde seg til? Nei, er vel det korte svaret på det. Mye av materialet som er behandlet er regnskapsdokumenter og tollfortegnelser. En

⁴¹ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Thirty First Year of the Reign of King Henry I Michaelmas 1130* (London & Loughborough: Acorn print media, 2012).

⁴² DN 7, 202.

tollfortegnelse datert 1304 - 1304 begynner enkelt og greit: «Compotus collectorum noue costume a merc(atoribus) alienigenis concessa a portu Lenn usque Jernemutham.»⁴³ Dette kan oversette til: «Fortegnelse over ny innsamlet toll av utenlandske kjøpmenn anløpet mellom King's Lynn og Great Yarmouth.» Tollfortegnelsen fortsetter så å liste skip, ofte med tilhørende navn på fartøyet, kjøpmenn, kapteiner, varer og andre detaljer. Forskjellen mellom pavelige brev og slike tollfortegnelser er at du får flere språklige utfordringer idet det blir brukt en del uttrykk for varer som ikke er å finne i noen latinsk ordliste. Det er latinske, mellomengelske og norrøne ord om hverandre for de forskjellige varene. For geiteskinn brukes både *pellibus caprinis* og *getsbyn*. Det skal ikke så mye fantasi til for norskspråklige å forstå getsbyn er geiteskinn, og at *lutskreit* og *balfissh* sannsynligvis har noe med fiskeslag å gjøre. *Croppelyng* er derimot litt vanskeligere tilgjengelig, og må søkes opp, men hvordan? Det er skrevet en del filologiske bøker i Norge, og mange av dem er av eldre dato. De er da også stort sett tilgjengelige i digital form på nasjonalbiblioteket. Ved hjelp av søkemotoren til siden finner man stort sett de fleste ordene beskrevet i forskjellige bøker, sammen med annen nyttig informasjon. I de omtalte *Pipe Rolls* er det vanlig å møte på regnskap om at forskjellige navngitte personer skylder penger til staten. Noen ganger er bare skylden oppført, andre ganger, som i dette eksempelet, har vi også grunnen til skylden. Her oppført under Norfolk og Suffolk rundt årene 1179-1180:

Ærnaldus filius Mabilie debet .ij. girfalcons pro licentia ducendi bladum in Norweiam. Rogerus de Gisnei debet .iij. m. pro habendo recto de terra de Welewe versus Adam de Mandeuill.⁴⁴

Ærnaldus, sønn av Mabilie, skylder 2 jaktfalker for lisensen til å føre korn til Norge. Rogerus de Gisnei skylder tre merker for å ha retten til Welewes land mot Adam de Mandeuill.

Dette er en enkel og grei setning å oversette når man har kommet inn i sjargongen for regnskapet som er tilgjengelig i *pipe rolls*, og det er veldig mange oppføringer som er lik disse. Det er litt vanskeligere å arbeide med for eksempel *Fine Rolls* og *Patent Rolls*. Vi kan se litt på et kort eksempel herfra:

De licentia. Johannes Stel, mercator de Norwegia, habet licentiam veniendi in Angliam cum nave sua et rebus et catallis et mercandisis suis etc usque Natale Domini anno etc. decimo. Teste ut supra, coram justiciario.⁴⁵

Lisenser. Johannes Stel, kjøpmann fra Norge, har lisens (rett) til å handle i England med skipet sitt og der også handle med sine ting, eiendeler, varer etc. frem til jul i det tiende året til kongen. Den rettslige domstol bevitner det som ovenfor her er beskrevet.

Det vanskeligste i denne setningen ble å finne frem til hva de mente med *decimo* i slutten, men når det var brakt på det rene at kjøpmann Johannes Stel skulle få lov til å handle frem til jul neste år, og at dette ville falle i det tiende regjeringsåret til kong Henrik III, var

⁴³ DN 19, 436.

⁴⁴ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Sixth Year of the Reign of King Henry the second, A.D. 1179-1180* (London: The St. Catherine press Ltd., 1908), 26.

⁴⁵ The Royal Stationary Office, *Patent Rolls of the Reign of Henry III Preserved in the Public Record Office A.D. 1216-1225* (London, Mackie and co. ld., 1901), 542.

det en logisk slutning at *decimo* (tiende) skulle beskrive akkurat dette. Slike små detaljer gjør ofte arbeidet tidkrevende å jobbe med. I disse *Patent Rolls* som jeg har tatt de foregående to eksemplene fra er det også vanligere å møte lengre passasjer, og det blir derfor litt mer arbeid å oversette dette. Her er et eksempel fra samme rull:

De avibus arestandis.

Rex ballivis ville et nundinarum Hoyland et ballivis ville et nundinarum de Lenn, et ballivis ville et nundinarum de Gernemue, salutem. Mandamus vobis quod omnes aves que venerint in villis et nundinis predictis et que vendi debent, faciatis arestarti ; ita quod non vendantur donec fidelis noster Henricus de Hauvill ad vos venerit et inde prisam nostram ceperit, sicut illam ad opus nostrum capere debet et solet Et in hujus etc. Teste H. etc. per eundem.⁴⁶

Stansing (av omsetting) av fugler.

Kongen hilser fogdene i byen og markedet Hoyland, fogdene i byen og markedet Lynn, og fogdene i byen og markedet Yarmouth. Dere er bemyndiget til å konfiskere alle fugler i byene og markedene som tidligere nevnt ; slik at ingen blir solgt før vår trofaste Henrik de Hauville har gått til dere og tatt vår fangst, og på samme måte at den nevnte (Henrik) kan ta disse til vårt bruk ene og alene. Og i denne etc. bevitnet av H. (Henrik) etc. ved den samme.

Ved lengre setninger slik som denne er det større sjanse for å gjøre feil, selv om mening og hovedinnhold nok ikke blir påvirket i stor grad. Detaljene er likevel viktige, og dess mer man med sikkerhet kan si, dess mer kan man utbrodere detaljene rundt et relativt omtåket middelalderlandskap. Som sagt, marginer for å gjøre feil i oversettelsen er alltid til stede, men dette er likevel en metode for oversettelse som gjør det mulig å jobbe med primærkildene. Å modernisere tekstene ved å gjøre dem umiddelbart gjenkjennbare på norsk blir en viktig oppgave. Hva så med den siste setningen i dette eksempelet, hva er det som foregår der? For å svare på det er det viktig å forstå at bruk av forkortelser ofte ble brukt, nok for å spare tid. *Et in hujus* betyr *og i denne*, som alene er litt kryptisk. Andre lignende brev har også med *rei* som betyr sak, og kan bety at det her skal stå *og i denne sak*. Videre blir *bevitnet av H.* ofte supplert med både tid og sted, men her har de altså ikke tatt seg tid til å skrive dette. En forklaring kan være at det overordnet er blitt forkortet slik, fordi at man skal gå tilbake og se der det forrige gang ble skrevet sted og dato, som for dette brevets vedkommende vil være ved Westminister 30 april i det sjette regjeringsåret til kongen (1222). Det siste som er med i setningen, *ved den samme*, er en referanse til kongen og at det er han som er autoriteten bak denne ordren. Setningen kan da bli oversatt: «Og i denne sak, som er bevitnet av kongen ved Westminister den 30 april 1222, har den samme beordret dette.» Man kan velge å frasere dette på en annen måte, men meningen er relativ klar om man oversetter dette på denne måten. Grunnen til at det ikke helt blir skrevet på denne måten er for å bevare brevet slik det var, og for å spare litt tid idet det er hundrevis av brev og oppføringer i utvalget.

I tillegg til at kildene er på latin er det også en annen utfordring med å oversette kildene. De forskjellige skrivere som dag til dag skrev dokumentene tok i stor grad bruk av forkortelser. Mange av de trykte bøkene tok derfor med seg dette i transkriberingen, kanskje for at det skulle være mest mulig autentisk, mens igjen andre tolket forkortelsene og skrev alle ordene helt ut. Hva det innebærer er at man må bruke en lang rekke hjelpekilder for å finne ut hva de forskjellige forkortelsene står for. En hjelpekilde er DN,

⁴⁶ The Royal Stationary Office, *Patent Rolls of the Reign of Henry III Preserved in the Public Record Office A.D. 1216-1225* (London, Mackie and co. ld., 1901), 332.

hvor man kan finne eksempler på hvordan de har tolket forkortelsene. En annen er boken «Introduction to the Study of the Pipe Rolls» som har mange gode beskrivelser av vanlige forkortelser som er i bruk.⁴⁷ Man finner ikke alt her, og det finnes også en rekke andre kilder man kan bruke for å løse disse problemene. Hvis vi tar et eksempel med bokstaven p, så betyr en rett linje gjennom stammen på denne per, por eller par, mens en kurvet linje på stammen betyr pro. En tilde over bokstaven p betyr præ eller pre. Forkortelsene blir satt sammen i ord, som for eksempel ꝑcuratiōe - procuratione. Tegnet z brukes derimot både til us og et, for eksempel debz - debet, og omnibz - omnibus. Det samme gjelder tegnet 9 som i begynnelsen av et ord blir con eller com, mens brukt opphevet midt i, eller i slutten av et ord blir us, for eksempel 9victo - convicto, og reb9 - rebus.⁴⁸ Dette er blant de vanligste forkortelsene i bruk, men det finnes også en rekke flere diakriter, opphøyde bokstaver og spesialtegn brukt i tekstene. Reglene er ikke alltid faste, og en p med tilde over kan også ha betydningen post ifølge noen ordlister. Det er vanlig å ha lange ord med forskjellige kombinasjoner av forkortelser, som tidvis gjør arbeidet med kildene svært komplisert. Heldigvis finnes det store ordlister med forkortelser som har vært i bruk, men selv her er du ikke sikker på å finne alt, i tillegg til at noen forkortelser kan ha flere betydninger alt etter hvem som har skrevet dem.

2.3 Kildenes begrensninger

Med middelalderkilder generelt kommer det alltid med en viss mengde begrensninger. Når man ser på det norske materialet må man anta at dette, selv om det finnes mange brev, er mangelfullt. Her er det mange store hull som man kanskje ville ha forventet mer dokumenter i fra. Samlingen Diplomatarium Norvegicum er ganske stor, med over 19.000 dokumenter. Det er kanskje derfor at man i bind 19 og 20 valgte å ta med brev fra England i samlingen der hvor disse berører norsk interesse. Spesielt er den eldste delen mangelfull, noe som jo er naturlig, men som likevel legger sterke begrensninger på bruken av kildene. Søker man i dokumentasjonsprosjektets nettsider fordeler brevene seg slik: Før år 1100 - 21 brev, mellom år 1100 og 1200 - 90 brev, mellom 1200 og 1300 - 889 brev, og resten av brevene er altså i perioden etter dette. Det vil si at det er i samlingen kun rundt tusen brev som beskriver tiden før 1300. Man kan i tillegg bruke Regesta Norvegica som supplement til DN. Denne har, som nevnt, ca. 13.000 brev, men det finnes altså brev her som ikke finnes i DN og omvendt. Det kan gjøre det litt vanskelig å finne frem i, men RN har en annen begrensning med at det bare har sammendrag og ikke hele brev.

Det engelske materialet har vesentlig mye mer innhold. Det er en imponerende samling man har for middelalderen her sammenlignet med Norge, men det er likevel på sin plass å påpeke en del mangler ved materialet slik at man ikke går i fellen med å tro at dette materialet på noen måte er komplett. «Domesday Book» som jeg tidligere nevnte kom i 1086 har veldig mye informasjon om samtidens England, og er et godt utgangspunkt for middelalderhistorikere. Men hullet mellom 1086 og 1155 er derimot ikke så lett å fylle. Her finnes et verk som heter Regesta Anglorum, som inneholder veldig mye forskjellig som kongelige frihetsbrev, notifikasjoner og tillatelsesbrev og annen kongelig korrenspondanse. Mye av dette er sammendrag, og ikke hele brev. Dette er et veldig rikt materiale, men problemet var at det ikke fantes mye relevant i dette som støtter hverken handel med

⁴⁷ The Pipe Roll Society, *Introduction to the Study of the Pipe Rolls* (London: Wyman & sons, 1884).

⁴⁸ The Pipe Roll Society, *Introduction to the Study of the Pipe Rolls*, 1-3.

Norge eller gir utfyllende informasjon om bruken av falk og hauk i middelalderens dagligliv.

De tidligere nevnte *Pipe Rolls* har en ganske komplett rekke, og går mer eller mindre uavbrutt, fra Henrik IIs andre regjeringsår, altså 1155 - 1156, frem til i dag. Rullene gikk vanligvis fra mikkelsmess til mikkelsmess (29 september), som var et regnskapsår, og man må alltid ha dette *in mente* når man arbeider med dokumentene. Man vet at det har eksistert tidligere ruller idet man har funnet én rull fra perioden 1129 - 1130, i regjeringstiden til Henrik I. Det vil si at det sannsynligvis eksisterte en serie som strakte seg fra en tid i Henrik Is regjeringstid (eller også tidligere) gjennom kong Stefan til Henrik II. Dette ville vært et særdeles spennende materiale å gjennomgå, men det er altså ikke noe igjen av dette. I tillegg har det også eksistert arkiv etter *Camera Curie* og *Treasury*. Hvis for eksempel en falkoner ble betalt med midler fra den kongelige husholdning (*Camera Curie*), som kanskje er en rimelig antagelse, vil vi ikke ha noen måte å ettergå dette på.⁴⁹

Materialet er som sagt stort sett digitalisert og publisert i bokform, og gjort tilgjengelig på tjenester som *internet archive*. Det har ikke vært mulig med mine egne begrensninger å oppsøke fysiske arkiv, som vil si at alle primærkildene som støtter oppgaven er digitale. Her er det veldig mye tilgjengelig, men en del har ikke vært mulig å skaffe til veie. Noe er for eksempel tilgjengelig digitalt, men har en sperre på en eller annen måte sånn at man likevel ikke får tilgang til dokumentet. Andre ganger er det sånn at man ikke finner et nummer i serien tilgjengelig som digital bok selv om man vet at utgiver har lister som spesifiserer at boken er trykket. I regjeringstiden til Henrik II mangler for eksempel år 1 og 15 i regjeringstiden hans, som kanskje er et veldig stort hull, men som likevel må kommenteres. I tillegg slutter publikasjonene fra *The Pipe Roll Society* med regjeringsår 33, altså 1186/87, som vil si at det mangler litt på slutten her også. Videre har det ikke vært mulig å finne alt tilgjengelig materiale i regjeringstiden til Richard I og Johan I. I kong Richards regjeringstid begrenser utvalget seg til *Feet of Fines* i hans 10 regjeringsår, samt en *Pipe Roll* fra hans første år. Mangelen er grunnet en kombinasjon av tilgjengelige kilder fra *The Pipe Roll Society* som utgav primærkildene i transkribert form og tilgjengeligheten av digitale kilder som er mulig å finne på internett. Det samme gjelder for regjeringstiden til Johan I hvor det bare har vært mulig å skaffe *Chancellor Rolls* i Johans tredje regjeringsår. Kong Johans regjeringstid er derimot dekket med *Fine Rolls*, *Liberate Rolls* og *Patent Rolls*. Dette er jo en god del, men det har ikke gitt like store resultat i gjennomgang som pipe rolls gjorde i regjeringstiden til Henrik II. The Piperoll Society har publisert mye mer enn jeg har klart å få tak i, blant annet *Pipe Rolls* i regjeringstiden til Johan I, hvor det sannsynligvis finnes mer informasjon. Som et resultat av dette vil regjeringstiden til disse kongene i årene 1189 - 1216 være svakere belyst enn de andre. Enkelte plasser er det også sider som mangler i det skannede materialet og noen plasser er dokumentene fragmenterte. I tillegg har jeg gjennomgått *Close Rolls* for perioden 1204 - 1227, men valgt å ekskludere disse. Som sagt i forbindelse med definering av problemstilling er det regjeringstiden til Henrik II som vil være hovedfokus.

Når det er sagt må det i tillegg kommenteres at dette er et veldig stort og rikt kildemateriale. Det innsamlede materialet med betydning for falkonerer i middelalderen teller nesten 40.000 ord, så en videre begrensning er utvalget man må gjøre av dette som er tilgjengelig. Dette er stort sett bare direkte oversatt og nedskrevet fra de engelske og norske middelalderdokumentene, og noen av disse er satt i sammen til vedlegg som følger denne oppgaven. Dette arbeidet med relasjonen mellom Norge og England i

⁴⁹ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 7.

middelalderen kunne veldig gjerne fått plass i en større ramme enn denne oppgaven siden det her er så mye å ta av.

2.4. Prosopografi

Prosopografi er definert av H. De Ridder-Symoens som:

a collective biography, describing the external features of a population group that the researcher has determined has something in common (profession, social origins, geographic origins, etc.). Starting from a questionnaire biographical data are collected about a well-defined group of people. On the basis of these data answers may be found to historical questions.⁵⁰

Prosopografi er altså navnet på en spesifikk fremgangsmåte med tanke på å jobbe med historiske personer. I motsetning til biografier som søker å finne ut hvordan noen tenkte, og å sette seg inn i en persons tankesett, tar en prosopografisk fremgangsmåte for seg å se litt mer på vanlige hendelser. Det vil si at unike og ekstraordinære, store personligheter er mindre attraktivt for en som skriver med denne fremgangsmåten. Historiens mest kjente personer som Caesar og Napoleon vil derfor ikke være foretrukkede personer i denne arbeidsmetoden.⁵¹ Det er viktigere å trekke frem en vanlig person, og kanskje også dennes yrke, og se på hvordan han eller hun levde, for så å si noe generelt om, for eksempel, en hel arbeidsgruppe. Det vil si at hvis du i prinsippet kan generalisere rundt en hel gruppe mennesker kan du også beskrive denne gruppen bedre. Med tanke på denne oppgaven vil det være nærliggende å tro at denne metoden kan brukes i forbindelse med arbeidsgruppen falkonerer. Dette kan bli gjort gjennom å se på en enkelt person som har vært i denne arbeidsgruppen, og som det finnes tilgjengelig materiale å skrive noe om. Det finnes mange forskjellige «verktøy» innenfor prosopografisk metode, og et av disse verktøyene som benyttes innen denne metoden er onomastisk forskning, som er studien av egennavn. Dette vil si at man kan se på trender innenfor egennavn. Et navn som Baker har sannsynligvis en gang hatt opphav i at noen var en baker en gang i tiden, og onomastisk forskning kan da hjelpe med å se på når dette navnet mistet tilknytningen til yrket. Slike egennavn-studier kan ta mange retninger, og man trenger ikke begrense seg til bare å se på yrkesnavn innen egennavnet. Jeg kan for eksempel se på mitt eget etternavn, Andersen, og si at grunnen til at jeg heter det er den patronyme navngivingskonvensjon som var rådende i Norge frem til et visst tidspunkt. Når sluttet dette egentlig? Her er det nok mange variasjoner, men for å bruke meg selv som eksempel kan jeg si at jeg heter Andersen på grunn av Anders Mikkelsen født i Voss i 1834. Min tippoldefar i rett mannlig linje er altså opphavet til navnet Andersen, mens oldefar da bestemte seg for å ikke bruke denne måten lenger. Det kan være fordi han flyttet til Bergen, og det her var begynt å bli mer vanlig med dagens navngivingskonvensjoner. Dette fenomenet er ikke veldig vanskelig å finne stoff om, og svaret finnes sikkert i en bok om slektsforskning, eller i tallmateriale fra SSB, men når man kommer til middelalderen blir det litt vanskeligere å finne denne mengden med data vi har i dag, og man kunne da tatt i bruk en slik metode, eller noe lignende. Genealogisk arbeid som dette er et viktig element i prosopografi, og lar oss spore stamtreet til personer vi vil

⁵⁰ Koenraad Verboven, Myriam Carlier og Jan Dumolyn, «A short Manual to the Art of Prosopography» i *Prosopography: Approaches and Applications, Prosopographica et Genealogica*, vol. 13, red. K.S.B. Keats-Rohan (Oxford: Unit for Prosopographical Research, 2007), 38.

⁵¹ Verboven, «A short Manual to the Art of Prosopography», 38.

vite mer om for videre å se på hvordan utviklingen til familien har vært. Sosiografi er også et viktig element i metoden. Dette er undersøkelsen og beskrivelsen av forskjellige klasser, eller grupper i samfunnet, og har spesiell betydning for denne oppgaven idet det her vil bli arbeidsgruppen falkonerer som skal behandles. Jeg har allerede definert hva en falkoner er, og kan videre jobbe med å se på hvilken rolle denne gruppen spilte i samfunnet, og se på generelle karakteristikk for gruppen.⁵²

By 'prosopography' we mean the database and the listing of all persons from a specific milieu defined chronologically and geographically established preparatory to a processing of the prosopographical material from various historical angles..⁵³

Det vil si at det er fornuftig å sette opp en slik prosopografisk fremstilling av en familie med falkonerer, som denne oppgaven vil forsøke på kronologisk, samt se på geografisk spredning av familien gjennom tid. Alle verktøyene som er beskrevet, onomastikk, biografi, genealogi, prosopografi og sosiografi vil være viktig å bruke i relasjonen med hverandre for å bygge opp en god fremstilling, selv om noen vil være mer viktige enn andre.

⁵² Verboven, «A short Manual to the Art of Prosopography», 38.

⁵³ Verboven, «A short Manual to the Art of Prosopography», 38.

3. Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet skal vi se på hva det er som gjør perspektivet i denne oppgaven annerledes sett i forhold til klassisk historieskrivning. Som vi så i kapittelet med tidligere forskning har rovfuglene ofte her blitt beskrevet på en veldig passiv måte, som ett stykke smør eller en bok for salg på markedet. Ved å skifte litt av perspektivet over til å se på hvordan rovfuglene har opplevd behandlingen de fikk kan vi få et annet perspektiv på hvordan de norske fuglene fant veien til England som gaver eller salgsvare på et marked. Fokuset i denne oppgaven vil være å se på historien om mennesker og hva de har foretatt seg, men en del av fokuset vil også være på samspillet mellom rovfugl og mennesker. Vi skal i dette kapittelet se på dyr som sansende handelsvarer og som arbeidere. Ved å se på rovfuglene som en del av samfunnet på lik linje med mennesker, som blant annet arbeidere, vil vi få en større forståelse for hvilken betydning de har hatt. Dette vil igjen forhåpentligvis også føre til en økt forståelse for de norske rovfuglenes betydning for falkoneri i England.

3.1 Dyrene som arbeidere

Dyr har en rolle i historieskrivningen, men det er skrevet lite om dyrene selv på deres egne premisser. I historiske dokumenter, for eksempel, blir dyr nevnt, kvantisert, og beskrevet kanskje også, men stort sett utifra et menneskelig perspektiv, og til et bestemt formål. Jocelyne Porcher hevder i sin artikkel «Animal work» i boken «Oxford Handbook of Animal Studies» at vi har fått dyrene til å arbeide for oss, men at det ikke automatisk betyr at alle dyr kan sies å arbeide. Begrepet arbeid er problematisk idet det er et menneskeskapt begrep, og vi kan derfor ikke tillegge begrepet til dyr i sin naturlige tilstand. Hun mener derimot at vi kan tillegge dette begrepet til domestiserte dyr, idet vi igjennom århundrene har vært i et samspill med dyrene og fått de til gjøre oppgaver for oss.⁵⁴

I følge Dirk Heinrich må begrepet domestisering ses ut i fra et biologisk synspunkt, og for at et dyr skal kalles domestisert må husdyret ha blitt avlet frem i fangenskap - da for å fremme visse egenskaper - for at begrepet skal benyttes.⁵⁵ Domestiseringen av dyr til bruk for mennesker har en lang historie, og det er antatt at dette skjedde i en viss skala allerede for 10.000 år siden.⁵⁶ Tradisjonen med å holde husdyr, og til en viss grad å få dyrene til å jobbe for oss må altså sees i et lengre perspektiv. Noen dyr har vært lettere å domestisere enn andre, spesielt de husdyrene vi har mange av, som kyr, sauer og griser. Dette er ikke bare dyr som har blitt formet av mennesker til å ha den naturlige disposisjonen de innehar, men dyr som i utgangspunktet er lette å holde. Dette er flokkdyr som ikke er spesielt aggressive mot mennesker, underdanige, lett følger en leder og er lette å gjete. Dette er dyr som: «lives in large, wide-ranging herds of mixed sexes, organized in hierarchies, has a wide tolerance of different food plants, a short flight distance, and a relatively slow response to danger.»⁵⁷

⁵⁴ Jocelyn Porcher, «Animal Work», 307.

⁵⁵ Dirk Heinrich, «Are Trained Raptors Domesticated Birds» i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millennia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 277.

⁵⁶ Jocelyn Porcher, «Animal Work» i *The Oxford Handbook of Animal Studies*, red. Linda Kalof (New York: Oxford University Press, 2017), 302.

⁵⁷ Wilkie, «Animals as sentient commodities» 280.

Beskrivelsen av samspillet mellom menneske og dyr blir viktig å fokusere på i denne oppgaven, og for denne oppgavens vedkommende blir det spesielt viktig å fokusere på falkoneren og rovfuglen. Dette samspillet mellom menneske og dyr inkluderer også alle andre dyrepassere og transportører av fuglen som ikke nødvendigvis har tittelen falkoner, men som har en særskilt oppgave i forbindelse med dyreholdet. Men rovfuglen, som vi har sett på, er jo ikke domestisert. Hvordan kan den da dekkes innenfor dette teoretiske rammeverket? Nei fuglen er ikke domestisert, men den er likevel trent opp til gjøre så spesifikke oppgaver at vi allikevel kan si at dette samspillet mellom menneske og fugl er noe unikt, og det vil videre her hevdes at fuglen kan sies å arbeide.

Når vi så har definert fuglen som arbeidende, kan vi gå videre og se på flere teorier rundt dyr som arbeidende. Jason Hribal har i utvidelse av arbeiderhistorie også sett på om vi kan inkludere dyrene i denne historien, og om vi kan se på dyrene som en del av arbeidsklassen. Han bygger videre på arbeide gjort av Joseph Proudhon som var en anarkist som i det nittende århundre utarbeidet teorier om at utnyttningen av mennesker og dyr hadde klare sammenhenger. Proudhon sier om dette emnet at: «The animals and laborers whom we employ hold the same relation to us. Whatever we do for them, we do, not from a sense of justice, but out of pure benevolence.⁵⁸» Denne sammenligningen mellom mennesker og dyr som arbeidende er veldig treffende, og beskriver et viktig fenomen som kan støtte denne oppgaven.

Når man har sett på falken som en del av arbeiderklassen, kan vi også begynne å sette den inn i flere menneskeskapt begreper. Hvis vi ser denne teorien i sammenheng med dyr som sansende handelsvare (som blir diskutert i neste kapittel) kan dette virke litt ulogisk siden vi ikke helt kan se på mennesker som handelsvarer. Eller kan vi det? Hva hvis vi gjør en sammenligning med slavehandelen som har foregått med mennesker og falken som handelsvare? Vi har allerede etablert fuglen som en vill fugl, som formerer seg i vill tilstand, og som ikke er like medgjørlig som de andre husdyrene som både gjennom naturlig disposisjon og gjennom et lengre perspektiv har blitt avlet opp til å få visse medgjørlige kvaliteter. Det kan virke som en søkt sammenligning, men disse ville rovfuglene har egentlig ingenting i fangenskap å gjøre, og de protesterer også kraftig på å bli fanget, som en menneskelig slave også ville gjort. Det er ikke for ingenting at norsk lov forbyr det å holde rovfugler i fangenskap, det er fordi at dette ikke er bra for fuglen. Det er ikke sannsynlig at rovfuglene, selv i middelalderen, har blitt behandlet noe dårlig. Dårlig behandling må ha ført til at disse verdifulle rovfuglene syknet hen og døde, og de må derfor sannsynligvis ha blitt behandlet ganske bra. Det virker derfor også mest logisk at dyrene i denne forstand heller kan kalles arbeidere og ikke slaver.

3.2 Dyr som sansende handelsvare

Vi har et ambivalent forhold til slaktede dyr i dag. Biffen på tallerkenen vår har vært et levende dyr, men vi vil ikke bli minnet for mye om dette blodige opphavet til middagen. Dette gjør at vi velger å objektivisere og nøytralisere ordene vi bruker slik de blir mer «spiselige». Vi sier ikke at vi skal ha stekt gris, men bruker heller ordet svin slik at vi på en måte nøytraliserer og glemmer at dyr har blitt slaktet for at vi skal lage en spesiell matrett. I sitt verk «Animals as Sentient Commodities» har Rhoda Wilkie sett litt på hvordan vi betrakter dyr. Hun hevder at vi gjør dyrene til objekter, og ofte bare ser på dem som mat eller handelsvarer til et marked, og kanskje lite mer. Denne måten å se dyr på er et veldig

⁵⁸ Jason Hribal, «Animals are Part of the Working Class» i *Labor History*, 44:4, <http://dx.doi.org/10.1080/0023656032000170069> (Online Journal, Routledge: Taylor and Francis, 2003), 450-451.

gammelt fenomen og strekker seg sannsynligvis mer enn 10000 år tilbake i tid når vi først begynte å holde husdyr.⁵⁹ Det er likevel kanskje ikke bare et slikt ensidig forhold av mennesker som utnytter dyr, men kanskje et symbiotisk forhold der dyrene har vært like avhengige av mennesker for egen opprettholdelse. Eierskapet til dyr blir også forsterket i skapelsesberetningen der vi blir opphøyet til dyrenes herskere, men også til å ta dyrene i vare.⁶⁰ Spesielt i middelalderen kan vi tenke oss at disse religiøse forestillingene om menneskets overlegenhet over dyrene er levende aktive, selv om de kanskje ikke tenkte mye over dette. Men selv om mennesket satte seg selv over dyrene tok de seg selv ikke ut av det naturlige systemet. De gjorde ikke en distinksjon mellom dyr og menneske i en sånn grad at de ikke så seg selv gjenspeilet i naturen. Naturen var alt verden inneholdt, inklusive mennesket.⁶¹ Et pragmatisk preget forhold mellom dyr og menneske, spesielt der dyr blir brukt som mat, har nok vært gjeldende.

Men hva med dyr som ikke er ment som mat? Hvordan har forholdet mellom rovfugl og menneske vært, og hvordan så samtiden på disse rovfuglene? Her er det ikke et enkelt svar. På den ene siden er det mange referanser i primærkildene om fugl som er brukt som betalingsmiddel, nesten som en egen valuta. Her er et eksempel fra det ellefte regjeringsåret til Kong Henrik II: «Ralph de Burc, armbrøstskytter, skylder 10 merker og 1 norsk hauk i betaling for sitt land.»⁶² Her blir fuglen redusert til kroner og øre bokstavelig talt. På den andre siden virker det som fuglen er høyt verdsatt til bruk i falkoneri. De mange utgiftspostene til innkjøp av rovfugl, beskrivelsene av fasiliteter for fugler, tillatelsene til utstyr og bøkene med medisinsk behandling av syke fugler støtter godt under at fuglene er blitt sett på som mer enn bare en handelsvare, selv om dette også sikkert har vært tilfelle. Kanskje det går et skille mellom anskaffelse av fugl og til denne ble trent og kongen og resten av eliten fikk tak i fuglen? Med tanke på hvor vanskelig det er å mestre denne fuglen, og hvor nøye man må være med å ikke skremme den, holde den frisk og så videre er heller ikke dette veldig sannsynlig. Dette er ikke et dyr som faller under kategorien domestisert. Det er et vilt dyr som skremmes lett i fangenskap, og som krever stor ekspertise. Det vil si at selv om rovfuglene i bruk har vært handelsvarer med en spesifikk verdi, har de sannsynligvis ikke vært like objektivisert som andre dyr. Man har ut av nødvendighet måttet sett på dyret som en naturkraft som man måtte temme, eller heller tøyle siden man egentlig ikke helt kan temme rovfugler.

Måten man kan bruke denne teorien på i oppgaven er å se rovfuglen i et mer menneskelig perspektiv, og prøve å sette seg inn i hvordan hverdagen til fuglen har vært. En teknikk med å roe fangede fugler, som blir beskrevet senere i denne oppgaven, var å sy igjen øyelokkene til rovfuglen, så den ikke skulle få for mange sanseinntrykk, og dermed bli stresset. Når vi tillater oss å si, «men dette er bare et dyr, den hadde jo godt av det til slutt» kan vi heller si: burde fuglen i det hele tatt vært fanget? Å sette fuglen inn et mer antropomorft perspektiv vil da gi oss en utfordring: Hvordan ville vi reagert på historier om slaver, som under overfarten på et eller annet skip, fikk sydd igjen øynene sine «fordi dette til slutt vil være til deres eget beste»? Slavehandel var allerede i utgangspunktet skrekkelig, men detaljer som dette ville fått oss til å reagere med enda mer avsky. Når

⁵⁹ Rhoda Wilkie, «Animals as sentient commodities» i *The Oxford handbook of animal studies*, red. Linda Kalof (New York: Oxford university press, 2017), 279.

⁶⁰ Wilkie, «Animals as sentient commodities» 280-281.

⁶¹ Richard Jones, *The medieval natural world*, (Harlow: Pearson education limited, 2013), 3.

⁶² The Pipe Roll Society, *The great roll of the pipe for the eleventh year of the reign of King Henry the second, A.D. 1164-1165*, (London: Wyman & sons, 1887), 11.

dette er sagt må det også sies at jeg ikke selv tror at falkonerer som utøver sporten i moderne tid gjør noe som er etisk uforsvarlig, og jeg har god tro på at dyrenes velferd er vesentlig mye bedre tatt hensyn til i dag i motsetning til i middelalderen. Likevel har rovfuglene, som sagt, ut av nødvendighet blitt behandlet ganske i det tidsrommet oppgaven behandler, som er et ganske viktig poeng når vi skal se på hvordan de forskjellige falkonerene i middelalderen har brukt denne levende handelsvaren.

4. Falkonerings bakgrunn

I dette kapittelet vil vi se nærmere på hvordan falkoneringen først kan ha oppstått. Det er flere teorier om hvor jaktformen og sporten først kan ha kommet fra, og det er mulig å se på skriftlige kilder, ikonografisk fremstilling av falkonerer samt støtte seg til arkeologiske bevis på tidlig falkonerer. Det er viktig å være klar over hva falkonerer har vært også før høymiddelalderen for å forstå hva slags betydning den hadde. Dette lengre perspektivet er med på å underbygge oppgaven fordi man trenger å se hvilken verdi falkonerer har hatt gjennom tidene for å forstå dens rolle i engelsk falkonerer.

4.1 Falkonerer i skriftlige kilder

Innledningsvis ble det sitert en gammel babylonsk eller sumerisk besvergelse for å drive ut onde ånder. Her var det en vag referanse til falkonerer, men det var kanskje ment å være mer abstrakt enn konkret. Det finnes mange eksempler på slike tekster fra tidlig tid som har mer eller mindre konkrete referanser til falkonerer, spesielt i østen og midtøsten. Mye av dette eldste skriftlige materialet var ment til kultisk bruk og har derfor mange referanser til forskjellige guder.

Når vi beveger oss inn i antikken ser vi at det kommer et skille i typen tekster vi finner, det blir tatt litt avstand til mytologien og gjort mer vitenskapelige forsøk på forstå verden. De greske filosofene i antikken prøvde å forstå hele verden og hvordan den var bygget. Når det gjelder naturhistorie i antikken er det naturlig å dra inn både Herodot, Aristoteles og Pliny som de største bidragsyterne. I en videreutvikling av dette kan vi se bestiariene, som beskriver forskjellige dyr og hvordan de levde. Et bestiari er forstått som et seriøst bidrag til naturhistorie, og det første eksempelet på et slikt er sannsynligvis boken som bare blir kalt «Physiologus», trolig nedtegnet i Egypt mellom det andre og femte århundre etter Kristus. Boken ble en stor suksess og ble etterhvert oversatt til en rekke språk i nord og sør, blant annet anglesaksisk og islandsk. Følgene det fikk var at det ble laget mer og mer av disse som etterhvert fikk navnet bestiari.⁶³ Selv om disse verkene skulle være seriøse bidrag til naturhistorien var innholdet ofte så fantastisk at dyrene det var snakk om ikke noen gang har eksistert. I boken «Physiologus» møter vi, blant virkelige dyr, også Maur-løver og Enhjørninger.⁶⁴ Fortsettelsen av disse bestiariene fortsatte ut i middelalderen med utvidelser fritt etter forfatterenes fantasier og overbevisninger.

Det kommer altså mange slike verk etter «Physiologus», blant annet Isidore av Sevilas *Etymologier* fra det syvende århundre. Her har han en beskrivelse av en hauk:

The hawk (accipiter) is a bird armed more with spirit than claws, and bears the greater strength in a smaller body. It derives its name from accepting, that is, from taking (capiendo).⁶⁵

Dette ser vi igjen i senere beskrivelser av fuglen. Den er liten, men sterk for sin størrelse. Det er viktig å ha med dette tidlige skriftlige materialet siden det hadde så sterk innflytelse

⁶³ Edward Grant, *A source book in medieval science* (Cambridge, MA: Harvard university press, 1974), 645.

⁶⁴ Michael J. Curley, *Physiologus* (Chicago & London: University of Chicago press, 2009), 49 - 51.

⁶⁵ Robert M. Grant, *Early christians and animals*, (London og New York: Taylor & Francis e-Library, 2001), 158.

på middelalderens tanker om dyreverden. En plass vi ser innflytelsen av disse tidlige verkene er i boken «De arte Venandi cum Avibus» av Keiser Fredrik II Hohensteufen som utkom en gang mellom 1244 og 1250.⁶⁶ Dette er et didaktisk verk, ikke et historiografisk, og tar altså mest for seg stell og vedlikehold av falk og hauk. Han tar blant annet i bruk stor grad av Aristoteles naturhistorie for å klassifisere de forskjellige typer fugler.⁶⁷ Fredrik II og hans bok fikk videre mye å si for falkoneringsens popularitet i Europa, og muligens også for den økte populariteten til fuglene som kom fra de nordiske områdene.

4.1.1 Tidlige skriftlige kilder

På hjemmesidene til IAF (International Assosiation for Falconry) sier de at i «The Epic of Gilgamesh» finnes sikre bevis på falkoneri i Irak år 2000 f.kr, uten at de refererer til et konkret sitat som kan støtte dette.⁶⁸ Gilgamesh-eposet er ikke ett konkret narrativ, det finnes mange versjoner og som spenner over et stort tidsrom, og det finnes flere oversettelser av de forskjellige kildene. Etter å ha gjennomgått et stort antall nettsider som referer til samme fenomen har jeg også gjennomgått en del bøker med versjoner av eposet uten å ha funnet veldig konkrete funn som tilsier at dette er det første skriftlige beviset på falkoneri. Her er et sitat som kan ha ført til opphavet:

Where is your 'Little Shepherd' bird that went up over you! See here now, I will recite the list of your lovers. Of the shoulder (?) ... his hand, Tammuz, the lover of your earliest youth, for him you have ordained lamentations year upon year! You loved the colorful 'Little Shepherd' bird and then hit him, breaking his wing, so now he stands in the forest crying 'My Wing'!⁶⁹

I en annen versjon er dette ikke en «shepherd bird» men en «allallu-bird»⁷⁰. I følge William Houghton er det større sjanse for at dette i så fall kan være en vanlig stær det er snakk om i forbindelse med disse navnene.⁷¹ Det er også en tidlig variasjon av det bibelske narrativet om syndefloden hvor det sendes ut flere forskjellige fugler for å finne tørt land, og det finnes referanser til en fugl som kalles thunderbird, men referansene til thunderbird er vanligvis omhandlende den babylonsk guden Anzu.⁷² Det er ikke lett å finne disse referansene det snakkes om her, så et skråsikkert bevis på tidlig falkoneri er vel her heller tvilsomt, selv om det kan være en god mulighet for falkoneri i Mesopotamia ganske tidlig, noe vi kommer tilbake til i falkoneri i billedkunsten.

⁶⁶ Grant, *A source book in medieval science*, 657-658.

⁶⁷ Casey A. Wood og F. Marjorie Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi cum Avibus of Frederick II of Hohenstaufen*, (Boston og London: Charles T. Branford company og Geoffrey Cumberlege, Oxford University press, 1955), 7.

⁶⁸ International Association for Falconry & Conservation of Birds of Prey, «A history of Falconry» [nettside], <https://iaf.org/a-history-of-falconry/>.

⁶⁹ Eren Sari, *The Epic of Gilgamesh* (Antalya: Nokta E-book International Publishing, 2016), 75-76.

⁷⁰ Andrew George, *The epic of Gilgamesh: The Babylonian Epic Poem and other Texts in Akkadian and Sumerian* (London: Penguin group 2000), 137.

⁷¹ William Houghton, *The Birds of the Assyrian Monuments and Records* (London: The society biblical archæology, 1884), 77-78.

⁷² George, *The Epic of Gilgamesh*, 225.

C.J. Tillisch sa, som nevnt innledningsvis, at han mente at den første skriftlige kilden til falkoneri var å finne i Hunan provinsen i Kina fra 689 - 675 f.kr, hvor man finner en beskrivelse av en falkejakt holdt av kong Wen-Wang. Det er også gjentatt i enkelte oppføring på f.eks Wikipedia og andre sider som har brukt dette utsagnet som kilde (som den tidligere nevnte hjemmesiden til IAF og historien om falkoneri) at det er skriftlige kilder som beskriver falkoneri i Kina i tiden rundt 700 f.kr, uten at det blir referert til hvor dette står.⁷³ Ifølge Leslie V. Wallace har dette sine røtter i Apokryfe fortellinger fra middelalderen som hun mener ikke er tekster som egentlig hører hjemme på denne tiden i det hele tatt. Han setter de første sikre kildene til falkoneri i Kina til tidligst 25 e.kr.⁷⁴

Ctesias av Cnidus i India rundt 400 år f.kr er kanskje den første reelle beskrivelsen vi har av falkoneri:

This is the way which the indians hunt Hares and Foxes: they have no need of hounds for the chase, but they catch the young of Eagles, Ravens and Kites also, rear them, and teach them to hunt.⁷⁵

Det er trodd at sporten først hadde sin opprinnelse i orienten som Epstein mente, og som jeg nevnte innledningsvis. Sporten har kanskje vært kjent der i lange tider før dette sitatet, men når nådde så sporten Europa? Jeg vil se litt på det Aristoteles sier i sin historie om dyrene:

In the city of Thrace, formerly called Cedropolis, men are assisted by hawks in pursuing birds in the marshes. They strike the reeds and wood with sticks in order that the birds may fly up, and the hawks appearing above pursue them, the birds then fall to the earth through fear, when the men strike them with their sticks and take them, and divide the prey with the hawks, for they throw away some of the birds, and the hawks come and take them.⁷⁶

Man kan vel kanskje ikke kalle dette for falkoneri i tradisjonell forstand, men det er jo fristende å holde dette opp mot definisjonen av falkoneri: «the taking of quarry in its natural state and habitat by means of trained birds of prey»⁷⁷, selv om å kalle disse ville fuglene for trente vel er å dra det litt langt. Pliny den eldre bruker ca. fire århundrer senere en nesten identisk beskrivelse i sitt massive verk om naturhistorie, som betyr at han

⁷³ International Association for Falconry & Conservation of Birds of Prey, «A history of Falconry» [nettside], <https://iaf.org/a-history-of-falconry/>.

⁷⁴ Leslie V. Wallace, «Representations of Falconry in Eastern Han China (A.D. 25 - 220)» i *Journal of Sport History*, volume 39, number 1, vår 2012, side 99 - 109 (Pittsburgh: North American Society for Sport History, 2012), 100.

⁷⁵ Florian Hurka, «Falconry and Similar Forms of Hunting According to Ancient Greco-Roman Sources», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millennia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 692.

⁷⁶ Richard Cresswell, *Aristotle's History of Animals in Ten Books* (London: George Bell & sons, 1878), 254.

⁷⁷ Gersmann & Grimms, *Raptor and Human*, 5.

sannsynligvis har hatt kjennskap til Aristoteles verk.⁷⁸ Det har også vært en del variasjoner av det samme temaet som i sitatet over i tidsrommet mellom Aristoteles og Pliny, samt litt i de påfølgende århundrene innen antikken. Florian Hurka sier i sin artikkel om antikke gresk-romerske kilder at han mener dette ikke trenger være mer en en anekdote, og i så måte veldig lite troverdig i utgangspunktet.⁷⁹ En annen gresk-romersk skriver, Oppian, er tilegnet et sitat fra et dikt som stammer fra slutten av det andre århundre og omhandler jaktmetoder:

Yea and to the fowler, his toil is sweet; for their hunt the fowler carry nor sword nor bill nor brazen spear, but the hawk is their attendant when they travel to the woods, and the long cords and the clammy yellow birdline and the reeds that thread an airy path.⁸⁰

I det hele er falkoneri ikke omtalt skriftlig i stor grad i antikken eller før, noe som forsiktig kan antydes i den retning at falkoneri ikke var vidt utbredt på den tiden. Det kan også bare bety at sporten ikke hadde noen stor nytteverdi, hverken med tanke på jakt til matauk eller som høystatus-aktivitet blant kongelige og andre velbemidlede.

4.1.2. Falk og hauk i sagaene

Når det gjelder saga-materialet så må dette brukes med stor forsiktighet om man skal bruke det som informasjon om viking-tid og middelalder. Det ble skrevet ned såpass lenge etter at hendelsene hadde skjedd at man må anta at selv om det har vært en sterk muntlig tradisjon med å fortelle historier, kan det være en del som har blitt forandret i årenes løp. Det er en rekke sagaer som går inn på emnet falkoneri, og som kan tale for en tidlig tradisjon med å holde falker. Enkelte referanser til falkoneri i de norrøne kildene, og fraværet av referansene til falkoneri i tiden etter vikingtiden tyder også på at dette har opphørt etter vikingtiden, kanskje rundt den tiden Norge ble kristnet. Blant sagafortellinger med tidlig opphav har vi, som Lie nevnte, en fortelling om Kong Halv fra Avaldsnes, som allerede i det åttende århundret kan ha holdt hauker i sinn hall.⁸¹

I "Kongsspeilet" fra Håkon IV Håkonssons tid står det at grønlendingene bytter dette til vederlag for sine varer: «bukkeskinn og nauthuder og selskinn og slike taug som vi før tala om, dei som folk skjer av den fisken som kallast rostung og so vert kalla svordreip, og likeins tennene hans.»⁸² Han beskriver videre at det er lite korn å finne her, og mange som bor der har ikke sett eller smakt brød. «Det er nøgdi av falker, som folk i andre land vilde halde for ein stor eignelut. Dei er kvite, og det er fleire av dei enn i noko anna land. Men landsfolket sjølv veit ikkje å gjera seg nokor nytte av det.»⁸³ Boken er antagelig skrevet i

⁷⁸ H. Rackham, *Pliny: Natural History with an English Translation in Ten Volumes, Volume III, Libri viii-xi* (Cambridge & London, Harvard university press & William Heinemann Ltd., 1967), 307.

⁷⁹ Hurka, «Falconry and Similar Forms of Hunting According to Ancienc Greco-Roman Sources», 685 - 689.

⁸⁰ Hurka, «Falconry and Similar Forms of Hunting According to Ancienc Greco-Roman Sources», 690.

⁸¹ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800)», 729.

⁸² Alf Hellevik & Kristian Audne, *Kongsspegelen: (Konungs skuggsjá)*, (Oslo: Samlaget, 1943), 58.

⁸³ Hellevik & Audne, *Kongsspegelen*, 59.

mellom 1250 og 1260 som det står beskrevet i forordet. Grønlendingene fører altså ut en en del varer, men i følge denne beskrivelsen er ikke falker blant disse.⁸⁴

I Olav Tryggvasons saga i Heimskringla finner vi en historie om Astrid, søster til kongen, som ikke vil gifte seg med Erling Skjalgsson fordi han ikke er høvding, og fordi hun vil vente på et bedre gifte.

Kong Olav lot ta en hauk som Astrid eide, og lot alle fjøra plukke av den, og så sendte han den til henne. Da sa Astrid: «Nå er bror min vred.» Så reiste hun seg og gikk til kongen, han bød henne velkommen. Astrid talte nå, hun sa hun ville kongen skulle rå og gifte henne med hvem han ville. «Jeg har tenkt,» sa kongen, «jeg skulle få makt til å gjøre den mann jeg ville til høvding her i landet.» Så lot kongen Olmod og Erling og alle frendene deres kalle til seg til en samtale. Der ble talt om frieriet, og det endte med at Astrid ble festet til Erling.

Dette er et eksempel som Vivi Gogstad Thorsen diskuterer i sin masteroppgave. Hun diskuterer falcken som herskersymbol sett opp i mot sagaene, og har også i denne sammenheng et videre eksempel fra den yngre edda om Randve, sønn av kong Jormundrek. Randve blir dømt til galgen av faren sin og plukker også fjærene av hauken sin og sender den til sin far, som symbol på at han og riket hans nå står ribbet som denne hauken, og at kongen nå er gammel og sønneløs. Snorre levde, som hun sier, fra 1179 til 1241, og at dette var i den tide falkejakten var mest populær i Europa.⁸⁵

I disse to eksemplene er det flere ting som er interessante. For det første, bildet med den ribbede hauken som symbol er noe som kanskje går riktig langt tilbake. I "Tidsskrift for nordisk oldkyndighet" fra 1826 hevdes det at Jormunrik levde i slutten av det fjerde århundret, i tiden til den romerske keiser Valentin I, noe som understreker hvor langt tilbake muntlige tradisjoner kan gå.⁸⁶ Når vi snakker om folkevandringstiden og muntlige tradisjoner, og et tidsrom på 600 år virker dette ganske overveldende lenge, og slike sagn er veldig vanskelige å bruke med noen grad av nøyaktighet med tanke på historieskriving. Det at navnet Jormunrek blir satt i forbindelse med en personlighet i det fjerde århundre er ikke en umulighet, og en ser også at stedsnavn for enkelte plasser i Norge kan ha en forbløffende lang historie. Nye elementer i slike sagn kan fort ha blitt lagt til, og den historiske Randve i folkevandringstid har kanskje heller aldri ribbet noen hauk. At symbolet med en ribbet hauk var ganske gammelt i Snorres tid er derimot nokså sannsynlig, og når vi snakker om Olav Tryggvasons liv rett før milleniumsskiftet er det kanskje større sannsynlighet for at det er mer elementer av Sagaen som er riktig.

Det som er mest interessant er at hauken er eid av Astrid og at hun kanskje har brukt den selv. Det er kanskje ikke belegg for å si at hun har brukt den selv, og at det heller er snakk om hennes husholdning som har jaktet med den eller brukt den i en fornøylig sammenheng. Kvinnenes historie i vikingtiden er ennå ikke blitt fortalt i stor grad, og det er nærliggende å tro at kvinnene, spesielt i den tiden mennene dro ut i *viking* og plyndret, også hadde roller som tradisjonelt har blitt tolket som mannlige. De hadde alt ansvaret for dagliglivet hjemme når mennene var ute i strid, skulle til ting, eller andre ærend.

⁸⁴ Hellevik & Audne, *Kongsspegelen*, xv-xvi.

⁸⁵ Thorsen, «Fangst og Eksport av Norsk Rovfugl ca 1100-1350», 29-30.

⁸⁶ Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, *Tidsskrift for Nordisk Oldkyndighed*, 2. Bind (Kjøbenhavn: Popske Bogtrykkerie, 1829), 358.

Sagaene kaster litt lys på bakgrunnen for norsk falkoneri i en tid der vi har få eller ingen skriftlige kilder til å hjelpe oss. Ut ifra disse skriftlige kildene kan det se ut til at det i vikingtiden kan ha vært gjort større bruk av hauk (eller falk) til bruk i falkoneri enn det har blitt i tiden etter, som kan vitne om en tradisjon som dør ut. Dette blir noe som er viktig for denne oppgaven fordi det tas utgangspunkt i at det i norsk middelalder ikke har blitt utøvd falkoneri i stor grad. Kontrasten mellom de skriftlige referansene til falkoneri i sagaene og fraværet av skriftlige referanser i middelalderen er noe av grunnlaget for å hevde dette. I tillegg til sagaenes skriftlige fremstilling av falkoneri skal vi også se på arkeologiske bevis for tidlig falkoneri, samt ikonografiske fremstillinger av falk i Norge som videre støtter synet på tidlig falkoneri her til lands.

4.2 Falkoneri i billedkunsten

Bilder av rovfugler som falk og hauk avbildet i en eller annen form finnes det tallrike eksempler på i historien. Ta for eksempel den kjente egyptiske Horus som et tidlig eksempel, halvt mann halvt falk. Så mange eksempler har jeg kommet over at det ikke er mulig å skikkelig diskutere dem i noen stor grad. Man må i alle fall gjøre distinksjonen mellom fuglen brukt som bilde eller symbol i noen sammenhenger og til utøvelse av falkoneri. Det nevntes innledningsvis to Assyriske relieff fra det åttende århundre f.kr. som avbilder en jaktscene med fugler.⁸⁷ Dette finnes altså svært gamle billedlige fremstillinger med falkoneri. I denne delen skal vi se litt på et fenomen som kalles *labors of the months*, og som beskriver hvordan falcken ble fremstilt i engelske illuminasjoner i middelalderen. Denne gjennomgangen blir viktig i å forklare litt om rovfuglen som arbeidende medlem av samfunnet. Videre skal vi se på hvordan falkoneri ble fremstilt i tidlig norsk billedkunst, som kan støtte under påstanden om tidlig norsk falkoneri.

4.2.1 *Labors of the Months*

En vanlig ikonografisk fremstilling vi kjenner til idag er kalenderen, gjerne med bilder for hver måned som sier noe om den måneden. Bilder av snø i vintermånedene, sol på sommeren, kanskje bilder av juleforberedelsene i desember. Variasjonene er mange. Tradisjonen med slike kalendere går langt tilbake i tid og har nok mange forskjellige innflytelseskilder. En av disse er kalt *Labors of the Months* og referer til et fenomen som etterhvert ble vanlig å se i illuminasjoner fra middelalderen. På nettsiden til British Library og deres digitaliserte innhold av Illuminerte manuskripter kan man søke etter stikkord av beskrivelsen for hver side i de illuminerte manuskriptene. Med tanke på falk var det en ting som gikk igjen i treffene, nemlig dette fenomenet *Labors of the Months*. Et bilde fra en av månedene representert ved et gjøremål som var vanlig for den aktuelle måneden, som for eksempel innhøsting og lignende, blir vanligvis betegnet som *Labors of the Months*. Falkoneri, som vi skal se litt videre på, ser ut til å ha vært mest representert ved mai måned. Som fenomen har disse *Labors of the Months* sitt opphav i antikken. En av de første slike, som James Cameron Webster sier strengt tatt ikke er en ikonografisk fremstilling av gjøremål (*Labor*), men en viktig innflytelseskilde på dette senere fenomenet, er en hellensk frise fra kirken Hagios Eleuthrios i Athen. Frisen er funnet på restene av en tidligere bygning som fortsatt er der, og som sannsynligvis er fra det første århundret

⁸⁷ Hans J. Epstein, "The Origin and Earliest History of Falconry», i *Isis* 34, no. 6 (1943): 497-509, <http://www.jstor.org/stable/225894>, 497 - 498.

f.kr.⁸⁸ Frisen har 41 figurer, hvorav en del av disse er ødelagt. Den greske måneden *μουνιχίων* (*mounichion*: april-mai) i denne frisen har med Artemis med kogger som leier et rådyr etter geviret, som er en relativ tydelig indikator på at dette kan ha vært et jaktmotiv.⁸⁹ Det er også en tydelig innslag zodiac-tegnene i frisen, noe vi også ser illuminasjoner fra middelalderen har med seg. Det er også sannsynligvis en referanse til de forskjellige fester overholdt i hellas på tiden frisen er fra, noe som kan minne om merkedager på en kalender i da. *Μουνιχίων* er også en gammel gresk festdag.⁹⁰

Å finne bevis på falkoneri i disse gamle bildene ser ut til å være dels subjektivt basert. Det er ikke alltid lett å finne ut om disse gamle bildene avbilder det ene eller andre. Det første bildet i rekken med *labors of the months*-fenomenet James Cameron Webster foreslår inneholder en mulig avbildning av falkoneri er fra begynnelsen av 800-tallet.⁹¹ Et litt tydeligere bilde enn reproduksjonen som er i boken er å finne på nettsidene til Bayerische Staatsbibliothek, som har boken i sin samling. Bildet er fra boken «*Liber Calculationes*», er fra ca. år 818, og kan ha vært laget på bestilling av erkebiskop Arn av Salzburg.⁹²

Dette har som de fleste andre labors tolv måneder, og de forskjellige tilhørende gjøremål. Februar måned viser en mann med det som tydeligvis er en stor fugl i høyre hånd og en mye mindre fugl i den andre. Utifra den symmetriske korrelasjonen mellom mennesker og objekter/dyr ser det generelt ut til at det ikke alltid er helt sammenheng mellom mennesker og ting som skal være større, mens det ser ut til å være noenlunde sammenheng mellom menneskene og de objektene som er mindre. Utifra dette ville den store fuglen i hånden til mannen avbildet (for februar) være omtrent en meter høy. Den ligner heller ikke falk eller hauk, men heller kanskje en grønn hegge? Denne er jo kjent fra «*De Arte Venandi cum Avibus*» å være et byttedyr i jakten med falk. Problemet er at den lille fuglen, som ser ut til å spise fra hånden til mannen, er veldig liten. Falk og hauk er derimot suverene jegere som vi har sett, og det er ikke umulig for en godt trent fugl, selv en mye mindre en, å ta ned vesentlig større byttedyr.

⁸⁸ James Cameron Webster, *The Labors of the Months in Antique and Medieval Art, to the end of the Twelfth Century* (Menasha, WI: The collegiate press, George Banta publishing company, 1938), 1.

⁸⁹ Webster, *The Labors of the Months*, 118 og plate i.

⁹⁰ Webster, *The Labors of the Months*, 7-8.

⁹¹ Webster, *The Labors of the Months*, 129.

⁹² Bayerische Staatsbibliothek, *Sammlung astronomisch-komputistischer und naturwissenschaftlicher Texte - BSB Clm 210 (Liber Calculationes)*, BSB-Hss Clm 210, <https://app.digitale-sammlungen.de/bookshelf/bsb00047183>, nr. 0186.

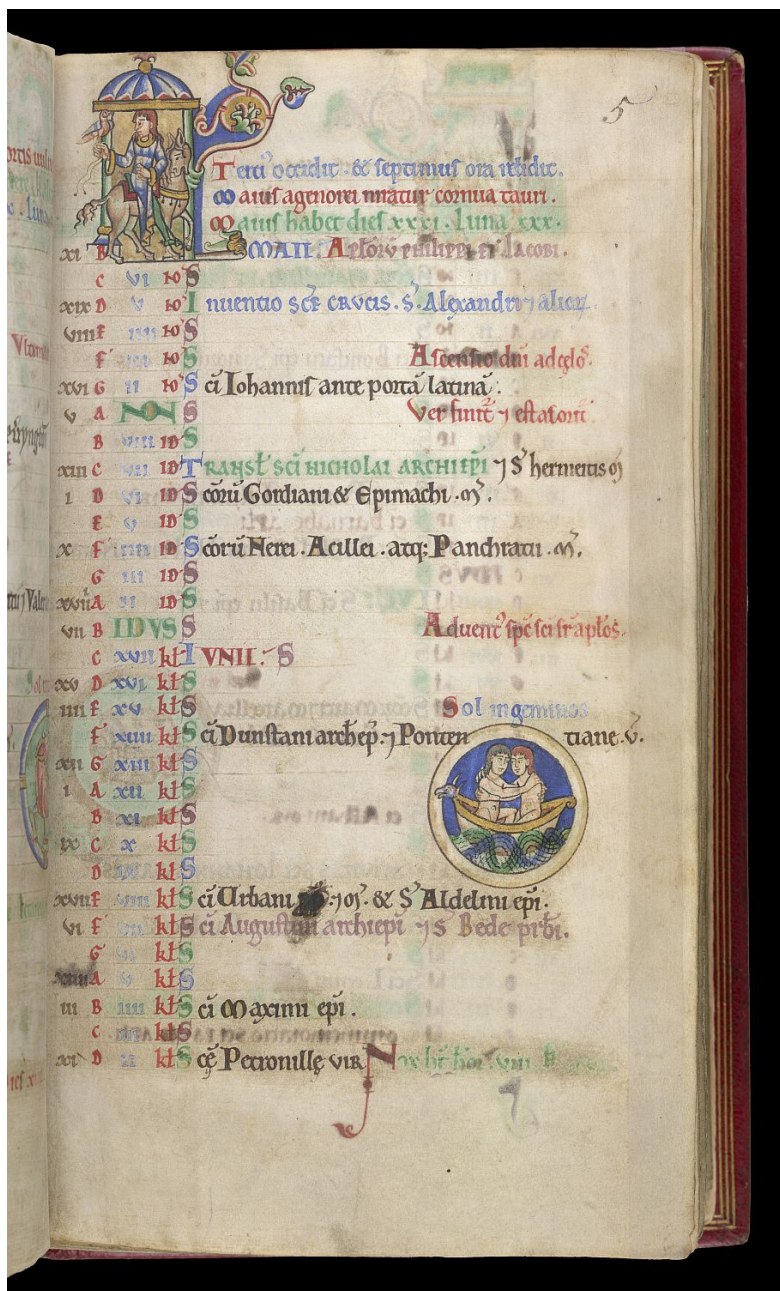
Figur 1. Avbildning av *Labors of the months*. *Liber Calculationes*, mulig bestillingsverk av erkebiskop Arn av Salzburg, ca. år 818. Bayerische Staatsbibliothek, BSB-Hss Clm 210, bildet er i *public domain*.

I middelalderen er det mange eksempler på disse *labors of the months*-fremstillingene, og mange av dem inneholder like elementer. Hvis vi ser på en av disse typiske fremstillingene fra middelalderen kan vi trekke frem *The Shaftebury Psalter* som er fra andre kvartal av det 12 århundre.⁹³

⁹³ The British Library Lansdowne 383, fol.5, se figur 2.

Figur 2. Illuminasjoner av mann med falk og stjernetegnet tvillingene. *The Shaftesbury Psalter*, fra andre kvartal av det 12. århundre. The British Library, Lansdowne 383, fol. 5.

Denne inneholder blant annet en kalender hvor hver måned er illuminert med en *Labor* og et stjernetegn. Måneden hvor falk eller hauk oftest var avbildet ser ut til å være i mai, og stjernetegnet for denne måneder var tvillingene, noe som går igjen i det fleste *Labors of the Months*-fremstillingen i søkene på nettsidene til British Library. Bildet viser en pent antrukket person til hest, holdende en falk eller hauk i hånden, klar til jakt. Utifra at han er til hest kan vi forsiktig anta at det er en falk av et eller annet slag han holder, siden falkene ble brukt mest i sammenheng med hester, og at dette også kanskje var ansatt som en mer edel jaktform av aristokratiet enn jakt med hauk til fots. Det som er interessant med denne fremstillingen av falk i motsetning til de andre eksemplene med utført arbeid er hvordan det kan ses i lys av teorien med arbeidende dyr, og dyr som del av arbeiderklassen. Vi har allerede tatt utgangspunkt i at vi kan kalle rovfuglene for

arbeidende, og at den kanskje kan bli sett på som en del av arbeiderklassen. På bildet som skal avbilde et arbeid kan vi ikke si at mannen til hest er den som utfører arbeidet. Denne mannen er på en fornøylig, og kanskje ikke så matnyttig, langdistansejakt med falken sin, og i denne sammenhengen er det falken som utfører arbeidet. Dette kan ikke sammenlignes med for eksempel en okse for ploget, selv om dyret da utfører det tyngste arbeidet, fordi i denne sammenhengen må vi også se mannen ved ploget som arbeider, og som en del av arbeiderklassen. De andre månedene i *Labors of the Months*, og også i *The Shaftesbury Psalter*, inneholder stort sett hentydninger til arbeiderklassen med gjøremål i forbindelse med jordbruk, og personene i disse avbildningene er derfor også klart i en arbeiderklasse. Vi kan derfor også veldig tydelig se på falken i denne sammenhengen som arbeidende.

4.2.2 Falkoneri i norsk billedkunst

Sagaene gir oss noen indikasjoner på tidlig falkoneri i Norge, men disse er jo stort sett skrevet ned i middelalderen, lenge etter at begivenhetene fant sted. Likevel er det elementer fra sagaene vi kan bruke for å prøve å si noe om falkoneri i Norge. Med mer sikkerhet og tidligere datering har vi noen avbildninger på stein som er interessante i norsk sammenheng. Det er snakk om én spesifikk stein som gir oss et lite innblikk i tidlig falkoneri i Norge. Dette er Alstad-steinen som har blitt beskrevet som Norges rikest prydede billedstein. Forsiden er en stor billedristning, baksiden dekket av rik ornamentering, mens det på smalsidene er ristet inn runer. Den billedlige fremstillingen på denne steinen er tilsynelatende en jaktscene, men det er sannsynligvis mer enn bare det. Ifølge Lis Jacobsen som blant annet har skrevet om Alstad-steinene, er det ikke riktig å tolke slike steiner til å inneholde representasjoner situasjoner i dagliglivet til enkeltpersoner. Steinene har ofte større verdi for den som laget de, og hadde kanskje en kultisk funksjon i større eller mindre grad. Bildet på steinen må ses i en større sammenheng, og sagnet om Sigurd Fåvnesbane har blitt foreslått som mulig inspirasjon til bildet på steinen.⁹⁴ Jacobsen har et bilde av denne steinen i boken, men bildet som er med her er svært vanskelig å tyde.⁹⁵ Det kan derfor være nødvendig å se hvordan hun beskriver bildet:

Under en stor ornamental Fugl, rimeligvis af symbolsk Betydning, ser man en Mand til Hest - med Falk paa Haand og fulgt af sine Hunde. Manden kan være Sigurd, der rider ud paa den skæbnesvangre Jagt. Derunder ses en hest uden Rytter: Grane, der vender hjem efter sin Herres Død. Endelig følger en Mand som rider med et mægtigt løftet Vaaben; det kunde være Morderen, Høgne.

Hun prøver altså her å se på om ikke bildet kan tillegges dette sagnet om Sigurd, noe som ikke er umulig. Det som er litt merkelig med den tolkningen er at det ikke er noe innslag av falk i sagnet om Sigurd. Så hvorfor har vi da én stor falk helt øverst, samt en mann til hest holdende en falk? Dette har ingen naturlig forklaring i sagnet som vi kjenner det (eller bruddstykkene av det), men sagnet om Sigurd i en tidlig versjon eller andre lignende sagn kan så ligge til grunn for at man laget steinen.

Det er flere forskjellige sett med runer på steinen: danske, norske og svensk-norske. I følge Jacobsen er disse danske runene den eldste delen av steinen. Hun hevder at den billedlige fremstillingen hører sammen med disse eldste typen runer, og at da jaktscenen

⁹⁴ Lis Jacobsen, *Evje-Stenen og Alstad-Stenen, Norske Oldfunn, Avhandlinger Utgitt av Universitetets Oldsakssamling ved A.W. Brøgger* (Oslo: A.W. Brøggers Boktrykkeri A.S., 1933), 30.

⁹⁵ Jacobsen, *Evje-Stenen og Alstad-Stenen*, PLIII.

som her blir avbildet må sies å høre til den eldste delen som dateres til ikke senere enn rundt år 1000.⁹⁶

Alstad-stenen står i en særstilling i Norge når det gjelder avbildning av falkonerer. Det betyr ikke at det ikke har vært flere slike steiner som nå i dag er blitt ødelagt. At steinen utelukkende kanskje bare har hatt en symbolsk verdi legger en liten demper på betydningen, men man i alle fall slå fast med rimelig sikkerhet at de som laget steinen rundt år 1000 har hatt kjennskap til falkonerer. De skriftlige kildene som sagaene sammen med Alstad-stenen blir da med på å understøtte at det ble jaktet med falk i Norge i tidlige tider. Disse to elementene sammen med norske arkeologiske funn rundt falkonerer er det eneste som kan kaste lys på et område som er veldig vanskelig å belyse, men det er forhåpentligvis nok til å i alle fall sannsynliggjøre bruken av falkonerer i Norge før middelalderen.

4.3 Arkeologiske bevis på falkonerer

Det finnes arkeo-zoologiske funn i Europa som peker på at det har vært utført falkonerer her ganske tidlig og vi skal nå først se litt på tidlige funn for å prøve å si noe om hvor i Europa falkoneringen kan ha vært utført. Dette blir viktig for videre å forklare hvorfor falkonerer ble så utbredt som det ble i middelalderen. Det er ikke mulig å ettergå alle eksemplene på arkeologiske funn i forbindelse med falkonerer, men det er mulig å bruke noen eksempler fra forskjellige tidsepoker for å demonstrere at falkonerer var utbredt. Det vil også være nødvendig å se litt på de forskjellige kriteriene brukt i arkeologiske funn for å konstatere at funnet har en tilknytning til falkonerer. Etter dette skal vi se litt på norske funn som kan indikere at det ble utøvd falkonerer her i landet.

Det vil i tillegg her være mulig å se disse funnene i en større sammenheng enn bare som bevis på falkonerer på en gitt lokasjon. Av arkeologiske funn i Norge skal vi se på Konghelle (nå i Sverige), Oslo, Bergen og Trondheim. Måten funn av bevis på falkonerer i disse byene kan brukes på i denne oppgaven er at vi kan se på handel med disse i forlengelse av funnene. Disse byene ligger sentralt til langs kysten med tanke på handel med England, og er mulige plasser de norske haukene og falkene kan ha kommet fra.

4.3.1 Tidlige arkeologiske bevis på falkonerer

Når det gjelder de arkeologiske funnene som kan bevise falkonerer har det ofte vært sett på mennesker som er begravd sammen med forskjellige typer rovfugl. Men hva skal til for at et gravfunn skal kunne sies å ha tilknytning til falkonerer? I et gravfunn med mennesker vil jo de bli viet mest oppmerksomhet, men alle detaljene i gravfunnet er viktige for å få frem mest mulig detaljer rundt funnene, og disse detaljene, om det så er tekstiler, trevirke, håndarbeid, eller andre detaljer har sin egen nisje med tilhørende spesialiserte arkeologer. Dette gjelder også dyr. Denne typen arkeologi med fokus på dyr kalles gjerne for arkeo-zoologi, og tar for seg, først og fremst, å identifisere art gjennom en osteologisk analyse av dyrebein.

Wietske Prummel peker i sitt verk om «Archeological Identification of Falconry» på fire typer arkeologiske og arkeo-zoologiske funn som kan understøtte utøvelsen av falkonerer. Dette er bein etter rovfugl som var vanlige i falkonerer og falkoneringsutstyr som vi nettopp diskuterte, og hun kommer i tillegg med tre andre. Dette kan være at det

⁹⁶ Jacobsen, *Evje-Stenen og Alstad-Stenen*, 21-29.

er overvekt av hunnkjønn av artene hønsehauk og spurvehauk, eller byttedyr tatt av rovfugl i forbindelse med gravfunn, men man kan også se på falkoneringsutsyr og byttedyr som er tatt ved hjelp av trente rovfugler.⁹⁷

Når det gjelder å knytte opp ett funn av en rovfugl, selv om det gjelder beifunn av en art som har vært vanlig til bruk i falkonerer, er det ikke gitt at man bare kan si at denne har vært brukt i falkonerer. De to argumentene som forsvarer at disse rovfuglene har vært brukt i falkonerer er i følge Prummel:

1) The chance that a bird of prey died in a newly dug grave is extremely small. Wild birds of prey do not live in settlements and will therefore hardly ever die there. This means that bird of prey bones, found in graves or settlements, must come from animals that were brought there by man.

2) These birds of prey were not brought to a settlement as food for mankind, nor as food for the deceased after his or her death. Birds of prey are not normal food for people, as was and still is the case with many other bird species of which bones are found in settlement remains, such as ducks, geese, gallinaceous birds and waders.⁹⁸

Prummel mener at det er en svakhet, spesielt i ikonografiske fremstillinger av rovfugl, og at det i disse (som for eksempel med Alstad-stenen som vi så på) ikke er mulig å bestemme art utifra bildene, som ofte er utydelige. De forskjellige ikonografiske, og også skriftlige kildene peker ofte ikke på bestemte steder i forbindelse med falkonerer, og hun mener at de arkeologiske og arkeo-zoologiske funnene er mye bedre til å etablere en sikker lokasjon forbindelse med utvvelsen av falkonerer.⁹⁹

I følge Ulrich Schmölcke, som har skrevet om arkeologiske funn i Tyskland og Sveits, ser det ut til å være mye mer slike funn med mennesker og rovfugl i skandinaviske funn tilhørende det første millenniet enn det er i sentral-Europa. Dette er en forsiktig indikator på at nord-områdene, og vikingene med sine forbindelser seg i mellom innad Skandinavia drev med falkonerer. Schmölcke gir ikke mange detaljer om Norge, men nevner at det er mange graver fra Sverige fra første halvdel av det 6 århundre hvor velstående personer har blitt begravd med rovfugl.¹⁰⁰

Schmölcke har sett nærmere på området i dagens Sveits og Tyskland og sier at det her bare er syv dokumenterte tilfeller av graver med mennesker og rovfugl. Spesielt Quedlinburg, Alach og Eschwege ser ut til å være aktuelle steder hvor falkonerer har vært utøvd i det første millenniet, siden det her ble funnet hønsehauk-hunner. De andre funnene mener han er mindre sikre med tanke på tilknytning til falkonerer. De få funnene til tross mener han likevel at falkonerer var utbredt i Sentral-Europa i midten av det første milleniet, og peker blant annet på at det er nedfelt bestemmelser vedrørende falkonerer i

⁹⁷ Wietske Prummel, «Archeological Identification of Falconry» i *Raptor and human - falconry and bird symbolism throughout the millenia on a global scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 468.

⁹⁸ Prummel, «Archeological Identification of Falconry», 468-469.

⁹⁹ Prummel, «Archeological Identification of Falconry», 467-468.

¹⁰⁰ Ulrich Schmölcke, «Central European Burials with Birds of Prey from the Middle of the 1st Millennium AD» i *Raptor and human - falconry and bird symbolism throughout the millenia on a global scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 495 - 496.

germanske lovverk fra år 500 e.kr., samt at de tre stedene som tidligere nevnt, Quedlinburg, Alach og Eschwege, er datert mellom 550 og 640 e.kr.¹⁰¹

Prummels eksempler med falkonerer er begrenset til Europa og spenner seg fra det 7. til 17. århundre, og det er altså en rekke eksempler her som går utover høymiddelalder som denne oppgaven omhandler. Det er derimot noe interessant i observasjonen av alle disse forskjellige plassene. De fleste eksemplene Prummel presenterer er høy-status steder som fort, borger og palasser. Hun sier så videre at andre steder hvor man har funnet bevis for falkonerer er innen byer og havnebyer, hvor man har hatt en konsentrasjon av velstand, og at det videre ikke er funnet store bevis for falkonerer i mer landlige strøk.¹⁰² Dette er et viktig poeng i forbindelse med denne oppgaven idet det kan gi støtte til en påstand om at byene, også i Norge, kanskje har vært viktigst i forbindelse med falkonerer i vikingtiden og kanskje også den senere med tanke på fangst av rovfugl til videre salg. En del av denne velstanden til byene kom fra handel, og det har eksistert omfattende handelsnettverk ganske tidlig. Havnebyene i denne sammenhengen må jo her være av overordnet karakter. De viktigste handelsplassene blir da kanskje fra Norge sør og vestover, selv om det også eksisterte handelsruter mot øst og nedover på kontinentet fra Norge, som for eksempel fra Ladogasjøen i Russland og helt ned til Konstantinopel i Tyrkia.¹⁰³ Denne østlige handelsaksen ser vi allerede fra 700-tallet hvor Østersjøområdet, og i forlengelse Norge, handler med fjerne kjøpere nede i kalifatet.¹⁰⁴

Heller ikke arkeologiske funn gir hele og gode svar på utbredelsen av falkonerer, og manglende funn trenger ikke bety at det ikke har vært utøvd falkonerer på en gitt lokasjon. Schmölcke nevner jo at det er veldig få sikre funn i Tyskland og Sveits som han har sett på, men at bestemmelser om rovfugler er nedfelt i lovbestemmelser allerede fra 500 e.kr. Disse bestemmelsene hadde ikke vært nedfelt i noe lovverk om det ikke hadde vært bruk for dem, og fraværet av funn kan ha flere forklaringer. Prummel har nok rett i sin tese om at de arkeologiske og arkeo-zoologiske funnene er sikrere med tanke på bestemme en lokasjon i forbindelse med tilknytning til falkonerer, men det blir vanskelig å bare bruke dette alene. Det er derfor en god idé og bruke alle tilgjengelige midler i beskrivelsen av fenomenet falkonerer og hvor dette kan ha blitt utøvd.

4.3.2 Norske funn

I følge Ulrich Schmölcke var det en større konsentrasjon av arkeologiske og arkeo-zoologiske funn i Skandinavia enn Sentral-Europa som beskriver falkonerer i det første millennium e.kr. Problemet er at de fleste av disse funnene er i Sverige. Lie sier om dette at det kanskje har vært like mye falkonerer utøvd i Norge i vikingtiden, men at det for øyeblikket ikke er nok arkeologiske bevis for dette.¹⁰⁵

¹⁰¹ Schmölcke, «Central European Burials with Birds of Prey from the Middle of the 1st Millennium AD», 502.

¹⁰² Prummel, «Archeological Identification of Falconry», 476.

¹⁰³ Bjørn Myhre, *Før Viken ble Norge: Borregravfeltet som Religiøs og Politisk Arena, Norske Oldfunn xxxi* (Vestfold fylkeskommune, 2015),

¹⁰⁴ Knut Helle, *Norsk Byhistorie : Urbanisering Gjennom 1300 år*. (Oslo: Pax Forlag, 2006), 30 - 31.

¹⁰⁵ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800)», 730.

Lie nevner Åker-graven fra Hamar i Hedmark som er datert til rundt 550-600 e.kr., og som kan ha tilknytning til falkoneri siden det her ble funnet en spenne med rovfugl-hoder avbildet på, og det at lokasjonene dette ble funnet hadde høy status og hørte til det øvre skiktet av samfunnet er med på å si noen om symbolverdien til rovfugl i den tiden. Videre peker han på en av de kanskje mest kjente funnene i forbindelse med vikingtiden ved siden av Oseberg-skipet, nemlig Gokstad-skipet som ble utgravd i 1880. Funnet av skipet i Gokstadhaugen, datert til rundt 900 e.kr. er funnet bare 500 meter fra et nytt funn av en mindre markeds plass fra vikingtiden. I skipet ble det funnet forskjellige dyr som hunder, hester og påfugl, ble det også i nyere tid avduket at tidligere uidentifiserte bein viste seg å være to unge hønsehauk-hunner, som er det tidligst daterte funnet av rovfugl i norske gravfunn.¹⁰⁶

Eksempelet med Gokstad-skipet kan være et godt eksempel på hvor rovfuglene ble eksportert fra. Her fantes en liten markeds plass, og man har så funnet disse to hønsehauk-hunnene i et gravfunn ikke langt ifra. Han nevner videre en mulig sammenheng med bjeller funnet i et gravfunn fra vikingtiden nær Borre-haugene og et gravfunn nær vikingtid-handelsstedet Kaupang. Disse kan ha vært brukt i forbindelse med falkoneri, men dette er det ikke lett å anta at er hverken riktig eller galt. Det som er ganske interessant med disse plassene for denne oppgavens del, er den handelsforbindelsen som tidlig eksisterte mellom England og Norge. Oslo, sammen med lokasjoner i ytre Oslofjord kan ganske tidlig ha vært handelssteder som har vært viktige i handel med falk. Skipsfunnene er ganske nærme byer som kan ha vokst opp i forbindelse med tidlig handel som Tønsberg, Sandefjord og Larvik. Handelskulturen som vi ser her i vikingtiden og som vokste opp rundt indre og ytre Oslofjord, med sentrale beliggenhet for handelsreiser både øst, vest og sør fortsetter inn i middelalderen. Oslo er et av de få sikre stedsnavnet som er nevnt i forbindelse med handel med falk mellom Norge til England i tidsrommet denne oppgaven behandler. I 1213 gir Nicolaus, biskopen av Oslo, kong Johan av England hauk og Jaktfalk, og disse skal ha blitt hentet av Henrik og Hugo de Hauville.¹⁰⁷ I Oslo har det også blitt gjort en rekke funn av rovfuglbein på to forskjellige lokasjoner, mest av hønsehauk, men også av kongeørn og havørn. Funnene med hønsehauk har forskjellige dateringer fra 1025 - 1350. Begge disse lokasjonene har tett tilknytning til erkebiskopens gods.¹⁰⁸ Lie presenterer videre en rekke funnsteder som er aktuelle som steder hvor man utøvde falkoneri, og som vi skal se videre på nå.

De andre store byene i Norge som har kanskje også eksportert falk eller hauk, og det er gjort funn også her. I Bergen, hvor hansahandelen for alvor tok av fra det trettende århundret og utover er det funnet en del rovfuglbein. I Dreggsalmenningen i Bergen er det funnet restene etter én hønsehauk datert til 1300 - 1332, samt to hønsehauker og én spurvehauk fra perioden 1332 - 1527. Dette er mye senere enn tidsrommet som behandles i oppgaven her, men det utelukker ikke Bergen som mulig handelsforbindelse mellom Norge og England i forbindelse med rovfugl.¹⁰⁹ Det er nevnt i et diplom fra vinteren 1223 eller 1224 at han sender sine tro menn og sin klerk, erkediakon Andreas av

¹⁰⁶ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800), 731.

¹⁰⁷ DN 19, 101.

¹⁰⁸ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800), 735.

¹⁰⁹ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800), 735.

Bergen til kongen med 6 jaktfalker og noen hønsehauker.¹¹⁰ De trenger ikke ha reist ifra Bergen fordi klerken hans kom derfra, men det er heller ikke umulig.

Konghelle ligger i dag i Bohuslän i Sverige, og var i vikingtiden en betydelig markedsby og kongelig maktsenter, som navnet indikerer, og hørte også til Norge i middelalderen. Her er det funnet 9 hønsehauk-hunner med dateringen 1080 - 1140, og 4 hønsehauk-hunner, samt én spurvehauk med dateringen 1200 - 1250. Lie nevner her at funnene er satt i sammenheng med handel fra Norge i middelalderen.¹¹¹

Plassen Lie har mest tro på har vært en plass man utøvde falkonerer er i Trondheim. Under utgravingene av erkebiskopens sete i byen fant man ikke bare rester av rovfuglbein, men også falkoneringsutstyr. Dette var en hanske og en falkehette. Det ble også funnet bein etter en hønsehauk. Alt dette har vært vanskelig å datere nøyaktig og det er oppført at alle disse funnene hører til en periode som strekker seg fra 1250 - 1532. Funnene hører kanskje til en senere periode, men det er ikke usannsynlig at det også i tidligere tider har vært drevet med falkonerer her. Med tanke på dette erkebispedømmets størrelse i middelalderen, og med rett til å fange fugler på Island såvel som på Grønland, kan erkebiskopen i Trondheim vært en særs viktig person med tanke på falkonerer. Dette gjelder også med tanke på handel videre med England.

¹¹⁰ DN 19, 153.

¹¹¹ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800), 735 - 736.

5. Norske rovfuglers rolle i engelsk falkoneri

Det er et relativt stort antall referanser man har til falk og hauk i det norske middelalderse diplomaterialet. Med det norske diplomaterialet menes ikke bare det som har hendt i middelalderen innenfor staten Norge, men også, som nevnt tidligere, det utvidede materialet, spesielt det engelske, som sier noe om den anglo-norske forbindelsen som eksisterte i middelalderen. For å kunne si noe om hva slags rolle de norske rovfuglene kan ha hatt å si for engelsk falkoneri er det først nødvendig å se litt på hva slags forskjellige typer rovfugler som finnes og hva slags typer fugl som sannsynligvis har blitt brukt i middelalderen basert på kildene. Dette er flere forskjellige typer, og det er ikke alltid mulig å si noe om det blir referert til en spesifikk fugl i kildene, men med å bruke fuglenes taksonomiske inndeling kan man si noe om hvilke rovfugler som finnes og hvor de har sitt naturlige habitat. Man kan så anta hvor fuglene har kommet fra, og så gå videre og støtte seg til hva de forskjellige tidlige kildene sier om transaksjoner av fuglene. Lovsamlingene som sier noe om fangst av fuglene i Norge er også viktige, idet det er regionale forskjeller mellom landsdelene før landsloven av 1274. Det er mulig å se litt på hvem som hadde rett til å fange fuglene, og som derfor kunne tjene på salget av dem.

5.1 Forskjellige typer rovfugl i bruk

I middelalderen brukte man sannsynligvis flere forskjellige typer rovfugler i jakten, enten det var til formålet matauk eller til sport og fornøyelse. De forskjellige falkene og haukene hadde forskjellige karakteristikk og trekk som gjorde dem spesielt nyttige innen forskjellige arenaer, som vi skal se på nå. Det er viktig for denne oppgaven å ha klart for seg hvilke typer rovfugler som var brukt til hva siden det kan forklare etterspørselen etter spesifikke rovfugler til det engelske markedet, og sannsynligheten for at mange av dem kom fra Norge. Det vil da først være nødvendig å klassifisere fuglen, før vi går videre til å se på hvor de forskjellige fuglene kom fra og hva de ble brukt til.

De forskjellige rovfuglene er øverst i den systematiske inndelingen fordelt på to grupper: *Accipitriformes*, hvor man finner familiene *Accipitridae* (haukefamilien), *Pandionidae* og *Sagittariidae*, den andre *Falconiformes*, som inkluderer familien *Falconidae* (falkefamilien). Av de dokumenterte rovfuglene som har fast hekkeplass i det sentrale og nordlige Europa finner vi fjorten forskjellige arter i haukefamilien, én i *Pandionidae* og seks i falkefamilien.¹¹² Blant arkeo-zoologiske funn med tilknytning til falkoneri i Europa peker Anita Gamauf i sin artikkel på tre fuglearter i haukefamilien; Hønehauk, spurvehauk og kongeørn, samt seks stykk i falkefamilien; tårnfalk, dvergfalk, lerkefalk, vandrefalk, med våpen og Jaktfalk. Hos alle disse artene finner vi fenomenet reversert kjønnsdiformisme i større eller mindre grad, som vil si at hunnen er større enn hannen, som ikke ellers er veldig vanlig i fugleverden. Det kan være mindre forskjeller som hos lerkefalken hvor snittvekt på hunnen er 230 gram mot hannens 200 gram, mens vi i andre enden av skalaen finner spurvehauken hvor forskjellen er dobbelt så stor og hvor snittvekten på hunnen er 280 gram mot hannens 140.¹¹³

Blant alle de fuglene som er vanligst i falkoneri ser vi at de er i en gruppe som har et smalt spekter av byttedyr. De foretrekker i hovedsak å jakte på andre fugler for å livnære seg i vill tilstand. De som har et stort spekter av byttedyr og som også spiser insekter,

¹¹² Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 233 - 234.

¹¹³ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 248.

amfibier, reptiler og små gnagere er ikke spesielt brukt i falkoneri, med unntak av tårnfalken. Populariteten til disse nevnte fuglene i falkoneri henger sammen med at de er fabelaktige jegere. De har en enestående evne til å ta byttedyr som er mye større enn dem selv, og har derfor også sannsynligvis på grunn av dette blitt sett på som modige og edle jegere. Kongeørnen kan ta bytte opp til tre ganger sin egen vekt, men denne har likevel ikke vært nevnt i kildene som hverken handelsvare eller på noen annen måte, og har kanskje heller ikke vært brukt i noen stor grad. Hønsehauken som derimot ofte har blitt nevnt i kildene kan ta byttedyr som er opp i mot 1,5 gang så stort som den selv.¹¹⁴ Snittvekten på hunnen her er 1130 gram, som gir den potensiale for å fange byttedyr på rundt 1,6 kg.¹¹⁵ Falkene brukt i falkoneri er naturlig disponert for å passe til den jakten de ble brukt i, og det er derfor ikke rart at mange typer rovfugl ikke ble brukt i det hele tatt. Når det gjelder jakt med flere enn én fugl er falker lettere å bruke i sammenheng med hverandre, noe som gir dem potensiale for å jakte større byttedyr. Det finnes i følge Anita Gamauf historisk belegg for at bruk av to falker i jakt kan ha fanget byttedyr som grå hegre opp i mot 2 kilo, og også grå trane opp imot 5 kg.¹¹⁶

Artene i falkefamilien og haukefamilien er forskjellige på flere områder. Haukefamilien slekter til ugler og trogoner, mens falkefamilien slekter til papegøyer og sangfugler.¹¹⁷ Det er dette utgangspunktet som sannsynligvis er grunnen til at disse to familiene er så forskjellige. De jakter på veldig forskjellig måte hvor falkene ofte flyr høyt og stuper i stor fart ned på byttet mens haukene foretrekker å fly mye lavere, i skjul bak høyt terreng for så å gripe byttet. Falkens stup dreper fuglen ofte momentant ved treff, mens hauken griper (derav navnet *Accipiter*, fordi *accipit* betyr å gripe) byttet og holder fast til byttet dør, eller til de har brukt nebbet til å drepe byttet.¹¹⁸ Det var mest vanlig å bruke forskjellige arter fra haukefamilien før det trettende århundret, mens vi etter dette ser en økt bruk av falk i jakt. Haukene ble brukt ikke bare som en del av sport, men også i jakten på spiselig fugl, hvor altså da haukene jaktet i lav høyde i sammen med en trent falkoner. Å jakte med falk krevde mye åpent terreng, som i stor grad ikke var mulig før Europa var blitt delvis avskoget. Falken fløy altså høyt og krevde at man fulgte med fra hesterygg for å følge dyret. Dette ble i større grad brukt til forlystelse for høyerestående medlemmer av samfunnet, og i mindre grad til å fange mat.¹¹⁹ Det er da en forskjell i både status og nytteverdi hos de to familiene. Dette finner man også i kildene hvor *austricier* og *falconarius* ser ut til være to forskjellige typer arbeidsgrupper. Ifølge Cummins har det vært en del litterære debatter i middelalderen om hvorvidt det var den ene eller andre som var den gjeveste. Han bruker begrepet *austringer* på engelske hvor vi på norsk ville brukt falkoner i begge sammenhenger siden vi ikke har konstruert et ord som spesifikt beskriver en som jakter med hauker.¹²⁰ Oggins kommenterer at falkonerer virker til å ha vært hånlige innstilt ovenfor de som jaktet med hauk, og har med et litterært eksempel fra Gace de la Vigne som beskriver gruppen *austringer* i negative ordlag.¹²¹ Dette trenger ikke

¹¹⁴ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 245 246.

¹¹⁵ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 248.

¹¹⁶ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 245 246.

¹¹⁷ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 233.

¹¹⁸ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 11.

¹¹⁹ Gamauf, «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», 234.

¹²⁰ Oggins, *The Kings and their Hawks*, xvi.

¹²¹ Cummins, *The Hound and the Hawk*, 220-221 .

å ha hatt noen betydning for jakten. Oggins tror ikke kongen har brydd seg nevneverdig om dette. De jaktet når de følte for det, og har kanskje ikke gjort noen sosial distinksjon mellom jakt med hauk eller falk.¹²² Det er likevel flere forskjellige jaktformer mulig siden fuglene har forskjellige egenskaper, og det ser ut til at for å jakte med falk, måtte man være ute i åpent terreng og også ri med en rask hest for å følge med. Kongen var nok kanskje alltid til hest uavhengig av jaktform, men å følge falke i det åpne terrenget blir da veldig forskjellig fra å jakte med hauk i skogen. Kongen, sammen med andre høyerestående medlemmer av aristokratiet, har kanskje uansett foretrukket en viss variasjon i aktivitetene og de har kanskje valgt den fornøyelsen som passet dem best fra dag til dag.

5.2 Fangst av rovfugl

Det var ikke slik at alle og enhver hadde rett til å fange falk og hauk der disse var tilgjengelige. Dette ble tidlig regulert ved lov. Det er nedfelt en del bestemmelser om falk og hauk og hvordan disse skal fanges, som vi skal se, og allerede i Gulatingsloven fra det ellefte århundret møter vi dette fenomenet. Bruken av begrepet hauk i lovtekstens oversettelse er ikke nødvendigvis ensbetydende med hauk alene, men også falk. Knut Helle nevner også kort dette som en mulig tolkning i sitt verk om Gulatingsloven.¹²³ Diskusjonen rundt lovene i dette kapitlet nevner derfor begrepet hauk, selv om det ikke utelater muligheten for at det også inkluderer falk. Gulatingsloven er en av de eldste skandinaviske lovene vi har, og kan ha eksistert i muntlig form så tidlig som det niende eller tiende århundre, selv om den ble skrevet ned et sted i det ellefte århundre. Loven skal i alle fall ha vært aktiv så tidlig som 930 når det islandske alltinget ble dannet.¹²⁴ Lovens kapittel 75 sier spesifikt noe om falkefangst:

Um det bur haukar i utmarki, skal jord-leigaren ha dei, utan hin gjorde atterhald. Ingen skal taka annanmanns hukar, utan han vil bøta landnám for det og føra haukane attende. Men um han tek hauk bunden i reiret, då er han tjuv um hin han hadde lyst for vitne at han hadde dei bundne.¹²⁵

Det er den som leier jorden som har rett på haukene. Det samme kapitlet i Gulatingsloven setter også andre sterke restriksjoner på jord-leieren, og han kan blant annet ikke ha en båt som er over en viss størrelse eller lage tjære mer enn til bruk for et lite fartøy.¹²⁶ Siden dette er nevnt i lovverket må noen sannsynligvis ha begått dette lovbruddet før og det må ha vært et problem. Videre må haukene, eller falkene, ha hatt en verdi, og siden det ikke var noen utstrakt beskrevet skikk med å jakte med falk her til lands, må vi gå utifra at salg av haukene kan ha vært et mål med å fange falkene i tillegg til å jakte med falke. I Frostatingsloven står det: «Ef maðr drepr hauca á hendi manni. gialldi mörc tallda silfrmetna oc örundarbót. en hálfra mörc er í öðrum stað drepr. en þetta

¹²² Oggins, *The Kings and their Hawks*, xvi.

¹²³ Knut Helle, *Gulatinget og Gulatingslova* (Leikanger: Skald AS, 2001), 114.

¹²⁴ Sigmund Oehrl, «Hunting in the West Norwegian Gulathing Law» i *Hunting in Northern Europe until 1500 AD: Old Traditions and Regional Developments, Continental Sources and Continental Influences* (Schleswig: Wachholtz Verlag, 2011), 505.

¹²⁵ K. Robberstad og C. Lien, *Gulatingslovi* (Oslo: Samlanget, 1981), 105.

¹²⁶ Robberstad & Lien, *Gulatingslovi*, 105.

scal ailt silfrmetit.»¹²⁷ Frostatingsloven er også veldig gammel, og Frostatinget er nevnt allerede i Håkon den godes tid, ca. 940, og den eldste bevarte kopien av Frostatingsboken er fra 1170.¹²⁸ I dette sitatet fra Frostatingsloven er det bøter for å drepe en annen manns hauk. Begge disse lovene er veldig gamle, og ville ha vært i bruk i vikingtiden, som gir en pekepinn på at haukene ganske tidlig ble sett på som verdifulle. De andre to landskapslovene for Borgating og Eidsivating har bare kristenretten bevart så vi vet ikke mye om innholdet her, men det kan ha inneholdt liknende eller andre variasjoner som regulerte dette med falkefangst og hvem som hadde rett til dette. Olav Bø nevner at det i middelalderen foregår en rivalisering mellom stat og kirke om hvem som kan fange og handle med rovfugler. I tillegg er det i lovverket beskrevet en rivalisering mellom konge og landeier eller bonde.¹²⁹ Som vi så i sitatet over skal den som leier jorden ha enerett på rovfuglen. Dette blir det slutt på når videre Magnus Lagabøters landslov av 1274 kommer med endrede og oppdaterte vilkår når det gjelder hauk og falk:

Kap. 52. Om falkefangst og leileindings bruksrettigheter:

Alle hønsehøker og alle falker, som hækker i tjeldene, dem eier jorddrotten. Men vil han sælge falker, da skal han først tilby kongen dem før end andre mænd. Kongen kan la falker jage i hver mands skog (og utmark), som han vil i Norge. Men enhver anden som tar dem, skal føre dem tilbake og bøte landnam til jorddrotten.¹³⁰

Landskapslovene var regionale lover for sine distrikter Borgating, Eidsivating, Gulating og Frostating, mens landsloven som navnet tilsier gjelder for hele landet.¹³¹ Med denne landsloven ser det ut til at kongen ville ha slutt på sin begrensede tilgang til falk og hauk, og har derfor økt sin tilgang til rovfuglene. For perioden som behandles i denne oppgaven vil det si at fangingen av disse rovfuglene i stor grad kunne vært til gagns for både stat og kirke såvel som bønder. Hva disse fuglene ble brukt til i tidligere tider er ikke lett å si, men som sagt er det altså en viss sannsynlighet for at rovfugler fanget i regi av én eller alle av disse tre nevnte aktører har funnet veien til det engelske markedet.

Hvor fanget man de norske falkene i middelalderen? Her er det sannsynlig at svaret kan være ganske omfattende. Mange forskjellige typer hauker og falker har sitt naturlige habitat i store deler av Norge, og det kan ha eksistert ganske mange forskjellige fangstplasser rundt omkring i hele landet. Lie peker på at Dovrefjell kan ha vært en mulig kongelig fangstplass for jaktfalk i vikingtiden, siden den har sitt naturlige habitat der. Det var igjen en viktig fangstplass, som beskrevet i kildene, fra det 16. til det 18. århundret, med flere forskjellige fangstplasser, og har kanskje hatt en viktig rolle også i mellom vikingtid og det 16. århundre.¹³²

Jaktfalken hadde en høy status og var svært ettertraktet. Ragnar Orten Lie hevder i sitt verk om falkefangst og rovfuglers rolle i alliansegaver i Norge i årene 800 til 1800 at de

¹²⁷ P.A. Munch & R. Keyser, *Norges Gamle Love indtil 1387* (Christiania: Chr. Grøndahl, 1846), 235.

¹²⁸ Gunnar Nissen, *Frostating Lagmannsembete og Lagmenn Inntil 1797: en Historisk Oversikt* (Trondheim: A.s. Nidaros & Trøndelagens Boktrykkeri, 1956), 13.

¹²⁹ Olav Bø, *Falcon Catching in Norway*, 18.

¹³⁰ Absalon Taranger, *Magnus Lagabøters landslov* (Oslo: Universitetsforlaget, 1962), 148.

¹³¹ Oehrl, «Hunting in the West Norwegian Gulathing Law», 505.

¹³² Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800)», 733.

mest vanlig fangede rovfuglene i Norge var jaktfalk, vandrefalk og hønsehauk, selv om det også var tilgjengelig tårnfalk, dvergfalk og andre arter. Jaktfalken finnes i Skandinavia, Island og søndre Grønland, Nord-Amerikas lav-arktiske områder og det østlige Sibir. Jaktfalken er monotypisk og har ikke artsvarianter, men det finnes fargevarianter av fuglen. Den hvite, som var mest ettertraktet i middelalderen, finnes blant annet på Grønland, mens fuglene som holder til i Norge stort sett er grå. Den hvite jaktfalken var etter sigende som beskrevet i «Kongsspegele» mer tallrike her enn noe annet sted, men det er ingen kjente referanser til at man fanget jaktfalk på Grønland. Det er kanskje derfor sannsynlig at fuglen kan ha blitt fanget på Island istedenfor, siden fuglene fra Grønland tidvis var å finne her når forholdene lå til rette for det.¹³³ Selv om det er mange referanser til jaktfalk i de engelske kildene, må man likevel anta som et gyldig prinsipp at en ettertraktet fugl ikke kommer i store mengder. Disse spesielle fuglene fra Island eller Grønland hørte kanskje til særtilfellene. Det større antallet referanser til jaktfalk i kildene er kanskje heller den mer vanlige og lettere tilgjengelige gråfargede norske jaktfalken. Fra det sekstende regjeringsåret til Henrik II av England skylder en Hamelinus Decanus av Lincolnshire én norsk og én islandsk jaktfalk for å utsette sin klagesak.¹³⁴ Han betaler denne islandske jaktfalken i først i det 23 regjeringsåret til kongen, og skylder ennå en norsk hauk.¹³⁵ Det vil si at man ville ha tak i Islandsk jaktfalk allerede 1169/1170, men de har nok vært kjent litt tidligere enn dette også. I en kilde fra den eneste *Pipe Roll* som eksisterer for Stephen av England får vi vite i 1129/1130 at:

Outi av Lincoln gjør regnskap for 100 norske hauk og 100 jaktfalk hvor 4 av disse haukene burde være hvite og 6 jaktfalk burde være hvite. Og hvis han ikke kan skaffe 4 hvite hauker, skal han gi 4 hvite jaktfalk for 4 hvite hauker. Av dette har han betalt 25 grå jaktfalk og 8 norske hauk.¹³⁶

Det er logisk å ta utgangspunkt i at de hvite jaktfalkene ikke kommer fra Norge, men at det heller sannsynligvis er Grønland eller Island de kommer fra.

Outi av Lincoln hadde ikke fått tak i noen av disse hvite som vi ser, men bare det at man kjente til disse hvite fuglene er nok til at man kan etablere en viss antagelse om at man visste om disse fuglene som kom fra Island og Grønland, og at man kanskje hadde fått tak i dem før. Ikke bare har man kjent til dem, men det har også sannsynligvis vært ettertraktet allerede da med tanke på hvordan det blir formulert i denne oppføringen. Det mangler en del offisielle brev i samlingen og vi skal ikke se vekk i fra at det også i tiden før dette har vært en etterspørsel etter disse hvite fuglene. Vi ser videre at av hundre norske hauker er det foretrukket at fire av disse er hvite. Det merkelige i denne forespørselen er egentlig referansen til hvite hauker, siden dette byr på et aldri så lite problem idet jeg ikke kan finne noen referanser til hvite hauker i Norge. Det har kanskje forekommet hvite varianter av noen av haukene, og de har nok vært sjeldne idet de har tatt seg tiden til å

¹³³ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800), 729.

¹³⁴ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Sixteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1169 - 1170* (London: Wyman & sons, Lim., 1892), 146.

¹³⁵ The Pipe Roll Society *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Third Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1176 - 1177* (London: Spottiswoode & Co. Ltd., 1905), 107.

¹³⁶ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Thirty First Year of the Reign of King Henry I Michaelmas 1130* (London & Loughborough: Acorn print media, 2012), 88.

kommentere at hvis det ikke finnes fire hvite norske hauker så skal det gis fire hvite jaktfalker istedenfor.

Ifølge Ragnar Orten Lie er det er en større indikasjon på at det har vært gjort omfattende fangst av vandrefalk i Norge hvor den var lett tilgjengelig, men av falkene er det nesten bare jaktfalken som er nevnt i de offisielle kildene. Dette kan være fordi den ikke var verdifull nok for kongen til å bli beskattet eller nevnt i de offisielle kildene.¹³⁷ Hva ble denne falken så brukt til? Det er ikke noe svar på dette, men det er mulig å komme med et par teorier. Vandrefalken kan ha blitt fanget til bruk på norsk jord. De skriftlige kildene sier lite om folk flest, og mer om eliten. Hvis da en vandrefalk skulle ha blitt fanget til bruk i falkoneri i Norge, for eksempel til å fange bytte til matauk, eller til salg på et norsk marked, ville det ikke vært noen større grunn til at dette skulle bli reflektert i offisielle kilder. Middelalderkildene har også, som nevnt, en del begrensninger hvor mye av det som engang har vært skrevet nok har gått tapt over tid. En annen mulig teori er at vandrefalken har blitt fanget med tanke på transport og salg til utlandet, og destinasjonen her kan ha vært et frimarked i England.

Vi har sett litt på hva slags fugler som er funnet i arkeo-zoologisk funn, men i tillegg til de tidligere nevnte rovfuglene som er dokumentert i funn, nevner også Oggins slagfalk som ikke er blant funnene, mens han ikke nevner tårnfalk eller kongeørn, som da heller sannsynligvis ikke var vanlige i bruk i falkoneri i England.¹³⁸ Kongeørnen er visstnok også ganske ubrukelig i falkoneri.¹³⁹ I arbeidet med denne oppgaven er det en del kilder som nevner at spesifikke fugler ble brukt av forskjellige medlemmer av samfunnet. Det finnes variasjoner, men det ser ut til at opphavet til denne listen kommer fra Book of St. Albans. I denne boken, som først utkom i 1486, får vi blant annet en innføring i jakt med hauk. Boken var ment til bruk for «Gentle men and honest persons» som var interessert i emnene dekket i boken. Det blir også hevdet at en kvinne ved navn Dame Julyans Barnes skal ha skrevet boken, selv om det ikke er belegg for å hevde dette.¹⁴⁰ Boken nevner at en ørn er til bruk for en keiser, en jaktfalk for en konge, og så videre ned til artene som passer til forskjellige adelige, og til riddere og kvinner. John Cummins sier i sin bok at denne listen med forskjellige fugler til forskjellige formål ikke ville gitt noen mening til en trent falkoner.¹⁴¹ Listen ser ut til å ha en mer symbolsk verdi heller enn praktisk, og skal vi se på hva slags type fugl som ble brukt i middelalderen bør vi heller se på en annen kilde av mer praktisk orientering.

Boken til keiser Fredrik II av Hohensteufen, «De Arte Venandi cum Avibus», som utkom en gang mellom 1244 og 1250 er kanskje en av de mer innflytelsesrike verkene om falkoneri som kom ut i middelalderen.¹⁴² Den går svært detaljert til verks med tanke på praktisk bruk av forskjellige arter rovfugl til bruk i falkoneri. Det er en veldig stor bok og har seks kapitler (som opprinnelig nok var separate bøker) med mange underkapitler

¹³⁷ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800)», 729 - 730.

¹³⁸ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 11.

¹³⁹ Cummins, *The Hound and the Hawk*, 188.

¹⁴⁰ Rachel Hands, *English hawking and Hunting in the Boke of St. Albans* (London, Oxford University Press, 1975), xiii-xiv.

¹⁴¹ Cummins, *The Hound and the Hawk*, 187-189.

¹⁴² Grant, *A source book in medieval science*, 657-658.

hvor det brukes stor plass på alt som har med jakten å gjøre. De tre siste kapitlene er viet jakt på spesielle fugler: «Book IV. Crane hawking with Gerfalcons and other falcons», «Book V. Heron Hawking with sakers and other falcons» og «Book VI. Hawking at the brook with the peregrine falcon».¹⁴³ Vannfugler som ender og andre arter har sannsynligvis vært litt matnyttig, men traner og hegrer er som nevnt i klassifiseringen av fuglene ganske store, og jakten her har sannsynligvis vært et spektakulært skue mer enn noe annet, og jakten kanskje mest til forlystelse.

5.3 Norske rovfugler i England

Når og hvor kom norske rovfugler til England? Som sagt er det en referanse til norsk fugl så tidlig som 1086. Dette er én eneste oppføring i «Domesday Book» om at grevskapet Worcester skylder 10 li. eller en norsk hauk.¹⁴⁴ Hvis man tar utgangspunkt i at dette kan være en gjentakende betaling, er det god sannsynlighet for at grevskapet også har betalt dette tidligere enn 1086, og at tradisjonen med å bruke norsk fugl går enda lenger tilbake. Mangelen på kilder i tidsrommet fra 1086 og «Domesday Book» til 1129/1130 og den første tilgjengelige *Pipe Roll* er problematisk med tanke på falkoneri. Tidsrommet 1129 til 1154 har samme problem. Man finner få referanser til falk, hauk og falkoneri i det tilgjengelige materialet i *Regesta Anglorum* som dekker tidsrommet 1086 - 1154. Det har etter sannsynlighet eksistert regnskap i form av *Pipe Rolls* innenfor dette tidsrommet, som har blitt ødelagt i tidens løp. Vi har altså kun tre referanser til norsk hauk i de utvalgte årene 1086 og 1129/1130.

Dette forandrer seg fra 1155 hvor det begynnes en lang og uavbrutt rekke med regnskap som strekker seg inn i moderne tid. Med økt tilgang på kilder, øker også frekvensen av referanser til norsk hauk betydelig. Etter sannsynlighet er det ikke bare referanser til norsk hauk men også jaktfalk. Jaktfalk har ikke sitt naturlige habitat i England som vi så i forrige kapittel, og må ha blitt importert til landet.¹⁴⁵ Referansene til jaktfalk i kildene har derfor etter sannsynlighet opprinnelse utenfor England, selv om dette ikke nødvendigvis betyr at fuglene bare kom fra Norge, de kan like gjerne ha kommet fra Island eller også Grønland. Det vil derfor være sikrere å bare bruke referansene til norsk hauk - *Accipitrem Norrensem* - som bevis på at fuglene kom fra Norge, selv om vi har ganske sikre skriftlige skildringer av at det faktisk ble fraktet jaktfalk fra Norge som i det neste eksempelet her.

Det tidligste beviset på at denne norske hauken, *Accipitrem Norrensem*, ble fraktet til England er å finne i *Pipe Rolls* for det niende regjeringsåret til Henrik II. Under grevskapet Norfolk og Suffolk står det en oppføring: «Og i fortolling, skipet som kongen sendte til Norge etter hauk og jaktfalk, 43 li. 5 s. 1 d. ved Wilhelm de Grimsby og Gilbert de Erlham.»¹⁴⁶ Vi finner i samme år også en annen oppføring under Lincolnshire om at en Wilhelm Bradela får 40 merker for å kjøpe hauk i Norge.¹⁴⁷ Av disse tre navnene vet vi ikke hvem som faktisk reiste til Norge, men disse har i alle fall fått penger for å skaffe hauk fra

¹⁴³ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi cum Avibus*, xvi - xix.

¹⁴⁴ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 39.

¹⁴⁵ Ægisson, *Icelandic Trade with Gyrfalcons*, 23-24.

¹⁴⁶ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1162 - 1163* (London: Wyman & sons, 1886), 28-29.

¹⁴⁷ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1162 - 1163* (London: Wyman & sons, 1886), 66.

Norge. Dette er da det første konkrete beviset for direkte import av rovfugl fra Norge til England i de skriftlige kildene. Det finnes tidligere bevis for transaksjon av norsk rovfugl som vi skal se på, men dette er den første referansen til et skip som sendt til Norge med det formål å skaffe hauk og jaktfalk.

Til de engelske markedene kom det etter sannsynlighet fugler fra Norge. Lie hevder som sagt innledningsvis at det eksisterte et visst frimarked for rovfuglene i England, men hvor vanlig var det at fuglene som ble solgt på markedet var norske? De engelske *Pipe Rolls* i regjeringstiden til Henrik II kan gi en indikasjon på dette. Alle disse har blitt gjennomgått, og enhver referanse til norske fugler har blitt notert, men dette betyr ikke at hver oppføring er et definitivt bevis på handel med norsk hauk. Faktisk så er de aller meste av oppføringene bare en oppføring som sier at noen skylder et visst antall norske hauk. I tillegg blir en uoppgjort sak ført videre, og repetert til denne er betalt eller den faller bort av andre årsaker. For en viss Richard, sønn av Haldein, ble det gjentatt åtte år på rad at han skyldte en norsk hauk i betaling for gården sin, og hvert år ble det lagt på en hauk. Dette ble ikke betalt fordi det helt fra begynnelsen hadde vært bekreftet, at han var død. Denne saken avsluttes med: «men han er død, og uten arvinger.»¹⁴⁸ Så man kan si at det meste av det statistiske materialet i disse rullene ikke kan brukes til å bevise reelle transaksjoner av fugler. Det er kun de som har oppført at fuglene faktisk er betalt til skattekammeret som beviser det, og de er det ikke mange av. Det er et annet problem med disse referansene til norsk hauk. Hvis vi tar et annet eksempel fra den første *Pipe Roll* som er tilgjengelig og som er fra årene 1129/1130:

Outi av Lincoln gjør regnskap for 100 norske hauker og 100 jaktfalk hvor 4 av disse haukene burde være hvite og 6 jaktfalk burde være hvite. Og hvis han ikke kan skaffe 4 hvite hauker, skal han gi 4 hvite jaktfalk for 4 hvite hauker. Av dette har han betalt 25 grå jaktfalk og 8 norske hauk.¹⁴⁹

Dette er den første dokumenterte transaksjonen med norsk hauk, men det gir igjen et nytt spørsmål. Både for ham som har betalt med norsk hauk eller som bare skylder en norsk hauk, hvor har de fått tak i denne? Her kan to overordnede forklaringer mulige. Norsk hauk referer til art, og kan også være tilgjengelig i England uten å være importert fra Norge. Det er liten tvil om at hauk faktisk ble importert til England fra Norge, men det er ikke helt sikkert at alle ble det. Den andre forklaringen er at haukene var fra Norge, og ble skaffet til veie som betaling. I og med at vi har bevis på at både hauk og jaktfalk ble fraktet fra Norge til England, er det også mest sannsynlig at referansen til norsk hauk da faktisk referer til en hauk som kommer fra Norge. Men da blir det neste spørsmålet, hvor får de tak i fuglene? Hvis alle de forskjellige personene som er nevnt, og som skylder norsk hauk skal bruke dem som betalingsmiddel, er sannsynligheten for at de har kjøpt dem på et marked ganske liten. De ville vel ikke kjøpt en fugl på markedet for så å bruke den som betalingsmiddel igjen? Det ser klart ut at det er tre andre forskjellige metoder de kan ha hatt for å skaffe seg disse fuglene. De kan ha kjent noen som reiste til Norge for å skaffe fuglene og så gjort en slags byttehandel, de kan ha noen ansatt som handlet med Norge eller de kan ha reist selv.

¹⁴⁸ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-First Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1174 - 1175* (London: Love & Wyman, lim., 1897), 144-145.

¹⁴⁹ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Thirty First Year of the Reign of King Henry I Michaelmas 1130* (London & Loughborough: Acorn print media, 2012), 88.

Det som likevel er konsekvent er referansene til norsk hauk i kildematerialet. Det er 175 referanser til norsk hauk fordelt opp igjennom regjeringstiden til Henrik II i materialet som er tilgjengelig for bruk i denne oppgaven, noe som kan indikere en viss jevn flyt av norske fugler til bruk i England (se vedlegg 1). Hvis vi i tillegg da skulle tatt med de mange referansene til jaktfalk, og at de etter sannsynlighet kommer fra Norge ville vi fått enda større bevis for at norske fugler ble brukt i England.

Vi skal nå se nærmere på disse referansen. For denne oppgavens del skal vi begrense oss til å se på grevskapet Norfolk og Suffolk (som i praksis i kildene blir brukt i sammen). Det er også her de hyppigste referansene til norske fugler blir gjort. I Norfolk og Suffolk møter vi en rekke forskjellige navn. Disse har riktignok ikke betalt en norsk hauk, men siden dette står som en alternativ betalingsform kan vi kanskje forsiktig anta disse forskjellige personene har en eller annen tilknytning som gjør at man vet at de er i stand til å betale for seg med norsk hauk. Vi vet at William de Grimsby og Gilbert de Erlham har vært (eller sendt sine folk) til Norge direkte for å hente jaktfalk og hauk, så disse to er viktige, og de er også nevnt under Norfolk og Suffolk. I samme grevskap møter vi også gjennom regjeringstiden til Henrik II forskjellige personer som Ralph de Burc, Ernold de Heingham, Stephanus de Redeham, Adam av Yarmouth, Ralph de Brecham, Walter de Welles, Richard sønn av Wilhelm og Simon de Yernemuda. Dette er en god del navn, og noen er kanskje mindre viktig enn andre for denne oppgaven, men alle disse er nevnt og har sannsynligvis alle en slags forbindelse med Norge og handelen med rovfugl. Vi skal nå bruke en prosopografisk metode for å ettergå disse navnene og se litt på hvorfor de kan være viktige.

Det som er mest interessant med disse er de klare stedsnavnene i Navnene på denne listen. Hvis vi går ut ifra at de forskjellige navnene er tilknyttet stedet, og selv om de ikke bodde her, har i alle fall en familiær forbindelse med disse stedene kan vi prøve å finne ut hvor noe av disse stedene er. Richard sønn av Wilhelm er den eneste på listen som ikke har noe klart stedsnavn knyttet til seg, så vi vil se på de resterende navnene. Det er alltid en mulighet med tanke på stedsnavn at man tar feil, men noen er ganske tydelige, som Yarmouth. Andre kan være litt mer tvetydige som for eksempel Burc, som er en arkaisk stavelse av Burgh. Det finnes flere Burgh i Norfolk, men denne Burc som nevnes her kan kanskje være den samme som blir nevnt i «Domesday Book», og i følge *The Domesday Book Online* er Burgh St. Margaret, som i dag ligger i Fleggburgh.¹⁵⁰ Denne nettsiden har mange tips, og i tillegg er *A Popular Guide to Norfolk Place-names* ganske nyttig.¹⁵¹

¹⁵⁰ The Domesday Book Online, [nettside], <http://www.domesdaybook.co.uk/norfolk1.html>.

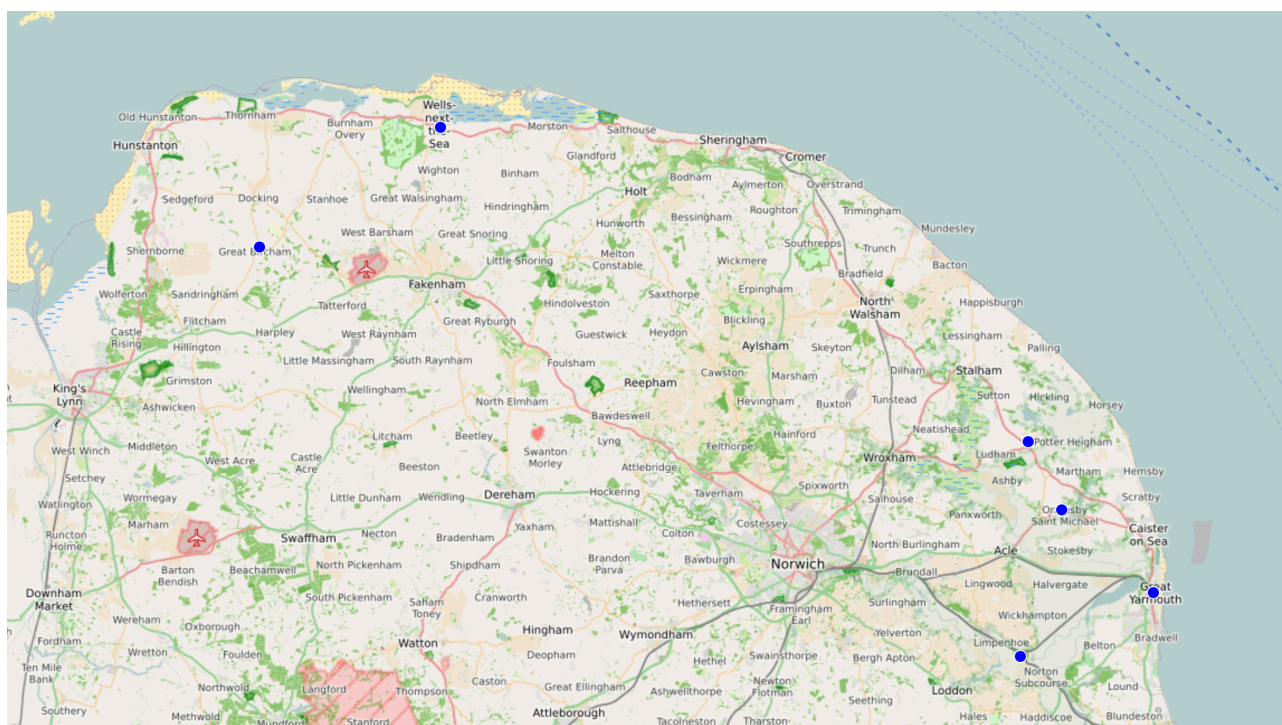
¹⁵¹ James Rye, *A Popular Guide to Norfolk Place-Names* (Dereham: The Larks Press, 2006).

Tabell 1. Mulige lokasjoner til de som er referert til i forbindelse med norsk hauk 1154 - 1189.

Navn	Stedsnavn i dagens Norfolk
Ralph de Burc	Burgh St. Margaret
Ernold de Heingham	Potter Heigham
Stephanus de Redeham	Reedham
Adam av Yarmouth	Great Yarmouth
Ralph de Brecham	Great Bircham
Walter de Welles	Wells-next-the-sea
Simon de Yernemuda	Great Yarmouth

Dette blir da seks unike stedsnavn i Norfolk, som kan sammenfattes i et kart.

Figur 3. Mulige lokasjoner til de som er referert til i forbindelse med norsk hauk 1154 - 1189.

Som vi ser utifra kartet har alle en veldig åpenbar ting til felles, som er at alle er relativt kystnære. I tillegg er lokasjonene relativt nær kjente havnebyer om var viktige i forbindelse med handel av falk. Mens Well-next-to-sea og Great Bircham har en viss nærhet til King's Lynn, som Oggins nevner, er en av de havnene som, i tillegg til Boston og Great Yarmouth, blir brukt mest i forbindelse med handel av falk, ser vi at de siste fire stedene har en relativ tett tilknytning til hverandre, og danner et lite nettverk.¹⁵² Disse fire stedene danner da et lite nettverk. Yarmouth har kanskje vært av relativ stor viktighet, kanskje ett av

¹⁵² Oggins, *The Kings and their Hawks*, 21.

knutepunktene, når det gjelder disse norske haukene i denne tiden, og hvordan de ble distribuert. Det er også informasjon som peker på at de kan ha hatt kjennskap til hverandre personlig. Simon og Adam av Yarmouth er kanskje i slekt, eller i alle fall har de samme by i Navnet sitt, og kan i så fall kanskje ha kjent til hverandre. I 1183/1184 får også Ralph de Hauville i oppgave sammen med en William av Yarmouth (under Norfolk og Suffolk) i oppgave å skaffe fugler til kongens bruk.¹⁵³ Denne informasjonene blir viktig videre i oppgaven for å se på tilgjengeligheten til disse norske haukene.

Referansene til norske hauker i England som er samlet i DN stammer fra engelske regnskapsprotokoller. Alle disse referansene til norske hauker har blitt samlet her i denne oppgaven i vedlegg 1 i slutten av oppgaven. Fuglene blir stort sett brukt som betalingsmiddel, men bare veldig få kan faktisk verifiseres i kildene tilhørende Henrik II til å faktisk ha blitt innbetalt. Hvor mye var en norsk hauk så verdt? Det ser dessverre ikke ut til at det er mulig utifra kildene å finne ut hvor mye denne fuglen var verdt, men det går an og komme med eksempler på hva som ble betalt for hauker generelt. De varierer en del i pris ser det ut til, og dette må jo tillegges tilstanden til selve rovfuglen, altså hvor gammel den er, om den er frisk, trent til å jakte og så videre. I tillegg ble sannsynligvis markedsprisen på rovfuglene styrt av tilbud og etterspørsel. Ifølge Oggins varierer prisen én enkelt hønsehauk i to eksempler fra 12 skilling til 2 pund, 13 skilling og 4 pence i regjeringstiden til Henrik II. Prisen på én jaktfalk varierte i det samme tidsrommet fra ca. ett pund til 4 pund, 1 skilling og 8 pence. Dette siste eksempelet var når Henrik sendte en gave til Barbarossa, keiseren av det tysk-romerske riket.¹⁵⁴ Men hvor mye var ett pund verdt? For å svare på det må vi først se litt på dette duodesimalsystemet, og hvordan man delte inn myntene i England i middelalderen for videre å se på hva de forskjellige var verdt. Forkortelsene som brukes her i oppgaven er li., for pund, s. for skilling, og d for pence. Ett pund er 20 skilling, og 1 skilling er 12 pence. I tillegg brukte man enheten *mark*, eller merke, som er 13 skilling og 4 pence. Den beste måten å gjøre en sammenligning på er å se hva andre varer var verdt. Kenneth Hodges har compilert en enkel liste på en nettside hvor han har sett på priser i middelalderen til forskjellige tider. Man må anta at prisene har variert, men det går an og få et visst innblikk i hva prisforskjellen kan ha vært. En ku koster i slutten av det trettende århundret rundt 6 skilling. En gris i et eksempel fra 1338 2 skilling i Somerset og 3 skilling i London. En kylling i et eksempel fra det fjortende århundre bare en halv pence. Lønningen til en vanlig arbeider i høymiddelalder var ikke mer enn 2 pund året i beste fall, mens en ridder kunne tjene opp til 4 s dagen.¹⁵⁵ Man kunne altså få to hele kyr for prisen av den billigste rovfuglen i eksemplene.

Som nevnt tidligere var det blant *Pipe Rolls* i regjeringstiden til Henrik II 175 referanser til norsk hauk. Disse har en veldig tydelig geografisk spredning som er interessant å se litt på. Hvor var det man refererte til norsk hauk i kildene? Det er noen få referanser i grevskapene Northanteshire, Derbyshire, Somerset, Kent, Hampshire og Northumberland, men de aller fleste av disse er under tre grevskap. Yorkshire har 24 referanser, Linconshire har 62 og Norfolk og Suffolk 77. Norfolk og Suffolk brukes konsekvent i sammen, og regnes i praksis, som det blir brukt i primærkildene, som ett grevskap. De vil si at tre av grevskapene som ligger langs østkysten har nesten alle referansene til norsk hauk. Dette

¹⁵³ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Seventeenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1170 - 1171* (London: Wyman & sons, 1893), 2.

¹⁵⁴ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 56.

¹⁵⁵ Kenneth Hodges, *List of Price of Medieval Items [nettside]*, <http://medieval.ucdavis.edu/120D/Money.html>.

er en relativ tydelig indikator på handelsforholdet mellom Norge og England. På grunnlag av denne geografiske fordelingen kan man med rimelig sikkerhet avskrive at bruk av begrepet norsk hauk i kildene har noe med art å gjøre, men at det heller faktisk dreier seg om norsk hauk. Fuglene ble ifølge Oggins hovedsaklig kjøpt i de østlige havnene ved King's Lynn, Boston og Yarmouth. Dette ligger innenfor grevskapene Norfolk og Lincolnshire i dag. De ble også funnet på markedene i Grimsby, Holland, Kingston-upon Hull, Ipswich og Ravenser Odd.¹⁵⁶

Tabell 2. Stedsnavn i tilknytning til referanse til norsk hauk i regjeringstiden til Henrik II.

Grevsskap/Stedsnavn	Antall referanser til norsk hauk
Lincolnshire	54
Lincoln (i Lincolnshire)	8
Norfolk og Suffolk	77
Northanteshire og Derbyshire	1
Somerset	2
Kent	2
Yorkshire	24
Hampshire	5
Northumberland	2
Totalt:	175

Som vi ser er det Norfolk som har mest referanser, og som beskrevet tidligere var det flere personer med stedsnavn tilhørende sentrale steder langs kysten som kan ha hatt tilknytning til handel med rovfugl.

I året 1129/30 har som nevnt Outi av Lincoln betalt sin skatteplikt til kongen med 8 norske hauk, samt 25 grå jaktfalk. Som det står beskrevet er ikke dette noe han skal bruke som betalingsmiddel, men noe han skal skaffe, og betale til skattekammeret. Med utgangspunkt i den geografiske posisjonen til byen Lincoln kan han kanskje ha skaffet disse fuglene i Boston eller Grimsby hvor de var mulig å få tak i. Det står ikke akkurat hva han får ut av denne betalingen, men det har nok vært en sak av stor prestisje for ham. Dette er det eneste vi vet om denne outi. Det er bare denne oppføringen om ham her, og det har ikke vært mulig å finne ut mer for å se på om han videre klarte å skaffe disse fuglene. I 1157/1158 får Juoni Falkoner en tillatelse på 13 li. 6 s. 8 s. for å kjøpe falk.¹⁵⁷ Dette er også for byen Lincoln, og en veldig stor sum å bruke på å kjøpe falk. Det er derimot ikke en klar referanse til norsk rovfugl, og ikke en av de 175 referansene til norsk hauk i kildene. Disse referer bare til selve begrepet norsk hauk, og tar heller ikke med jaktfalk. Eksempelet med Juoni Falkoner er bare én i en lang rekke av av disse tillatelsene

¹⁵⁶ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 21.

¹⁵⁷ Joseph Hunter, *The Great Rolls of the Pipe for the Second, Third, and Fourth Years of the Reign of King Henry the Second, A.D. 1155, 1156, 1157, 1158* (London: George E. Eyre and Andrew Spottiswoode, 1844), 136.

til å kjøpe falk. Bruk av begrepet falk kan antyde at han da skal kjøpe lokale rovfugler, siden de andre referansene til rovfugl som mest sannsynlig indikerer norsk opphav er jaktfalk og hauk. Men det kan også være en vandrefalk det er snakk om, siden også disse er vanlige i Norge.¹⁵⁸ Det ble altså fanget falk i England, men det er ikke noen beskrivelse av hvor stor markedsandel noen rovfugler hadde, så det er ikke mulig å si noe om Juoni Falkoner har fått sin falk fra et lokalt marked, eller om han har vært i en av de nærliggende østlige havnene. Oggins heveder likevel at de aller fleste fuglene ble kjøpt i disse havnene. Han sier videre at det utenom Norge og Skandinavia ble importert fugler fra Flanders og Lorraine. Han sier også at alle disse fuglene stort sett ble valgt ut og kjøpt av medlemmer av de Hauville familien, noe vi skal se nærmere på senere.¹⁵⁹

5.4 Hvem brukte rovfuglene?

Falkonerene i England i middelalderen var ofte forbundet med kongen på en eller annen måte. Om de ikke tjente kongen direkte, hadde de ofte som oppgave å skaffe falk eller hauk til kongen mot en ytelse fra kongen i form av landområder eller andre goder. Dette er som beskrevet i de offisielle dokumentene, men det har kanskje også vært gjort bruk av rovfuglene med tanke på å skaffe mat. Det var ikke lov å jakte overalt i England, og i store deler av landet var det de som eide land som hadde rett til å jakte. Det har nok vært forskjellig syn på hva falkonerer er, og for å gå tilbake til definisjonen i begynnelsen blir falkonerer definert som «the taking of quarry in its natural state and habitat by means of trained birds of prey.»¹⁶⁰ De trente fuglene er blitt beskrevet, men hvem var det som trente og jaktet med dem? Denne arbeidsgruppen, kalt falkonerer, var sannsynligvis en variert gruppe. Med tanke på det teoretiske rammeverket i denne oppgaven, og dyr som arbeidere kan vi godt kalle falkonerer og rovfugl for et arbeidsteam.

Oggins har skissert en tredeling av denne arbeidsgruppen som jobbet både falk og hauk: 1) Først og øverst i denne tredelingen og finner vi de kongelige falkonerere, høystatusgruppen. Her finner vi William de Gernemue, begge Ralph de Hauville, Peter de Sandiacre, David de Rumemel og William. 2) Videre har vi de som har ansvaret for de ulike fasilitetene hvor rovfuglene ble oppbevart (*mews*), hvor vi har navn som Richard de Ystlape som hadde ansvaret for fuglene i Winchester Castle fra 1180 - 1199, og Walter de Hauville som hadde ansvaret for fuglene i New Close ved Winchester i alle fall fra 1181/1182 til 1188/89, og kanskje også litt senere. Anlegget ved New Close som Walter hadde ansvaret for ser ut til å ha hatt mest fugler, og det er registrert at det her var opp i mot 35 fugler ett år, selv om tallene nok varierte fra år til år. 3) Den tredje og siste gruppen er de som det blir referert minst til i kildene og som hadde varierte oppgaver, men som stort sett bare er oppført som mottakere av lønn i forbindelse med arbeid knyttet til falk og hauk, og inneholder navn som ikke ofte blir nevnt.¹⁶¹

Den laveste summen for en hønsehauk var sannsynligvis 12 skilling. Dette vil si at summen som Wilhelm de Hauville får i 1169/1170, 24 skilling, for å kjøpe to hauk til bruk for kongens sønn, er i det nedre skiktet av utbetalinger. Han får i samme tillatelse 20 skilling for å kjøpe én hauk til bruk for kongen av Skottland, og det er kanskje da en litt

¹⁵⁸ Lie, «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800)», 729.

¹⁵⁹ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 57-59.

¹⁶⁰ Gersmann & Grimms, *Raptor and Human*, 5.

¹⁶¹ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 58.

bedre hauk han skal ha, eller kanskje en annen haukeart. Det som er interessant med dette er at selv de lavest prisede haukene var gode nok til bruk for de kongelige. Det har kanskje vært en forskjell på bruken av disse rovfuglene. De haukene som skulle brukes i jaktsammenheng trengte ikke nødvendigvis å være dyre, mens jaktfalkene sendt til den tysk-romerske keiseren nok har vært ganske praktfulle.

Gruppene som her er skissert er kanskje en slags sosial inndeling, hvor de i første kategori sannsynligvis er mer velstående enn de i de to andre kategoriene. De har likevel kanskje utført mye av det samme arbeidet i forbindelse med dagliglivet med rovfuglen, og de må ha vært opptatt av å behandle fuglen riktig. Man kan anta at det har vært forskjellig syn på hva idealet til en falkoner er. Fredrik II av Hohensteufen skriver fra et kongelig perspektiv når han beskriver hva som ligger i dette idealet. Han deler gruppen med falkonerer inn i fire. Først har vi falkonerer som bruker fuglen i jakt til det formål å fange fugl og småvilt til mat eller salg, noe som ikke er ideelt idet man står i fare for å slite fuglen ut. Nest har vi falkonerer som bare bryr seg om fuglen og dens spektakulære flukt, som heller ikke er ideelt siden falkonerer i jakt på stadig nyere og dristigere triks i luften også sliter fuglen ut. Dernest har vi falkonerer som skryter av hvor mange fugler fuglen hans fanger, og heller ikke han er en god falkoner i keiserens øyne, og står i fare for å misbruke fuglen. Sist finner vi falkonerer som tenker på dyrets beste og ønsker seg den fineste og best trente fuglen. Denne verdige falkonerer misbraker ikke fuglen, men holder den godt trent og ved god helse.¹⁶² Dette perspektivet Fredrik II har på falkonering fordrer at man har god tid og nok med midler til å ta vare på fuglene på en riktig måte, men de som jaktet med fuglen med tanke på mat hadde nok kanskje ikke denne luksusen. John av Salisbury som levde litt før Fredrik II hadde et helt annet syn på falkonering:

Those who delight in that type of hunting in which birds are taught to pursue their kind, if you think that this sort of bird-catching is to be included in the term hunting, are afflicted with a milder form of insanity but with similar levity. Hunting on the ground, as it is more dependable, is also more profitable than in the sky.¹⁶³

Han hadde ikke noe imot at det ble jaktet for matauk, men denne sporten som ble bedrevet kun til forlystelse anså han som syndig.

I 1815 utkom en bok om oldtidens besittelsesrett over land i England, skrevet av Thomas Blount. Dette er en brevsamling (samling av offisielle brev og regnskapsoppføringer) som tar for seg å si noe om *serjeanty* i England i middelalderen. *Serjeanty* beskriver besittelsesrett på land og eiendom, oftest i form av en motytelse til kongen i form av varer eller tjenester. Boken er en utvidelse av et tidligere verk fra 1679, «*Fragmenta Antiquitatis*». Boken gjør en forskjell på *grand* og *petit serjeanty*. *Grand serjeanty* blir definert som en tjeneste ytet direkte til kongen, som en bestemt plass i kronseremonien, mens *petit serjeanty* mer er betaling av en gjenstand som en kniv eller en lanse til et bestemt bruk, eller en tjeneste som å passe på en falk eller hauk for kongen.¹⁶⁴ *Grand serjeanty* ser mer ut til å være en nominell tjeneste hvor adelige og høyerestående holder visse land for deres tjeneste i kronings-seremonien til en monark, mens *petit serjeanty* er en mer håndgripelig tjenesteytelse hvor de holder visse land for deres bidrag av hester og

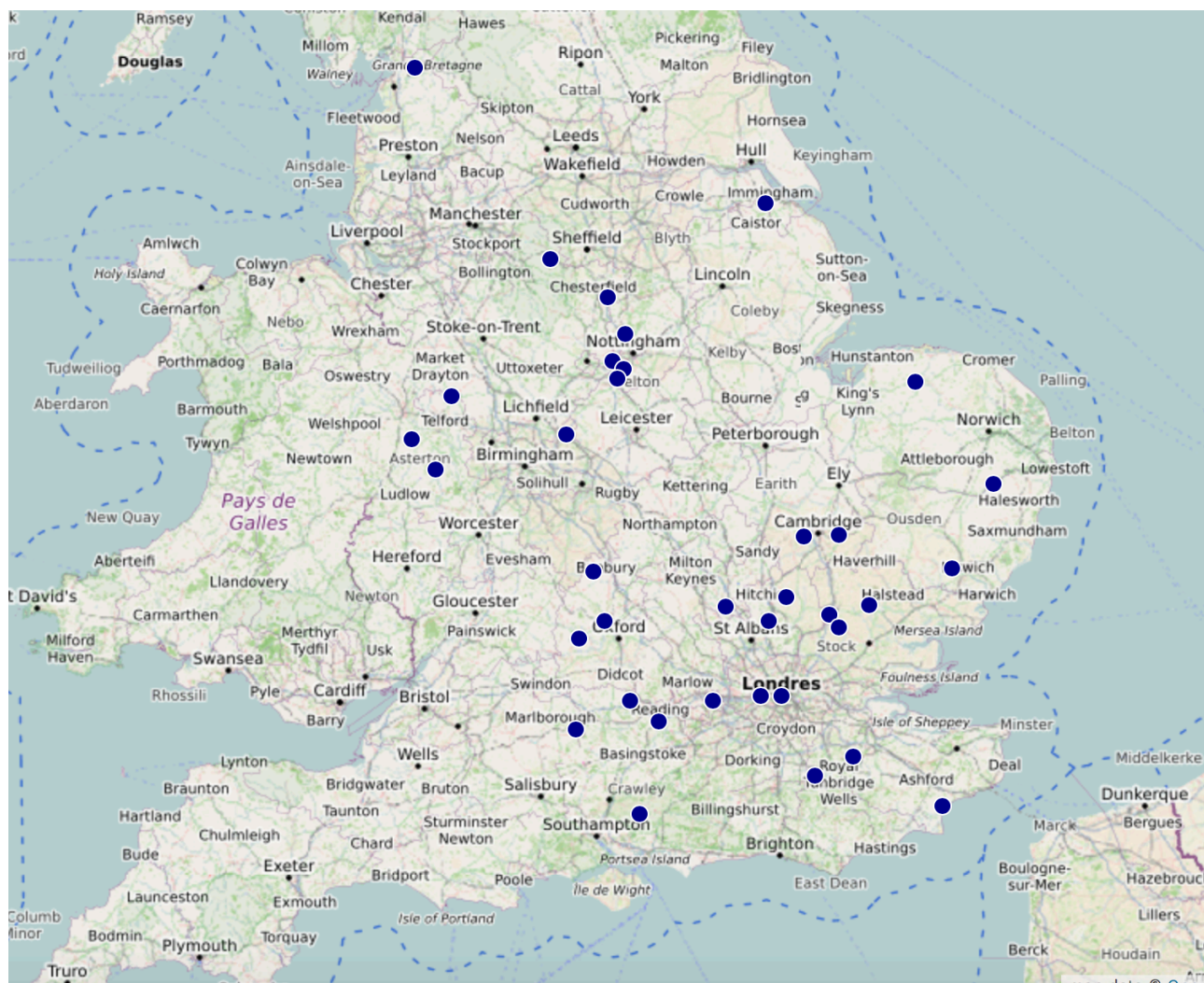
¹⁶² Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, 151 - 152.

¹⁶³ John of Salisbury, *Fivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers*, trans. Joseph B. Pike (New York: Octagon books, 1972), 16.

¹⁶⁴ Thomas Blount, *Fragmenta Antiquitatis or, Ancient Tenures of Land, and Jocular Customs of Manors*, red. Josiah Beckwith (London: S. Brooke, 1815), 1 og 98.

våpen i krig, eller falk og hauk til bruk i jakt.¹⁶⁵ Føydalsamfunnet i England og dettes inndeling er ikke lett beskrive med få ord og det vil ikke bli nødvendig å utdype dette videre i stor grad her. I boken er *serjeanties* om falk og hauk samlet på et sted. Boken fikk kritikk fra en forfatter hundre år senere (Horace Round) som mente at dette var slett arbeid og at alle oppføringene ikke egentlig kunne kalles *serjeanties*.¹⁶⁶ Det var også en del bønder på listen påpekte han, disse var ikke kongelige tjenestemenn, og dermed kunne ikke alle oppføringene forsvares under kategorien *serjeanty*. Informasjonen om hvem som holdt hauk og falk er likevel interessant, uavhengig av samfunnsklasse. Et eksempel på en oppføring: «Robert de Tadeshale holds twenty pounds of land i Standebury, in the county of Berks, of our lord the King, by the serjeanty of keeping one girefalcon for him.»¹⁶⁷ Hva slags informasjon finnes her? Vi får årstall, stedsnavn, personnavn, størrelse på eiendommen som blir holdt mot en tjenesteytelse for kongen, som i dette tilfelle er å ta vare på én geirfalk/jaktfalk for kongen. Dette kan for eksempel brukes til å kartlegge hvor kongen (til forskjellige tider i middelalderen) trente, oppbevarte og jaktet med sine falke. Dette har vært mulig å gjøre med basis i nettverktøyet *Open Streetmap*, og utvalget er bokens kapittel 10, «of petit serjeanties, performed by keeping for, and delivering hawks, &c., to the king.»¹⁶⁸

Figur 4. Kart laget med datagrunnlag fra «Tenures of Land».

¹⁶⁷ Blount, *Fragmenta Antiquitatis*, 14.

¹⁶⁸ Blount, *Fragmenta Antiquitatis*, 263 - 281.

Det var ikke mulig å skifte på bruken av franske stedsnavn på denne tjenesten, men kartet er likevel lett å forstå. Det dette kartet viser er at det er en viss konsentrasjon av disse offiserene i kongens tjeneste sentralt rundt London, som kanskje kan tyde på at eiendommene som ble gitt ikke var tilfeldig plassert, men skulle være sentralt beliggende til kongens bruk. Man ser også at kartet viser strategisk plasserte eiendommer i kystnære områder, kanskje med tette relasjoner til handel i kystbyene hvor det sannsynligvis var rovfugl å oppdrive. Styrken til utvalget i denne boken er at det er stor bredde i utvalget av kilder, som skal si noe om hvem som utførte tjenester med og leverte falk eller hauk til kongen, og at dette går over et relativt stort tidsrom i høymiddelalderen. Men kildene både lyver og forteller sannheten på samme tid. Dette kartet som er laget med grunnlag i denne boken er bare en liten bit av puslespillet. Det har sannsynligvis kanskje vært langt flere *serjeanties* enn dette, og det må ha eksistert mange flere lokasjoner som holdt falk eller hauk. Posisjonen *serjeanty* og dette med å tjenestegjøre for kongen har kanskje vært en midlertidig affære, og kanskje også vært bundet til en person og dennes livsløp.

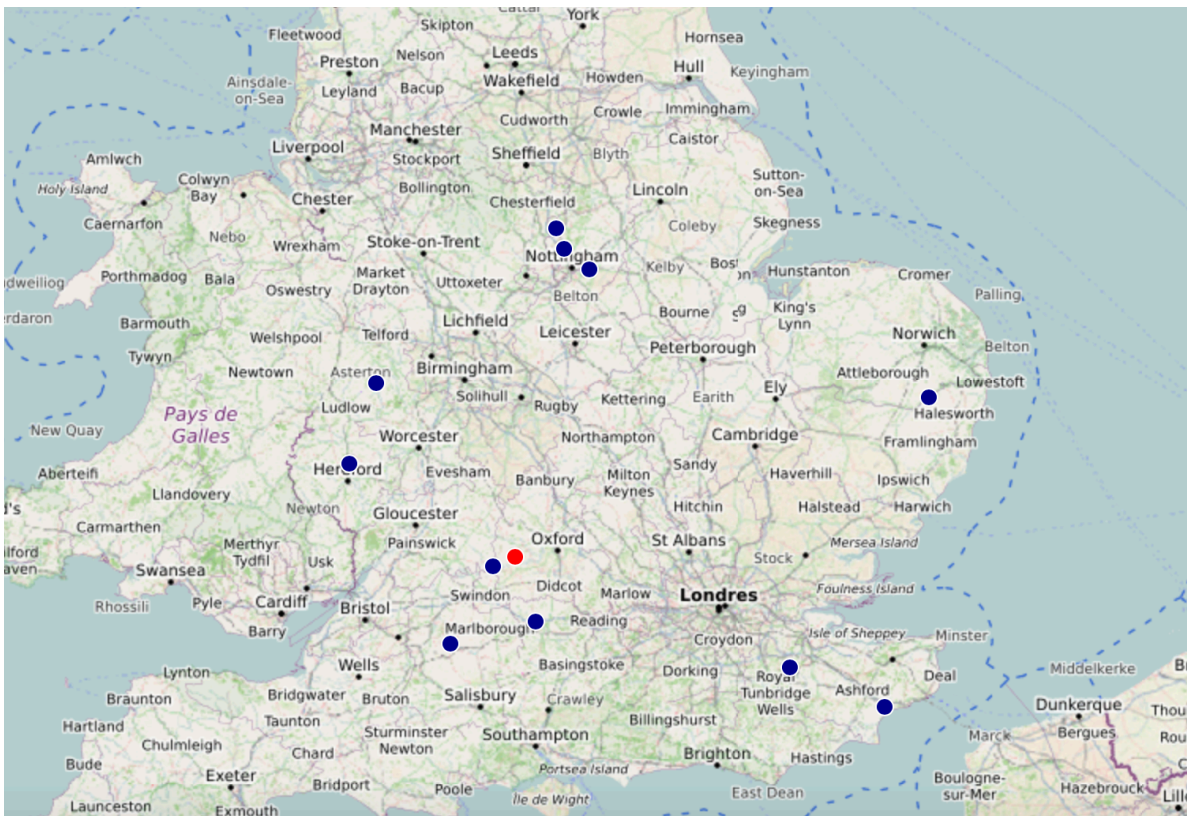
Hvor finner man så mer informasjon om hvem som tjenestegjorde for kongen? I «Liber feodorum», som er en primærkilde kompilert i begynnelsen av det 14 århundre og som tar for seg å kartlegge eiendomsforhold i England og dekker perioden 1198 - 1293, får vi informasjon om hvem som eier, og har eigd land. Noe av materialet fra boken «Ancient Tenures of Land» er også hentet herfra. Boken er mer en kompilert samling med flere kapitler i form av forskjellige undersøkelser. Første del er viktig siden dette er et forsøk på å gjøre noe som på landsbasis ikke har vært gjort siden 1086 og «Domesday Book», nemlig å undersøke eierforhold. Den første undersøkelsen i «Liber Feodorum» fra 1198 er i det siste regjeringsåret til kong Richard I, hvor han sender en offentlig tjenestemann og en ridder til hvert fylke i landet for å oppdrive 5s for hver *karukat* land i England. Dette er en beskatningsform som kalles *tallage*, som blir en slags eiendomsskatt. Det meste av tallene fra dette materialet er tapt og kan ikke gjenvinnes, men det er bevart en kategori fra denne undersøkelsen; de som har betalt for land i motytelse av en tjeneste, altså *serjeanty*. Her finnes det data om hvem det er i landet som heller enn å betale denne skatten har betalt med en motytelse i form av en tjeneste.¹⁶⁹

Hvordan ville da kartet for 1198 sett ut med det innsamlede materialet sett ut? Hvem var det som i dette året ville betale for sitt land med tjenester i form av falk og hauk, eller betale med tjenesten å passe på disse? Det har på samme måte vært mulig å lage et kart av dette på samme måten som for den andre boken.¹⁷⁰

¹⁶⁹ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: The Book of Fees, Commonly Called Testa de Nevill, Reformed from the Earliest MSS, by the Deputy Keeper of the Records, Part I* (London: The Royal Stationary Office, 1920), 1.

¹⁷⁰ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: Part I*.

Figur 5. Kart laget med datagrunnlag fra «Liber feodorum», undersøkelse for året 1198.

Her finnes det mange betalingsformer som indikerer hva de forskjellige både kunne utføre, og hva de hadde tilgjengelig å betale for seg med annet enn verdisaker. Noen sier at de betaler dette årlig, mens andre igjen ikke er definert. Som kartet viser er dette bare et lite utvalg av dem som sannsynligvis driver med falkoneri. Det er 12 navn på kartet over hvem som holdt land per *serjantiam osterie* eller *falconariam*, altså hvem som med hauk eller falk gjorde en tjeneste for kongen som motytelse for landet sitt. En av disse 12 er Roger Ostricer (Haukeren), som hadde Redenhal i dagens Norfolk. På samme side i boken, under Norfolk og Suffolk for året 1198 finner vi også Ralph de Hauville (etternavnet er her stavet Alta Villa), og det står at han holdt land i byene Erlham og Dunton, men han holder ikke disse landene ved tjenesten falkoneri. Det er litt merkelig siden de Hauville familien ofte er nevnt i forbindelse med kongens fugler. Men, dette er bare en undersøkelse for året 1198, senere i «Liber Feodorum» finner vi flere medlemmer av familien de Hauville som holder land ved denne tjenesten, blant annet Walter de Hauville som i 1219 holder byen Bladene i Oxfordshire for tjenesten av å oppbevare kongens fugler.¹⁷¹ Det som er litt viktig å ha fokus på er dette med at de kongelige offiserers tjenesteytelser i forbindelse med landeiendommer, eller *serjeanties*, er at de kan se ut til å være ganske midlertidige.

¹⁷¹ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: Part I*, 103.

Selv om kildene stort sett beskriver menn er det noen tegn til at kanskje kvinner også har vært utøvende falkonerer i middelalderen. John av Salisbury som levde i England fra ca. 1120 til 1180, har i sitt verk «Policraticus» som vi har vært innom tidligere en liten beskrivelse av kvinner som falkonerer. Han levde i regjeringstiden til Henrik II, og han sier videre under emnet jakt med rovfugl:

Ulysses enjoined his son Telemachus to abjure this new type of amusement, remarking that he had introduced it only for the entertainment of those who, by a loss of their fathers, had felt the burden of the Trojan war. I infer that the art of hunting is unprofitable inasmuch as a man of his prowess had not wished to impart it to his only son. And this you as well as I may infer from the fact that the inferior sex excels in the hunting of birds. For this you might be inclined to blame nature did you not know that inferior creatures are always prone to rapine. Hunting is indeed a silly and very trying business and never balances the losses of its extravagance by the advantages of its successes.

Som vi så i det tidligere eksempelet synes John av Salisbury lite om jakt med fugl, og mener det er en lite matnyttig type jakt. Tapre menn skal etter Johns forstand holde seg for gode til å ville lære opp sønnene sine til denne syssele, slik den mytologiske Ulysses gjorde. Det interessante i sitatet er at han sier om det mindreverdige kjønn (i Johns syn), altså kvinnene, at de utmerker seg i jakten med fugler. Men, som han sier her, fokuserer jakten generelt stort sett mer på ekstravagant utførelse heller enn fordeler og matnytte, som igjen vil si at selv om kvinnene er flinke til å jakte så betyr det bare at de følger sin mindreverdige natur ifølge John.

Det finnes en illuminasjon fra Paris datert til 1440 - 1450 som inneholder en jaktscene. I denne jaktscenen holder en av kvinnene en rovfugl i hånden. Boken illuminasjonen finnes i er laget slik som *labors of the months* som vi har snakket om, og inneholder også stjernetegn for de forskjellige månedene. Månedet det er snakk om er igjen mai, og i bildet kan vi igjen definere rovfuglen som arbeidende. Alle illuminasjonene i forbindelse med *labors of the months* har klare avbildninger av tradisjonelle arbeidsfolk som utfører pliktene assosiert med de forskjellige månedene, utenom månedene april og mai. Mai var som sagt en jaktscene, mens april er en scene hvor tre damer og en mann plukker blomster på en eng. Utifra bekledding er ikke dette arbeidsfolk, men heller noen fra det øvre laget i samfunnet, fra aristokratiet.¹⁷²

¹⁷² The British Library Yates Thompson 3, fol. 5., se figur 6.

Figur 6. Kvinner i jaktscene med falk. Tidebok laget i Frankrike ca. 1440-145. The British Library Yates Thompson 3, fol. 5. Bildet er i *public domain*.

Det finnes altså ikke mange kilder som beskriver kvinnenes rolle som falkonerer, men det utelukker ikke at de faktisk drev med dette. De fleste kildene som brukes i oppgaven her er ofte bare enkle regnskapsoppføringer og gir ikke et helt bilde av hverdagen i middelalderen. John av Salibsbury's utsagn om kvinnene som dyktige falkonerer er imidlertid en pekepinn på at kvinner drev med sporten, og det var kanskje ganske utbredt.

5.5 Fra rovfuglens perspektiv

Vi finner en ganske stor rekke referanser til falk og hauk i kildematerialet fra middelalderen, og dette er grunnen til at tidligere forskning har fokusert på menneskene som stod for utveksling av gaver og handlet med disse rovfuglene. Men hva skjer med historien når vi prøver å gjenskape rovfuglens perspektiv? I dette kapitlet skal vi prøve å si noe om hvordan selve fuglen har hatt det i forskjellige sammenhenger i middelalderen. Det er en egen diskusjon rundt hvorvidt rovfuglene er domestiserte eller ikke, og vi skal se på rovfuglen som arbeider, og hvorfor dette blir viktig for å støtte oppgaven. Når det gjelder rovfuglen som sansende handelsvare vil vi måtte prøve å forholde oss til en rekke forskjellige ting, som hvordan fuglen hadde det under transport mellom Norge og England og hvordan betingelsene må ha vært for å holde fuglen med tanke på salg. Den har jo sannsynligvis blitt fraktet til en forhandler, som beskrevet i kildene, og blitt videresolgt. Dette krever ekspertise med tanke på fangst, transport, oppbevaring for salg, og til slutt kyndighet hos kjøper med tanke på bruk av rovfuglen. Grunnlaget for å si noe om dette kan det finnes litt støtte til i primærkildene, men det må også tas hensyn til fuglens natur og beskrivelsen av denne.

5.5.1 Rovfuglen som sansende handelsvare

I forbindelse med rovfuglen som sansende handelsvare er det viktig merke seg en ting. Selv om det i teoredelen ble beskrevet at rovfuglen nok ikke ble like objektivisert som andre dyr, henger dette kanskje sammen med at man måtte være så nøye med fuglen så den ikke skulle bli syk og dø. Det er sannsynlig at markedsverdien til fuglen ikke henger mest sammen med fuglen i forbindelse med jakt til matauk, men at verdien heller henger sammen med dens popularitet i forbindelse med jakt for fornøynsens skyld. De kongelige og aristokratiet sammen med andre høyerestående personer, også geistlige, har på enkelte tidspunkt sannsynligvis holdt falk og jaktet med disse, og har kanskje drevet opp etterspørsel og pris på rovfuglene. Når fuglen da fikk slik stor verdi måtte man ta store forhåndsregler for å at den ikke skulle ta skade. Det har likevel sannsynligvis vært et pragmatisk forhold til fuglene, i alle fall når det gjelder fangstmenn og enkelte transportører. Disse har nok villet selge mest mulig fugler på markedet, og har derfor måttet behandle fuglene slik at mest mulig overlevde.

Fuglen er i denne sammenhengen mer et objekt og handelsprodukt ennå heller enn et dyr med ett tett bånd til fangstmann og transportør. Det har kanskje ikke gått nok tid for å knytte slike bånd, og rovfuglen blir da et handelsprodukt som alt annet. Forholdet mellom rovfugl og falkoner er nok noe helt annet. Falkoneren må ha arbeidet intenst med fuglen for å trene den opp til å gjøre det han vil, og i dette arbeidet har nok falkoneren i større grad vært knyttet til dyret, kanskje i større grad enn hva som var vanlig for husdyrene, selv om mange nok også var glad i disse.

Som vi så på var det Wilhelm de Grimsby og Gilbert de Erlham i 1162/1163 som var de første som er beskrevet i forbindelse med rovfugl-handel mellom Norge og England. Disse skulle hente hauk og jaktfalk i Norge, og dette skjer samtidig med at Wilhelm Bradela får 40 merker for å kjøpe hauk i Norge. Alle disse tre har da kanskje personlig vært i Norge og fraktet jaktfalk og hauk over fra Norge til England, eller de har sendt noen andre til å gjøre dette. To elementer er viktige å skille mellom når det gjelder hvor de forskjellige rovfuglene kom fra: rovfugl gitt i gaver, og rovfugl tilgjengelig på fritt marked. Når det gjelder falk og hauk gitt i gaver, som mest ser ut til å ha vært en utveksling mellom det øverste laget av samfunnet, ser vi at dette blir gitt som tegn på respekt eller for å opprettholde en allianse

eller fred. Vi vet at Nicolaus, biskopen av Oslo, i 1213 gir Kong Johan av England hauk og Jaktfalk. Disse ble hentet av Henrik og Hugo de Hauville.¹⁷³ Vi kan da forsiktig anta at de har reist til Oslo for å hente disse, og at kanskje Oslo også har vært sentral i forbindelse med handelen mellom landene i middelalderen.

Men hva med rovfugler tilgjengelig på et fritt marked? Her kan det kanskje ha vært mange plasser hvor man kunne få tak i fuglene. Storbyene, som for eksempel Oslo, har kanskje i tillegg til å sende hauker og falker som alliansegaver også vært et sted hvor man også eksporterte rovfuglene fra til et fritt marked i England. Det er, som sagt, ikke noen stor indikator på at Norge i større grad har vært en arena hvor falkoneri var populært i middelalderen, mens det i større grad ser ut til å ha foregått falkefangst, da sannsynligvis til eksport og salg.¹⁷⁴ I begynnelsen må fuglen ha blitt fanget et sted i Norge og brakt til kysten for videre transport. Det er ikke noen konkret svar på hvor dette kan ha vært, og det er en rekke steder som kan være aktuelle. Trondheim var i en særstilling når det gjelder fangstrettheter som vi har sett, men langs hele Norge er det forskjellige stedsnavn som kan ha forbindelse med fangst. Siden vi ikke vet hvor disse skipene gikk fra må vi gå ut ifra at det kan være hele Norge. Inge Særheim ved universitetet i Stavanger har arbeidet med regionen sør-vestlandet og sett på hvilke steder som her kan være aktuelle for falkefangst. Han peker på forskjellige lokasjoner. Langs kysten har vi flere stedsnavn i Hå som har tilknytning til falkefangst, og spesielt Kvalbein som, i alle fall i tidligere tider, var svært rik på næringsrik tang som videre tiltrakk seg fugler som rovfuglene kunne jakte på. Spesielt nevner han vandrefalken som attraktiv for denne typen sted.¹⁷⁵ Vandrefalken kan da ha funnet veien til et frimarked siden den ikke er nevnt ofte i kildene. Videre nord i Rogaland nevner han Karmøy med forskjellige aktuelle stedsnavn med henvisning til falkefangst, men går også videre til å snakke om lokasjoner i Sirdal.¹⁷⁶ Sirdal kan kanskje være litt mer interessant idet dette er et mer egnet terreng for jaktfalken som det jo ofte blir referert til i kildene. I tillegg har vi jo, som diskutert tidligere, en mulighet for at Dovrefjell var en viktig kongelig fangstplass for jaktfalken.

Men hvordan har turen vært for rovfuglen, og hva har måttet vært lagt til rette for at den skulle tåle turen? Dette er et spørsmål som krever mange svar, noen for lange til bruk i denne oppgaven, så vi kan nøye oss med å se på enkelte elementer som må ha vært på plass for at turen skal kunne blitt gjennomført. For å svare på dette kan vi se litt på hva Fredrik II anbefaler av tiltak for transportering av rovfugler. For utrente falker sier han:

The newly captured and seeled falcon must learn, before she is taken on a journey, to feed from the falconer's hand and to recognize his voice. While she is doing this she should be handled and carried here and there in the neighborhood of the mews more frequently than if she had no journey ahead of her. In this manner she will gradually learn not to be frightened by adventures on the way.¹⁷⁷

¹⁷³ DN 19, 101

¹⁷⁴ Olav Bø, *Falcon Catching in Norway*, 15.

¹⁷⁵ Inge Særheim, «Place Names from South-Western Norway with Reference to the Catching of Falcons» i *Raptor and human - falconry and bird symbolism throughout the millenia on a global scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms (Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018), 790.

¹⁷⁶ Inge Særheim, «Place Names from South-Western Norway», 792 - 793.

¹⁷⁷ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, 195.

Betydningen av *seeled* her er at øyelokkene til den nylig fangede falcken ble sydd igjen, for å forhindre sanseintrykk og for ikke å skremme den vare fuglen. Uavhengig av hvor stor kompetanse det har vært i forbindelse med falkefangst må de som fanget rovfuglene sannsynligvis ha gjort en del for å gjøre fuglen klar for transport. De må ha hatt en plass å oppbevare den, og de må ha hatt en del teknikker for å frakte den. Som Fredrik II sier er det en egen prosess bare med å få fuglen til å spise fra hånden til falkoneren. De norske fangstfolkene kan kanskje ikke kalles falkonerer idet de ikke jaktet med dyrene, men de må ha hatt mye kunnskaper om dyrene med tanke på fangst-teknikker og annet. Det har kanskje ikke vært så mye mer enn en bigeskjeft for noen bønder, og det har kanskje fantes forskjellige plasser hvor man oppbevarte fuglene for videre salg, som nå er forsvunnet fra historien, med få unntak som bispegården i Trondheim for eksempel, hvor man har funnet rester etter forskjellige rovfugler man sannsynligvis har holdt der.¹⁷⁸ Når man har forsegleet øynene til falcken eller hauken ble den litt roligere, men den kunne fremdeles bli skremt av høye lyder, så man måtte nok utvise en del lyd-hygiene ovenfor dyrene. Det med at keiseren anbefaler at fuglen blir vant til stemmen til passerer er naturlig nok, for skal man tilvennes noen når man ikke har synet, og lære å stole på sin passer, er en kjent stemme noe som roer fuglen. Utifra disse rådene, vil det da være nærliggende å tro at denne kjente stemmen som fuglen stolte på fulgte med på turen? En sjøreise vil nok ha vært ganske skremmende for rovfuglen, så dette kan ha vært en måte å roe fuglen på under overfarten. Dette kan vi ikke si med sikkerhet. Som vi nettopp så reiste Henrik og Hugo de Hauville selv til Norge i 1213 og hentet hauk og falk som ble gitt i gave fra biskopen i Oslo, men dette betyr ikke at de ikke tok med den som eventuelt passet på hauken.

5.5.2 Rovfuglen som arbeider?

I middelalderen var man i større grad avhengig av dyr som arbeidskraft, hvor vi idag har maskiner. Dyrene, spesielt hest og okse, var nok ganske viktige i en hverdag i middelalderen. Infrastrukturen med veier var bygd ut med tanke på at hester skulle kunne ferdes her. Man kan nesten sammenligne arbeidshesten med en bil i dag, og oksen med en traktor, selv om de også ble brukt i andre sammenhenger. Innledningsvis nevntes det i teoridelen at man egentlig må være forsiktig med å bruke begrepet jobb med tanke på dyr, siden dette er et menneskeskapt begrep. Dyrene hest og okse kan man godt si er domestiserte, og at de da utfører en jobb, men falcken som kanskje hverken er vill eller domestisert, men som er avhengig av å slippes fri i perioder, kan ikke sies å jobbe, strengt sett, hvis vi skal følge denne teorien. Like fullt utførte falkene og haukene menneskeskapt oppgaver i stort omfang. Dette vil si at jaktfuglen, om den jaktet byttedyr til matauk eller om den jaktet til aristokratiets forlystelse, bare utførte sine oppgaver i sesongen for jakt. Med bakgrunn i denne teorien kan man gjerne problematisere bruken av begrepet jobb (eller arbeid) brukt i forbindelse med trent rovfugl i den grad at det ikke kan kalles arbeid i det hele tatt, men når man ser på det arbeidet som ligger bak å trene en rovfugl, og hva man faktisk fikk den til å gjøre er det litt vanskelig å ikke se rovfuglene som arbeidende.

Å jakte fugl med våpen i middelalderen var nok en veldig vanskelig affære, så disse forskjellige jaktfuglene var nok av umåtelig verdi og var nok gjenstand for beundring i et element menneskene ikke hadde noen stor kontroll over. Hva så med hauk og falk? Hvordan ble de brukt i middelalderen? Som vi var inne på tidligere har keiser Fredrik II viet

¹⁷⁸ Anne Karin Hufthammer, *Utgravingene i Erkebispegården i Trondheim: Kosthold og Erhverv i Erkebispegården, en Osteologisk analyse* (Trondheim: Norsk institutt for kulturminneforskning, 1999), 12 - 19.

De tre siste kapitlene i boken sin til jakt på spesielle fugler: «Book IV. Crane hawking with Gerfalcons and other falcons», «Book V. Heron Hawking with sakers and other falcons» og «Book VI. Hawking at the brook with the peregrine falcon.»¹⁷⁹ Av matnyttige fugler var det spesielt ender som ble jaktet på, mens de større fuglene som trane og hegre ble jaktet på fordi selve oppvisningen i form av jakt utført av rovfuglene var et spektakulært skue. Fuglen var trent opp til å fange dette byttet, men var blitt instruert til ikke å forsyne seg av fangsten. Dette vil si at rovfuglen var blitt lært opp til å motsette seg sine naturlige instinkter og heller gjøre som den var blitt opplært. Denne bruken av rovfuglen i middelalderen passer fint inn i teorien om dyr som arbeidere.

Utstyr som må vedlikeholdes er i dag dagligdags. Traktoren må på service, hvis ikke må bøndene selv lære seg hvordan man vedlikeholder den. På samme måte måtte arbeidshesten i middelalderen behandles riktig for å kunne arbeide godt for eieren sin. Hesten og de større husdyrene har kanskje likevel vært litt lettere enn falkene og haukene. Dette er dyr som ikke tåler mye, og må derfor ha veldig varsom behandling. Fuglene, især de som allerede var trente, hadde en stor verdi for eieren, som vi har sett på, og for at fuglen skulle overleve i det hele tatt var det mange forhåndsregler man måtte ta, noe som er det samme i dag for de som driver med falkoneri. I middelalderen var det derfor mange verk som beskrev hvordan man skulle gå frem hvis fuglen var plaget med det ene eller det andre, og ulike remedier og metoder er detaljert beskrevet. Det er trodd at keiser Fredrik II enten planla å skrive, eller hadde skrevet et verk om sykdommer blant rovfugler og hvordan behandle disse, men han rakk kanskje ikke å bli ferdig med dette. I stedet gir han hele tiden råd til preventive metoder som forhindrer at fuglen skal bli syk.¹⁸⁰ I en samling av tre anglo-normanniske avhandlinger jeg har sett på er det blant annet beskrevet en rekke ting man kan gjøre for å behandle syke fugler, og disse verkene siterer i stor grad tyske og arabiske kilder. Det blir stor aktivitet i å compilere slike samlinger til bruk i falkoneri i det tolvte århundre, noe som kanskje indikerer en oppblomstring av falkoneri på denne tiden. I «De Phisica Avium» som er blant denne anglo-normanniske samlingen ser vi masse forskjellige metoder for å kurere og behandle ulike typer plager hos fuglen. Det kan være hvordan man renser hodet med hvit pepper og stefansurt, til hvordan man skal kurere feber eller begrense oppkast.¹⁸¹ I denne boken inneholdende disse tre avhandlingene er «De Phisica Avium» i appendikset, og er en variasjon av den foregående teksten, med mindre forskjeller, som kan tillegges at de skal brukes til nesten samme formål. Oppblomstringen av disse kompilasjonene som ble beskrevet i boken kan, som sagt, gir en liten indikasjon på det kanskje var mer falker fra denne tiden og utover. Det vil også kanskje antyde at det var mer arbeidsoppgaver for dem å utføre. Falkene og haukene som vi kan si at arbeidet for menneskene i middelalderen har utført komplekse oppgaver, og har krevd ganske utførlig og kyndig behandling for å interagere med mennesker. Dette er viktig å ha *in mente* når vi nå går videre med å se på de Hauville familien som blant annet fikk falkene og haukene til utføre disse oppgavene.

5.5.3 Domestisert eller vill?

Diskusjonen om hvorvidt fuglen er vill eller domestisert ser ut til å ende ut i et klart svar: fuglen er vill. Dette understøttes mest i at rovfuglene, fra et biologisk perspektiv, ikke

¹⁷⁹ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, xvi - xix.

¹⁸⁰ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, 425.

¹⁸¹ Tony Hunt, *Three Anglo-Norman Treatises on Falconry* (Oxford: The Society for the Study of Medieval Languages and Literature, 2009), 146 - 176.

formerer seg i fangenskap, og at man derfor ikke kan si at de er domestisert. Hvis vi ikke kan utfordre denne strenge biologiske definisjonen som tilsier at bare oppavlede dyr kan falle under domestisert kunne det vært fristende å snu litt på det og se på fuglen opp imot begrepet vill. Kan fuglen sies å bare være vill? Oxford dictionary har en del definisjoner på begrepet *wild* som kan være nyttige å se på i denne sammenhengen: «1) (of an animal or plant) living or growing in the natural environment; not domesticated or cultivated. 2)... 3) Lacking of discipline or restraint.»¹⁸² Rovfuglene i sin naturlige tilstand i Norge i dag, hvor de ikke har lov til å holdes i fangenskap, kan sies å være ville, men hva med rovfuglene i middelalderen?

I middelalderen kunne man ta rovfuglene i redet allerede fra de var små, men dette bød på en del problemer, og fuglene kunne ende opp som skrikere og bli vanskelige å ha med å gjøre. Det beste var å ta de akkurat på det rette tidspunktet.¹⁸³ Etter dette ble fuglen lært opp og holdt i fangenskap. Den intensive opplæringen fuglen fikk, og alt den ble trent opp til å gjøre betyr at fuglen heller ikke kan beskrives som vill og «lacking of discipline or restraint.» Hvis vi skal kunne si noe om fuglen må det være at den til en viss grad er tam. Den tolerer treneren sin, og er tilpasset hans eller hennes stemme, men er likevel uhyre skvetten og har en velutviklet fluktrespons.

I England i middelalderen ser vi at det blir brukt store summer på å kjøpe rovfugler til bruk i falkoneri. Dette var delvis på grunn av at man ville ha de flotteste og sjeldneste fuglene, som ofte kom fra nordområdene, og delvis på grunn av at man ikke hadde nok rovfugler til å støtte en utstrakt bruk av rovfugl i falkoneri. Det vil si at for England så er rovfuglenes hverdag ganske kontrollert av mennesker. I Henrik IIs regjeringstid får Walter de Hauville ansvaret for anlegget i New Close i Winchester hvor det en gang i årene 1189/1190 er 35 rovfugler på plassen.¹⁸⁴ Slike fasiliteter var nok vanlige å holde falk og hauk i, og her ble de holdt til det igjen til var jakt sesong. Når etterspørselen av rovfugl var så stor som den var i England i middelalderen, og når det finnes så mange beskrivelser av falkoneri i kildene er det nærliggende å tro at store deler av rovfugler på engelsk jord i stor grad var kontrollert. Dette vil igjen si at helt ville fugler, i alle fall for sentrale deler av England, kanskje var en sjeldenhet.

I motsetning til hva man ville tro utifra det tidligere diskuterte fenomenet *Labors of the Months* skulle man tro at det var mai som var måneden man jaktet med rovfuglene på, men disse illuminasjonene er også av en symbolsk karakter og ikke bare praktiske. Jakt sesongen begynte stort sett på høsten, og i kalendere fra midten av det 11 århundre ser man klart at aktiviteten er avbildet for måneden oktober.¹⁸⁵ Hvorfor ble så rovfuglene avbildet for måneden mai de nye illuminasjonene? Kanskje det stammer fra at de nye, unge fuglene ofte ble levert til de kongelige falkonerene i mai?¹⁸⁶ I følge Oggins er falk ofte et symbol forbundet med ungdom, og våren med mai måned er jo også i dag et kjent symbol på ungdom.¹⁸⁷ Jakt sesongen varte fra oktober, og kunne faktisk holde på helt til

¹⁸² Oxford Online Dictionary, definisjon av *wild* [Nettressurs], <https://en.oxforddictionaries.com/definition/wild>.

¹⁸³ Cummins, *The Hound and the Hawk*, 195.

¹⁸⁴ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 58.

¹⁸⁵ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 45.

¹⁸⁶ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 20.

¹⁸⁷ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 135-136.

mai, selv om dette var uvanlig.¹⁸⁸ Mai var måneden når de trente rovfuglene stort sett ble satt i bur for sommeren for å beskytte fjærdrakten til fuglen, så denne måneden må også ses i denne sammenhengen. Fuglen er i avbildningene i de senere versjonene av *Labors of the Months* ikke fri og vill, men en arbeider som jobber for eliten.

¹⁸⁸ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 101-102.

6.0 Case-studie av Familien de Hauville

I de 75 diplomene om falk eller hauk i *Diplomatarium Norvegicum* (DN) var det 15 stykk som stakk seg ut, fordi de omhandlet et spesielt familienavn: de Hauville (Se vedlegg 2). De Hauville blir nevnt fra år 1213 til 1248 i England, mens de andre diplomene varierer mye mer i tid og rom. Det er også 7 brev i *Regesta Norvegica I* (RN I) som ikke er i DN, og som omhandler familien de Hauville, og disse strekker seg fra år 1163 til 1252. Alle disse nevnte diplomene er tatt fra engelske kilder, blant annet såkalte *Pipe Rolls*. Det vil, i alle fall delvis, være mulig å bruke prosopografisk metode for å studere familien. Jeg har gått litt i de engelske kildene og sett, og her er det veldig mye å ta av. De norske diplomene tar for seg de Hauville familien og deres tilknytning til Norge, og jeg har derfor ettergått de forskjellige kildene for å se om det går an å få litt historisk kontekst rundt disse forskjellige personene, informasjonen som er tilgjengelig om personene i familien i det engelske kildematerialet og deres bruk og tilknytning til falkoneri. Navnet med Hauville som jeg har kommet over det i kildene, har så nær forbindelse med falkoneri at man kan si med viss sikkerhet at dette egennavnet alene i alle fall innebærer en vesentlig større sjanse for tilknytning til falkoneri.

Som vi har sett tidligere er det det tidligste beviset på at norsk hauk ble fraktet til England i 1162-1163. Under Norfolk og Suffolk står oppføringen: «Og i fortolling, skipet som kongen sendte til Norge etter hauk og jaktfalk, 43 li. 5 s. 1 d. ved Wilhelm de Grimsby og Gilbert de Erlham.»¹⁸⁹ Vi finner i samme år også en annen oppføring under Lincolnshire om at en Wilhelm Bradela får 40 merker for å kjøpe hauk i Norge.¹⁹⁰ Den første konkrete oppføringen om at et medlem av de Hauville-familien reiser til Norge får vi først i 1213, datert 10 juli, i en *Close Roll* tilhørende Kong Johan I, som også er med i DN. Her får vi vite at Henrik og Hugo de Hauville har vært i Norge og hentet hauk og jaktfalk som har blitt gitt av Nicolaus, biskopen av Oslo.¹⁹¹

Det er likevel en tidligere indikasjon på at et medlem av familien har vært i Norge og hentet fugler selv tidligere. Fem år etter Wilhelm de Grimsby og Gilbert de Erlham tar turen til Norge, er det en gang i perioden 1167-1168 ved Ernaldius de Heigham gjort regnskap for én norsk hauk som har blitt skaffet til veie av Ralph de Hauville.¹⁹² Dette vil si at han enten har skaffet en norsk hauk på et marked, men han kan også ha tatt turen til Norge. Linken mellom norsk hauk til engelsk bruk og familien de Hauville henger ikke bare på at de har besøkt Norge selv for å oppdrive norsk hauk. Som vi ser ut ifra de 22 oppføringene med familien Hauville i DN og RN blir det i første halvdel av det trettende århundre ofte Henrik de Hauvilles, og også noen ganger Hugo de Hauvilles, jobb å frakte falk og hauk gitt som gave fra den norske kongen til den engelske kongen (se vedlegg 2).

Ved å sette fokus på denne familien, deres tilholdssteder og personene i deres nettverk vil det i større grad være mulig å få en økt forståelse for hvordan norske fugler fant veien til forskjellige stedene i England. Denne familien trenger ikke være den viktigste brikken for

¹⁸⁹ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1162 - 1163* (London: Wyman & sons, 1886), 28-29.

¹⁹⁰ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1162 - 1163* (London: Wyman & sons, 1886), 66.

¹⁹¹ DN 19, 101.

¹⁹² The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Fourteenth Year of the Reign of King Henry the second A.D. 1167 - 1168* (London: Hansard publishing union, limited, 1890), 20.

norske rovfuglers tilstedeværelse i England, men det er her det største kildematerialet i forbindelse med frakt av rovfugl mellom Norge og England ligger. Igjen er dette valget gjort på grunnlag av det materialet som er tilgjengelig for oppgaven.

6.1 Familiens første tid i England

Det er en sannsynlighet at den første de Hauville vi møter i kildene i England er Ralph (Radulfus) de Halville i «Domesday Book», 1086.¹⁹³ Det er sannsynlig at denne familien kom i fra Normandie, og den dag i dag er Hauville et stedsnavn i regionen. I tiden fra Wilhelm erobreren til 1204 er Normandie og England tett knyttet sammen. Dette fører til en ny elite med anglo-normannisk artistokrati.¹⁹⁴ Som med tilfellet Ralph de Halville som vi møter i "Domesday Book» har han, eller hans aner, kanskje fremdeles landeiendommer på kontinentet. Dette artistokratiet som kom fra kontinentet er etter sannsynlighet godt etablerte familier som sannsynligvis ikke har noe problem med å finne seg til rette i et nytt land. Det er ikke nevnt spesifikt falk i forbindelse med Ralph de Hauville, men jeg har tatt ham med siden han etter sannsynlighet er den første de Hauville som beskrives i kildene. Det skal det gå mange år før det dukker opp en ny Hauville igjen i kildene. Det mangler også veldig mange *Pipe Rolls*, og i perioden mellom «Domesday Book» (1086) og Henrik II (1154) er det bare én eneste igjen. Jeg har gått videre i tiden etter Henrik II og funnet flere ruller av varierende slag, noe jeg kommer tilbake til. Jeg vil først ta for meg regjeringstiden til Henrik II. I denne perioden møter vi Ralph de Hauville, kanskje også far og sønn, det er ikke helt enkelt å skille dem fra hverandre. Jeg har valgt å bruke Ralph i oversettelsene mine, som DN og Oggins gjør, for enkelhets skyld. Han er blant andre variasjoner oppført som Radulfus i kildene. Oggins nevner i sin bok at de to Ralph sannsynligvis er far og sønn, og at det er disse to vi møter i disse kildene.¹⁹⁵ Vi møter også William (eller også Wilhelm), Walter og Adam. Alle disse har et tydelig de Hauville etternavn i en av de vanlige variasjonene, og alle, utenom Adam, har tilknytning til falkonerer. Dette vil si at de tre navnene vi vil konsentrere oss om i denne perioden er Ralph, William og Walter. Det er da altså, hvis vi tar vekk Adam de Hauville, 35 oppføringer i kildene, vedrørende disse tre navnene (se vedlegg 3).

Den første oppføringen vi har en tydelig de Hauville etter «Domesday Book» er i det tiende året til Henrik II, 1164 - 1164. Ført opp under ytelse til ridderene av Walton: «Og Ralph de Hauville får 6 li. 13 s. 4 d. for å kjøpe hauk, på ordre fra kongen. Han har 2 s. 1 d til overs. Betalt i sølv.»¹⁹⁶ Han er oppført under Norfolk og Suffolk, som er to forskjellige grevskap i dag, men som blir brukt som én geografisk oppdeling i rullene. Forkortelsene står for *libras*, *solidis* og *denarii*, og man kan gjerne også bruke pund, shilling og pence i oversettelsen for å få en litt mer moderne vri på oversettelsen. Dette myntsystemet med disse tre enhetene er basert på det gamle romerske duodesimalsystemet. Ralph de Hauville har altså fått mer enn 6 pund for å kjøpe hauk. Det spesifiseres ikke hvor han skal få tak i disse, eller hvor mange hauk han kan få for denne summen, men hauken skal sannsynligvis være til kongens bruk. Slike eksempler blir det flere av i tiden som følger

¹⁹³ William Henry Jones, *Domesday for Wiltshire* (Bath and London: Longman, Green, Longman, Roberts and green, 1865), 145.

¹⁹⁴ Kenneth O. Morgan, *The Oxford Illustrated History of Britain* (Oxford & New York: Oxford university press, 1984), 106-107.

¹⁹⁵ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 2004, 57.

¹⁹⁶ The pipe roll society, *The great roll of the pipe for the tenth year of the reign of Henry the second: A.D. 1163 - 1164 vol. vii*, (London: Wyman & Sons, 1886), 34.

dette, og forskjellige medlemmer av de Hauville familien blir stadig mer nevnt i forbindelse med tillatelser gitt til rovfugler kjøpt til kongens bruk.

Vi skal nå skifte litt fokus og i det videre se på hvor de forskjellige familiemedlemmene har oppholdt seg til forskjellige tider. Dette vil gi oss en pekepinn på hvor de kan ha handlet, oppbevart falk og hauk, eller hatt fast bolig, som igjen kan si oss noe om nettverket til familien.

6.2 Familiens kjente tilholdsteder i England

Det første medlemmet av familien er, som sagt, Ralph de Hauville i året 1086. Vi ser at Ralph de Hauville, som vi møter i «Domesday Book», har en del land i Wiltshire, mer spesifikt i Grafton, Marten, Burbage og Wolfhall.¹⁹⁷ Det er ikke ubetydelige stykker land han eier, og jeg vil se litt på et eksempel med Grafton. «Ralph de Halville holds 3 hides and 1 virgate and a half of land in Grastone....»¹⁹⁸ Én *virgate* er 1/4 *hide*, så tallet her skal være 3,375 *hide*. Det er store forskjeller på utregningen av landets utstrekning på enheten *hide*, om man kan kalle den en enhet. Det er antatt at hver *hide* hadde omtrent 40 acres dyrkbart land, som vil si at godset Grafton kanskje hadde 135 acres dyrkbar mark, som vil si 546 mål med dyrkbart land.¹⁹⁹ I tillegg kommer jo omland, utmark, skog og beitemark. Dette vil si at han, som kanskje kom først til England, legger det videre grunnlaget for familiens suksess i landet. Vi finner ingen medlemmer av familien i Wiltshire når vi er over i regjeringstiden til Henrik I, og familien har kanskje også flyttet på seg i løpet av årene. Det er jo også bare en *Pipe Roll* som har overlevd fra hans regjeringstid, så noen sikker antagelse er dette ikke. Denne første tiden er mer obskur enn den neste perioden, og bærer preg av at det her mangler mange skriftlige kilder. I tiden fra 1086 - 1154 kan vi altså ikke med sikkerhet si hvor familien oppholdt seg. Dette forandrer seg med *Pipe Rolls* i perioden til Henrik II som vi nå skal se på.

Fordelen med «Domesday Book» er at den er en veldig tydelig undersøkelse over hvem som eier land, hvor stort dette er og hva de forskjellige stedene heter. Den neste undersøkelsen av nasjonal betydning kommer ikke, som sagt, før «Liber Feodorum» i 1198. For regjeringstiden til Henrik II har de forskjellige oppføringene i *pipe Rolls* ikke noen spesiell nøyaktig oversikt over hvem som eide land og hvor disse bodde. Det er enkle regnskapsoppføringer som begynner med at sheriffen i et grevskap gjør regnskap for sitt område, og videre sier noe om hvem som skylder hva, har fått, eller skal få tillatelser i form av en pengeytelse. Perioden mellom «Domesday Book» og «Liber Feodorum» er da ikke lett å belyse med tanke på eiendom. Med tanke på familien de Hauville i regjeringstiden til Henrik II er det likevel en del trender vi kan se på. Som nevnt var det tre navn som stakk seg ut i denne perioden, Ralph, William og Walter, og vi skal nå se på hvor disse forskjellige personene kan ha holdt til som de forekommer i *Pipe Rolls* tilhørende kong Henrik II.

¹⁹⁷ The pipe roll societey, *The great roll of the pipe for the tenth year of the reign of Henry the second*, 181.

¹⁹⁸ The pipe roll societey, *The great roll of the pipe for the tenth year of the reign of Henry the second*, 145.

¹⁹⁹ The pipe roll societey, *The great roll of the pipe for the tenth year of the reign of Henry the second*, xxxvi.

6.2.1 Familiens kjente tilholdssteder i regjeringstiden til Henrik II

Med tilholdssteder regnes i denne sammenhengen steder hvor de kan ha bodd men også steder hvor det er opplyst at medlemmer av familien innrapporterer regnskap til, samt steder hvor det er kjent at de har vært, for eksempel i forbindelse med handel.

Det er 27 oppføringer i *Pipe Rolls* med Ralph de Hauville mellom 1163 og 1187, det er da dette navnet som forekommer mest i perioden (se vedlegg 3). Av disse er hele 13 under Norfolk og Suffolk, og 7 under Lincolnshire. De resterende er under Herefordshire, Buckinghamshire, Northamptonshire, London og Middelsex. Oppføringene under Norfolk og Suffolk har kanskje ikke vært i forbindelse med at de bodde i disse grevskapene, men at de reiste hit for å handle, og at pengeytelsene til å kjøpe fuglene har blitt utbetalt av sheriffen eller andre ansvarlige i grevskapet regnskapsoppføringen er registrert. 18 av disse 20 oppføringene om Ralph i Lincolnshire, Norfolk og Suffolk omhandler direkte pengestøtte fra kongen til å kjøpe falk eller hauk. Markedene i disse to grevskapene ser ut til å ha vært viktige for videreformidlingen av falk til kongen, og videre til bruk i falkoneri.

Det er ikke navngitt spesifikt hvor disse fuglene blir kjøpt utenom en oppføring for 1174/1175, hvor Ralph de Hauville og William av Yarmouth får 20 li. for å kjøpe 25 hauker og jaktfalker i markedet i Boston på ordre fra kongen. Det er stor sannsynlighet for å tro at mange av jaktfalkene, som denne i oppføringen her, har kommet fra Norge, og funnet veien til et frimarked i England. De to siste oppføringene, én i Lincolnshire og én i Norfolk og Suffolk har en litt annen karakter. I Lincolnshire skal Ralph i 1165/1166 betale én hauk på vegne av en mann, mens i Norfolk og Suffolk skal han i 1167/1168 betale én norsk hauk for Hernaldus de Heingham, noe som er bevitnet av sheriffen. I tillegg til Lincolnshire, Norfolk og Suffolk er det en oppføring i 1165/1166 under London og Middelsex om at Henrik Blundo har fått 26 s. 8d. for å skaffe en hauk, og at denne ble skaffet av Ralph. Samme året får Ralph de Hauville i tillatelser 10 li. for kongens hauker. Dette i *Risenberga* og *Shciringham* i Buckinghamshire. *Shciringham* har ikke vært mulig å finne lokasjonen til. *Risenberga* er mest sannsynligvis stedsnavnet Risborough i dag.²⁰⁰ Monks Risborough og Princes Risborough er to steder som ligger veldig nær hverandre i Buckinghamshire. Risborough er interessant idet Ralph her kanskje har hatt arbeid med å holde kongens hauker en plass i nærheten her.

Videre samme år har han betalt én hauk for Trawent i Herefordshire. Han skylder én hauk for Triuel, samt ti hauker for de ti foregående år. Triuel er kanskje i følge «Calendar of the Liberate Rolls» Treville, som er nær Ross i Herefordshire.²⁰¹ Trawent har ikke vært mulig å finne frem til. Dette er eiendommen til Hugo the Forester, og hvorfor Ralph de Hauville her har betalt dette for ham får vi inget godt svar på. Han kan ha skyldt ham dette i leie for å bruke disse husene, eller det kan være andre skyldner. Ordlyden i brevet kan indikere at han skylder dette for å bruke disse plassene, men det er ikke noen større indikasjon for at dette stemmer. Hugo the Forester har tidligere i, årene før og etter dette, selv stått som skyldner for haukene. Har han brukt noen av disse plassene, har det kanskje vært for bare en kort periode. Denne oppføringen vil likevel si at Ralph de Hauville har hatt kontakt med Hugo the Forester som innehar disse lokasjonene.

²⁰⁰ William Page, *The Victoria History of the Counties of England: A History of Buckinghamshire, Volume I* (London: Archibald Constable and Company Limited, 1905), 254.

²⁰¹ The Royal Stationary Office, *Calendar of the Liberate Rolls, Henry III, 1226 - 1240* (London: Hereford Times Limited, 1916), 587.

Litt senere, i 1184/1185 holder Ralph de Hauville huset for kongen i Cluya og Brikestok. Dette er i grevskapet Northamptonshire, og at ett av stedsnavnene er Brigstock er relativt tydelig. Det andre er litt vanskeligere å finne, men hvis vi skal følge stedsregisteret til «Calendar of the Close Rolls» under Henrik III, så er dette sannsynligvis King's Cliffe i samme grevskap.²⁰² Denne oppføringen i *Pipe Rolls* har Oggins tolket til å være Ralph de Hauville den yngre, men det er ingen konkrete holdepunkter å finne i denne antagelsen hos ham, så forskjellige Ralph de Hauville i denne oppgaven blir ikke adskilt, idet det ikke er noen logisk måte å skille dem i fra hverandre (Oggins bruker Ralph I og Ralph II, hvor Ralph I da må være den eldste).

Dette var det som stod oppført om Ralph de Hauville i regjeringstiden til Henrik II, men det er flere oppføringer som spesifikt nevner Ralph utenom de gjennomgåtte *Pipe Rolls*, og vi møter ham også i «Liber Feodorum». Oggins hevder at det var faren, Ralph de Hauville den eldre som er nevnt i «Liber Feodorum», og som hadde land i Dunton, Doketon og Kettlestone. Han har flere Ralph de Hauville gjennom boken sin, og har kanskje hatt et system for å skille disse som er riktig, men dette er ikke etterprøvbart utifra boken. Disse stedene som er nevnt i «Liber Feodorum» er fremdeles interessante med tanke på tilholdssted til familien de Hauville. Dunton, eller også Dunton-cum-doughton, er en liten by i Norfolk. Doughton, som sikkert er referansen Doketon, referer til et annet lite stedsnavn bare en kilometer bortenfra Dunton, så dette området med disse byene er nær nok til at vi kan bruke bare Dunton i beskrivelsen av stedet. Kettlestone er en annen by i samme grevskap og ligger ca. 10 kilometer øst for Dunton. Dunton er beskrevet fra den første undersøkelsen i «Liber Feodorum», altså 1198, men Kettlestone er ikke nevnt før 1235, og det er da Henrik de Hauville som holder denne eiendommen *per serjantiam falconarie*.²⁰³

Videre under perioden til Henrik II møter vi også Wilhelm de Hauville, men bare oppført under London og Middlesex. I 1164/1165 får han 40 s. for kongens hauer, samme år som Ralph de Hauville, som vi har sett, får 26 s. 8 d. for å skaffe én hauk under samme geografiske oppføring. Disse 40 s. er ikke spesifikt nevnt til innkjøp av hauk, og er kanskje betaling til innkjøp av mat til fuglene, eller kanskje også i lønn til Wilhelm de Hauville, som kan ha jobbet innenfor den kongelige husholdning i Westminister idet denne betalingen han får på 40 s står under «Et in Operatione domorum Regis de Westmonium» (og til bruk for kongens hus i Westminister).²⁰⁴ I 1169/1170 har Wilhelm fått 24 s for å kjøpe to hauk til bruk for kongens sønn, etter ordre fra kongen, og 20 skilling for én hauk til bruk for kongen av Skottland. Utenom dette er det ingen flere oppføringer vedrørende Wilhelm de Hauville, men vi kan ikke utelukke at kilder som nå er tapt kan ha inneholdt mer informasjon om kongelige utgiftsposter.

Det siste familiemedlemmet vi har igjen i regjeringstiden til Henrik II er da Walter de Hauville. Alle oppføringene med Walter de Hauville er i byen Winton (Winchester) i Hampshire. Vi møter Walter de Hauville først i 1184/1185 hvor han sammen med Arthur de Morhala har ettersatt at duepasserene i byen har fått midler til å passe på duene. Walter får det samme året, og i de to kommende årene, faste tillatelser til kongens fugler.

²⁰² The Royal Principal Secretary of State for the Home Department, *Close Rolls of the Reign of Henry III, A.D. 1231 - 1234* (London: Mackie and Co., 1905), 657.

²⁰³ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: Part I*, 402.

²⁰⁴ DN 12, 131.

Det er ikke trolig at dette har noe med duer å gjøre når det nevnes kongens fugler, men at det faktisk er rovfugler det er snakk om, og emneregistrene i de forskjellige *Pipe Rolls* gjør også denne antagelsen når de systematiserer de forskjellige emnene. Walter er også oppført i 1186/1187 å ha ettersett byggingen av en stall, og han kan ha hatt en administrativ rolle utenom det å passe på kongens rovfugler. Han har fått disse midlene fra kongen for å passe på fuglene, så Walters rolle er å holde kongens fugler her, kanskje til bruk for kongen når han skulle på jakt. I følge Oggins, og som nevnt tidligere, hadde Walter ansvaret for New Close i Winchester, mens en annen mann hadde ansvaret for Winchester Castle, og det er nevnt en gang at det var 35 rovfugler her.²⁰⁵

For å summere opp kan vi da sette opp en tabell som lister de forskjellige lokasjonene med kjente tilholdssteder for familien i denne perioden. Vi har allerede snakket litt om oppføringene til de forskjellige medlemmene under grevskap, mens vi her kan se på alle de spesifikke stedsnavnene som er nevnt. London og Middlesex er litt vagt, men det er dette området som i dag utgjør Stor-London, så denne plassen blir også tatt med. Wilhelm de Hauville er her ført opp under emnet «Og til bruk for kongens hus i Westminster», og han er kanskje en del av den kongelige husholdning. Dette gjelder ikke Ralph de Hauville som det ikke er spesifisert hvor er. Han har skaffet en falk til Henrik de Blundo, og det samme har Edward de Blundo gjort, og de er sannsynligvis i slekt. denne Edvard er nevnt under Emnet «Og til bruk for kongens hus i Westminster», så han er også kanskje i den kongelige husholdning.

²⁰⁵ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 58.

Tabell 3. Familien de Hauvilles kjente tilholdssteder, fra *Pipe Rolls* i regjeringstiden til Henrik II.

Navn	Stedsnavn i kildene	Stedsnavn i dag	Årstall	Forbindelse med opphold
Ralph de Hauville	Risenberga	Risborough (Nær Princes Risborough eller Monks Risborough)	1165/66	Fått 10 li. for kongens hauker her.
Ralph de Hauville	London et Middelsex	London og Middlesex	1165/66	Henrik de Blundo har kjøpt en hauk av Ralph til bruk for kongen.
Wilhelm de Hauville	London et Middelsex	London og Middlesex: Westminster	1165/66 og 1169/70	Fått utbealt penger for å kjøpe hauker til bruk for kongen, kongssønnen og kongen av Skottland.
Ralph de Hauville	St. Botulphi	Boston	1174/75 og 1175/76	Kjøpe hauk og jaktfalk
Ralph de Hauville	Cliyua	King's Cliffe	1184/85	Holder huset til kongen her sammen med sheriffen av Northamptonshire.
Ralph de Hauville	Brikestoke	Brigstock	1184/85	Holder huset til kongen her sammen med sheriffen av Northamptonshire.
Walter de Hauville	Wintonie	Winchester	1184/85	Fått utbetalt 25 s. 6 d. i fast tillatelse for å passe på kongens fugler.

6.2.2 Familiens kjente tilholdssteder i tiden frem til og med Henrik III

Når vi tar for oss tiden etter Henrik II er det mange kilder vi kan se på, men for denne oppgavens del skal vi se nærmest på eiendomsforholdene i «Liber Feodorum», hvor vi finner en rekke familiemedlemmer rundt omkring i landet. Boken dekker hele det trettende århundre, og vi skal se på et utvalg av disse oppføringene, og prøve å få i stand mest mulig stedsnavn i forbindelse med familien de Hauville. Det er mange repeterende årstall hvor familien eier samme sted, og vi vil nøye oss med å ta med én oppføring for hver lokasjon, og bare de mest interessante funnene. I det forrige kapittelet om de Hauville-familien i regjeringstiden til Henrik II var det ikke så mange oppføringer om hvor de forskjellige befant seg, men dette forandrer seg i tidsrommet etter Henrik II. Det har vært mulig å lage en tabell av disse mest interessante oppføringene med stedsnavn i forbindelse med familie-medlemmene.

Tabell 4. Familien de Hauvilles kjente tilholdssteder etter regjeringstiden til Henrik II.

Navn	Stedsnavn i kildene	Stedsnavn i dag	Årstall	Forbindelse med eierskap	Kilde
Ralph de Hauville (Skrevet Alta Villa)	Erlham; Norfolk (under Humiliard hundrede)	Earlham i Norwich	1198	Holder dette for Ricardi Westede som er arving til stedet.	<i>Lib. feo.I. side 10.</i>
Ralph de Hauville (Skrevet Alta Villa)	Dunton, Norfolk (under Det halve hundrede Erlham)	Denton	1198	Holder land her <i>in homagio</i>	<i>Lib. feo.I. side 10.</i>
Ralph de Hauville (Skrevet Radulfi de Havill')	Edmestorp, Norfolk (under Det halve hundrede Erlham)	Usikker lokasjon, men innenfor grensene til Earsham hundrede.	1198	Roger Vetulas eiendom, holdes av Ralph de Hauville.	<i>Lib. feo.I. side 10.</i>
Henrik de Hauville (Skrevet de Alta Villa)	Dunton og Kettleston (under Brothecross hundrede)	Dunton og Kettlestone	1235	<i>per serjantiam falconarie</i>	<i>Lib. feo.I. side 402.</i>
Walter de Hauville	Byen Bladene, Oxfordshire (under Wotton hundrede)	Bladon	1219	<i>Per serjantiam:</i> For å ta vare på kongens fugler	<i>Lib. feo.I. side 253.</i>
Walter de Hauville	Hallingber' de Walle, Essex (Herlaue hundrede)	Great Hallingbury	1219	<i>Per serjantiam:</i> For kong Henriks fugler	<i>Lib. feo.I. side 274.</i>
Matildis de Hauvill	Hacuneby, Lincolnshire (Avelund hundrede/wapentak)	Haconby	1212	<i>Per serjantiam</i>	<i>Lib. feo.I. side 181.</i>

Navn	Stedsnavn i kildene	Stednavn i dag	Årstall	Forbindelse med eierskap	Kilde
Henrik de Hauville (skrevet Henricus de Camville, rettet)	Dunton, Doketon og Reinham, Norfolk	Dunton, Doughton og Raynham (en plass mellom west-, south- og east-Raynham)	1236	<i>Per serjantiam falconarie</i>	<i>Lib. feo.I. side 593.</i>
Ralph de Hauville	Middelton, Dorset	Borte. Var nær Milton Abbas.	1236?	<i>Feodum dimidii militis</i>	<i>Lib. feo.I. side 607.</i>
Hugo de Hauville (Skrevet de Hamvill')	Brotherwyc, Northumberland	Brotherwick	1242/43	Per austurcum domini regis custodiendum	<i>Lib. feo.II. side 1130.</i>
Gilbert de Hauville	Geytinton, Northamptonshire	Geddington	19 april 1250	Leveré én jaktfalk og en vandrefalk-hunn til Geddington for oppbevaring for sommeren	<i>Liberate rolls Henrik III.</i>

Noen misforståelser må rettes litt opp i. Oggins sier at Ralph de Hauville fikk land i Dunton, Doketon og Kettleston, dette bygger han på to oppføringer i «Liber Feodorum».²⁰⁶ En av disse ser ut til å være riktig, og beskriver (i 1198/1199) at han fikk disse landene i Henrik IIs regjeringstid.²⁰⁷ Den andre oppføringen han peker på Dunton i ser ikke ut til å være riktig.²⁰⁸ Det ser ut til å være to forskjellige Dunton i «Liber Feodorum». Dunton i Brothecross hundrede og Denton i Earsham (i kilden: Erlham) hundrede. Begge disse har skrivemåten Dunton i boken. Dette betyr ikke noe for utsagnet at Ralph de Hauville fikk Dunton, Doketon og Kettleston i regjeringstiden til Henrik II. Det som likevel er litt mer usikkert hos Oggins er gjennomgang av de forskjellige Ralph de Hauville, og hvordan han skiller disse. Oggins nevner stavemåten Alta Villa som alternativ til Hauville.²⁰⁹ Men kan da Ralph de Alta Villa og Ralph de Hauville her være to forskjellige personer? For å finne ut av dette må vi først se litt på stavemåten i «Liber Feodorum». Siden stavemåten for disse to er ulike på de to kan det jo være to forskjellige personer, og kanskje også to forskjellige familienavn, men dette ser ikke heller ut til å stemme. Henrik de Hauville som holder Dunton, Doketon og Kettleston i 1235 skrives også Alta Villa som vi ser i tabell 4, og han er sannsynligvis arvingen etter Ralph. Oppføringene under det halve hundrede Earsham (se de to første oppføringene i tabell 4) har to forskjellige skrivemåter for Ralph som vi ser, og det er sannsynlig at i alle fall disse to representerer to

²⁰⁶ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 57

²⁰⁷ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: The Book of Fees, Commonly Called Testa de Nevill, Reformed from the Earliest MSS, by the Deputy Keeper of the Records, Part II* (Nendeln/Lichtenstein: Kraus Reprint, 1971), 1329.

²⁰⁸ The Royal Stationary Office, *Liber Feodorum: Part I*, 10.

²⁰⁹ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 56.

forskjellige Ralph. Videre er det mulig med både to og tre Ralph de Hauville, uten at det er noen metode for å ettergå dette.

De ulike oppholdsstedene til familien hjelper oss å etablere en viss forståelse for hvor de har vært, som vi tar med videre i neste del hvor vi skal se litt på familiens nettverk.

6.3 Familiens nettverk

Familien de Hauville har hatt kontakter flere plasser, og de har også sannsynligvis hatt et ganske stort handelsnettverk hvor de kanskje også selv har reist til de forskjellige stedene. Det er ikke mulig her å gjenskape veldig mange detaljer rundt familien, men vi kan si en del om dem, som hvor de reiste, og litt om hvem de sannsynligvis har hatt kontakt med. Det viktigste ser ut til å være den geografiske forklaringen på hvor de forskjellige familie-medlemmene har, og dette kan videre brukes for å se på hvilken reiserute de kan ha tatt med de forskjellige fuglene. Utifra det teoretiske perspektivet med rovfuglene som sansende handelsvare, må det tenkes at de som både reiste med fuglene og holdt de i fangenskap må ha hatt en enorm mengde kunnskap. Så vår som denne rovfuglen er, må det ha vært viktig for familiens levebrød at fuglen overlevde og ikke ble syk. I utstrekning av dette, siden så mange de Hauville gjennom historien har hatt tilknytning til disse rovfuglene på en eller annen måte, må det har funnet sted opplæring gjennom generasjonene. Dette vil si at selv om vi ikke kan ettergå fullt ut alle detaljer rundt de faktiske hendelsene som vi leser ut ifra kildene i alle fall kan gjøre en antagelse på bakgrunn av familienavnet de Hauville med tilknytning til falkonerer. Denne antagelsen er at vi med noenlunde sikkerhet kan konkludere med at kunnskapen må ha beveget seg sammen med familiemedlemmene. Det er blitt laget et kart med kjente tilholdssted for familien gjennom tidene, som her vil bli brukt for å belyse handelsnettverket til familien. Sammen med de forskjellige medlemmene av familien følger til disse stedene også spesialisert kunnskap om falk og hauk.

6.3.1 Familiens sosiale nettverk

Familien de Hauville fremstår i kildene som fremstående falkonerer, og kan kanskje betegnes som kongelige falkonerer over noen. Familien var i følge Oggins falkonerer for de engelske kongene fra tiden til Henrik II til Edward III. Kongen har altså vært en del av deres nettverk gjennom årene, selv om det ikke er sannsynlig at de omgikk hverandre som venner av den grunn. Handelen med falk og hauk til kongens bruk ser gjennomgående ut til å ha vært det familien har levd av. Familien har nok allerede tidlig vært involvert i handelen, og Ralph de Hauville fikk i 1182, etter William de Gernemues (Yarmouth) død, en rett kalt *lestagium* som han kunne utøve i Norfolk og Suffolk.²¹⁰ Dette vil si at de hadde rett til å kreve inn toll her. Boston i Lincolnshire ser også ut til å ha vært en plass familien hadde rett til å kreve inn toll, som vi ser i «Calendar of Inquisitions Post Mortem» i året 1253, hvor det står at Henry de Hauville gir videre sin rett til *lestagium* i byen.²¹¹ Noen år senere, i 1183/1184 får også Ralph de Hauville i oppgave sammen med

²¹⁰ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 57.

²¹¹ Public Record Office of Great Britain, *Calendar of Inquisitions Post Mortem and other Analogous Documents Preserved in the Public Record Office, Vol. I, Henry III* (London: Mackie and co ld., 1904), 281.

en William av Yarmouth (under Norfolk og Suffolk) i oppgave å skaffe fugler til kongens bruk.²¹² Dette har da kanskje vært sønnen til William som døde i 1182.

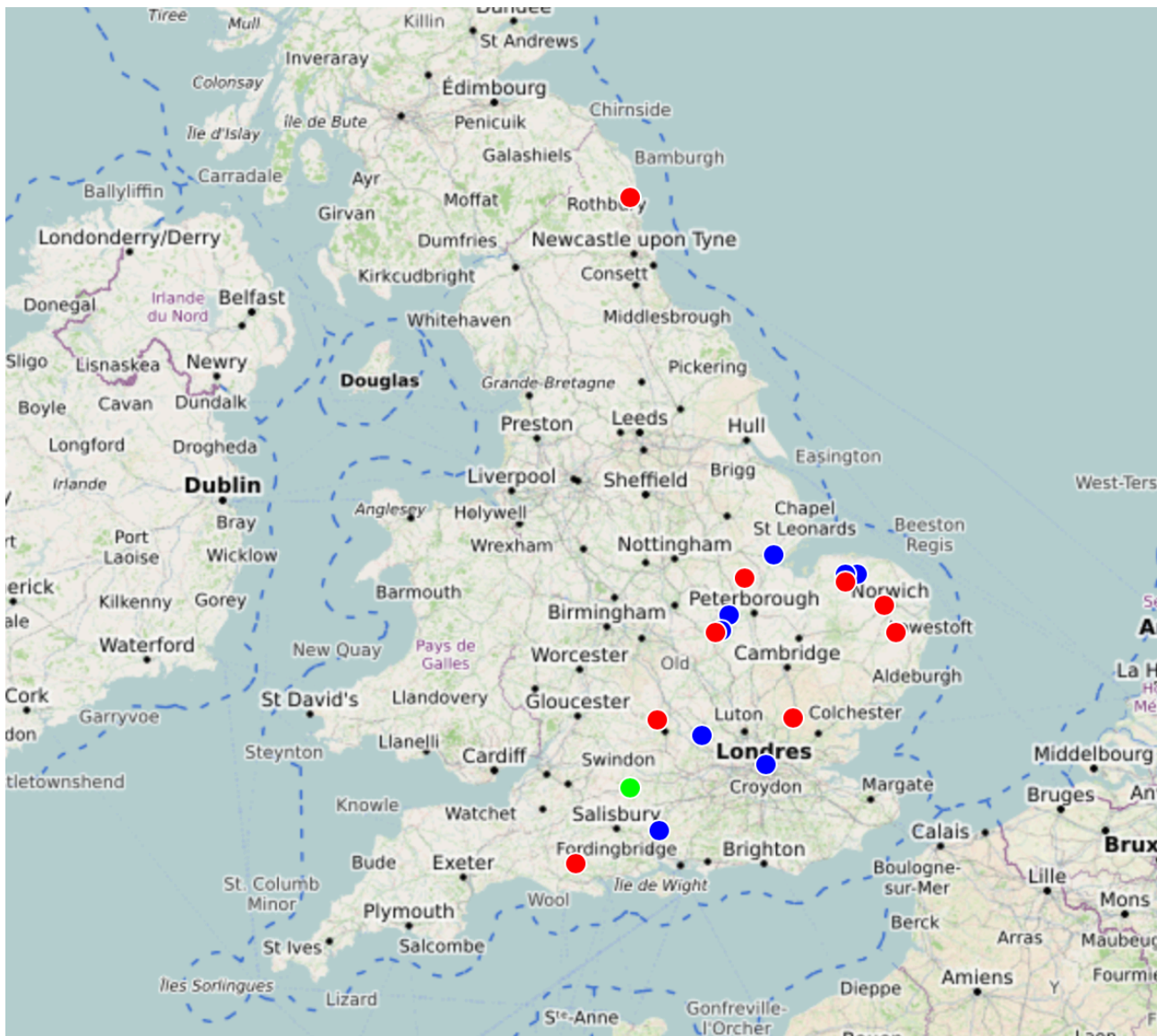
Det fremstår som et puslespill å si noe om hvem som hadde kontakt med hvem i middelalderen. Spesielt i regjeringstiden til Henrik II er det veldig vanskelig å skille disse forskjellige medlemmene av de Hauville-familien fra hverandre. Dette forandrer seg litt når vi kommer til regjeringstiden til Henrik III hvor vi møter kilden «Calendar of Inquisitions Post Mortem». Med tanke på prosopografisk metode, og spesielt genealogi, ser den ut til å kunne være nyttig. I eksempelet som nettopp ble nevnt med Henrik de Hauville fra 1253, får vi her en del informasjon om familien hans. Han hadde to gjenlevende sønner Henrik og Thomas, og Ralph som døde før sin far. Det viktigste for denne oppgaven blir likevel kanskje stedene de har vært, oppholdt seg og handlet med rovfuglene. Som vi så i det 12. og 16. regjeringsåret til Kong Henrik har kanskje Wilhelm de Hauville vært en del av den kongelige husholdningen, og som del av et større nettverk har han sannsynligvis hatt kontakt med Edvard og Henrik de Blundo ved Westminster. Det er fullt mulig at andre medlemmer av familien har vært inne ved hoffet, men det virker mer sannsynlig at de heller har vært handelsreisende.

²¹² The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Seventeenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1170 - 1171* (London: Wyman & sons, 1893), 2.

6.3.2 Familiens handelsnettverk

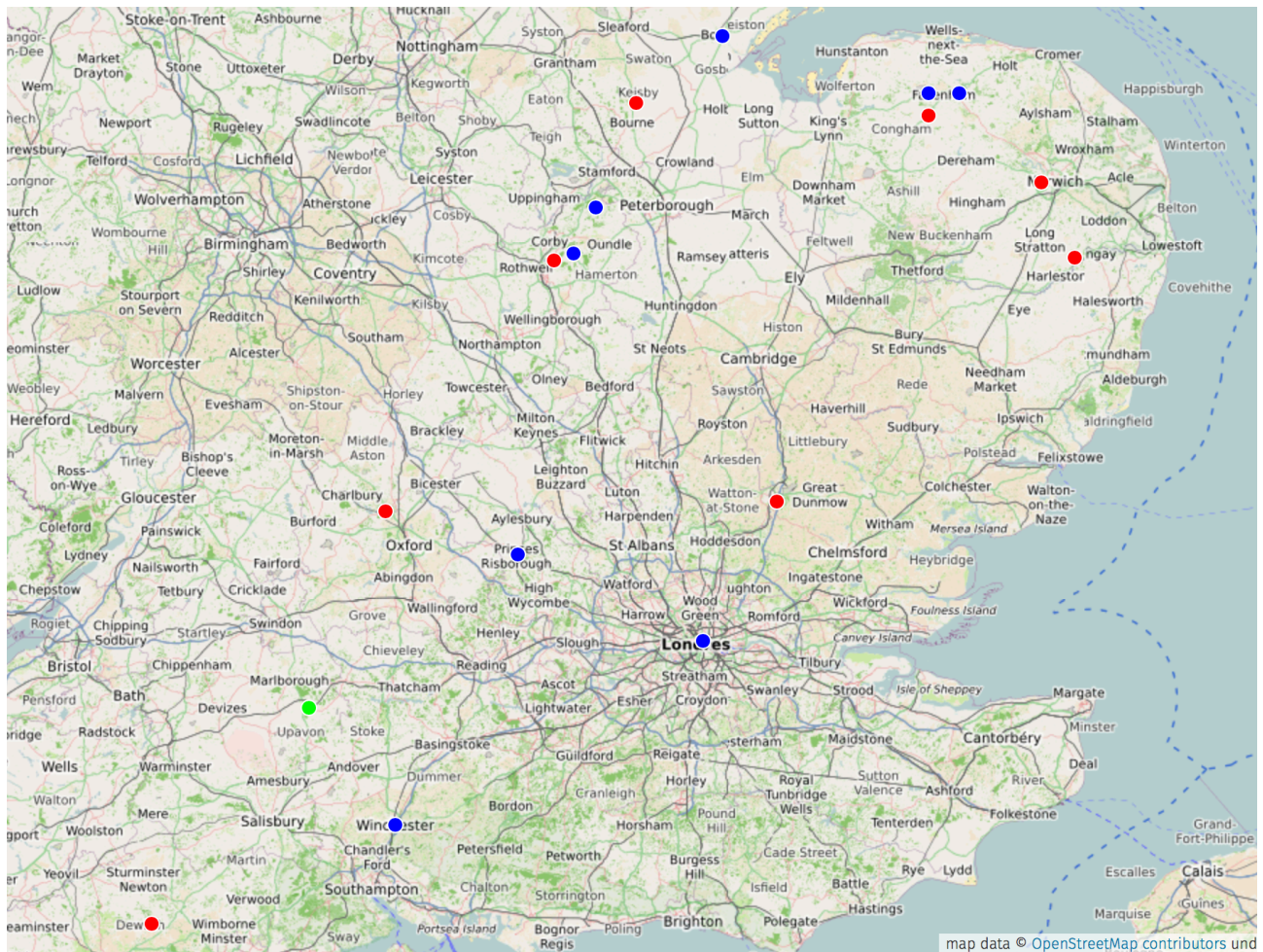
På bakgrunn av tabell 3 og 4 i de foregående kapitlene har det vært mulig å lage et kart som viser spredningen av de forskjellige familie-medlemmene gjennom tidene. Den grønne prikken viser den ene oppføringen vi snakket om i forbindelse med «Domesday Book», og viser hvor Ralph de Hauville bodde i 1086. De blå prikkene er familien i regjeringstiden til Henrik II, mens de røde er fra tiden etter og er funnet i flere forskjellige kilder i tiden mellom 1198 og 1250. Det er flere tendenser som er interessante med tanke på denne geografiske spredningen. For det første er det på oversiktskartet tydelig at bevegelsene og tilholdsstedene til familien stort sett er konsentrert rundt den søndre og østlige delen av landet. Dette hjelper oss til å forstå hvordan familien kan ha organisert seg.

Figur 7. De Hauville-familien 1086 - 1250.

Hvis vi ser litt nærmere på dette samme oversiktskartet (se figur 8) er det flere ting som er interessant. Lokasjonen Geddington er her tatt med, selv om den ikke var i besittelse av de Hauville-familien, men de har likevel sannsynligvis hatt tette bånd til den. Oggins nevner at Geddington og Brickstock fra 1230 og utover var de plassene mesteparten av kongens falke og hauker ble holdt.²¹³ Ralph de Hauville holdt husene i King's Cliffe og Brikestock sammen med sheriffen allerede fra 1184/1165, så her vet vi at familien har vært i lang tid, sannsynligvis bare som tilreisende.

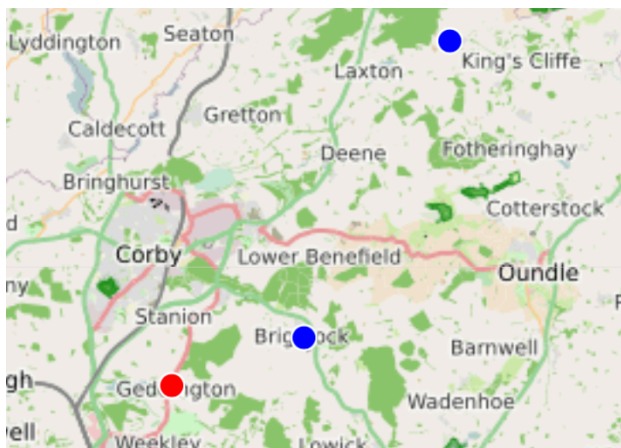
Figur 8. De Hauville-familien 1086 - 1250, utsnitt.

²¹³ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 74.

Geddington, Brickstock og King's Cliffe er svært nær hverandre, og må ha samarbeidet (se figur 9).

Figur 9. De Hauville-familien 1086 - 1250, utsnitt.

For å se på hvordan dette samarbeidet har foregått kan vi se på et eksempel fra året 1250 hvor vi møter Gilbert og Henry de Hauville:

April 3. Merton.

To the sheriff of Northampton. Contrabreve to admit the king's five gerfalcons which Henry de Hauvill is sending to Bricstok to be mewed, and to find necessaries there for them with their keeper.

...

To the same. Contrabreve to admit a gerfalcon and two falcons gentle of the king's which Gilbert de Hauvill is sending to Geytinton to be mewed, and to find necessaries there for them with three greyounds and their keeper.»²¹⁴

Som vi så på i forbindelse med jaktseasonen varte denne fra høst til vår omtrent, hvorpå rovfuglene ble levert inn og holdt innesperret på sommeren for å spare fuglene til høsten når de igjen skulle jakte. Som vi ser her sender Gilbert de Hauville to falker til Geddington for å lagres for sommeren den 3 april dette året. Det gjør han også i flere andre oppføringer for andre år. På samme tid sender også Henrik de Hauvill fem jaktfalker til Brickstock, hvor sheriffen av Northamptonshire skal gjøre nødvendige forberedelser for dette. Om de selv skal bo her sammen med falkene er ikke helt klart, selv om de kan være «their keeper» i denne sammenhengen. Dette er ikke trolig siden vi senere på året igjen også møter en Henrik de Hauville:

Sept. 22. Windsor.

To the sheriff of Northampton. Contrabreve to cause to be mewed the king's two gerfalcons which are in the keeping of Henry de Hauvill and which the king is sending to Bricstok for that purpose, finding for each of the gerfalcons 0,5d. daily and for their keeper 1,5d.²¹⁵

²¹⁴ Public Record Office of Great Britain, *Calendar of the Liberate Rolls Preserved in the Public Record Office: Henry III Vol. III A.D. 1245-1251* (London: The royal British stationary office, 1937), 281.

²¹⁵ Public Record Office of Great Britain, *Calendar of the Liberate Rolls Preserved in the Public Record Office: Henry III, Vol. III*, 303.

Henrik, og sannsynligvis også Gilbert, har nok heller hatt oppgaven med å skaffe fuglene for så å levere disse til Brigstock og Geddington hvor kongen sannsynligvis har reist for å jakte med fuglene. En av kongens jakthytter lå inne i Rockingham Forest, nær både Geddington og Brigstock.²¹⁶ Sheriffen av Northamptonshires utgifter kaster litt lys på hva utgifter han redegjør for i dette året:

Oct. 14. Westminister.

Allocate to Robert Basset, sheriff of Northampton, in the farm of that county, 100s.

6d spent in mewing six of the king's heron-falcons and four falcons of Edward the king's son, in keeping three greyhounds of the king and two of the said Edward, and on a groom (garcifero) to keep them all, from St. Dunstan's day to Michaelmas; and 4l. 14s. 11d. spent in mewing one gerfalcon and two falcons gentle, and in keeping three greyhounds and two grooms to keep them for the same time.»²¹⁷

Som vi ser hadde Sheriffen av Northamptonshire ansvaret for å tilse at rovfuglene ved Geddington og Brigstock ble forvart riktig, men han har kanskje også hatt en egen rolle som falkoner og fagperson, med rovfugler holdt på en annen lokasjon.

I forbindelse med handelsnettverket til familien ser det ut til at to handelsruter på det engelske fastlandet kanskje har vært mest fremtredende. En fra kysten i Lincolnshire til Northamptonshire, og et annet kanskje i stor grad innad i Norfolk. De Hauville-familien holdt to *manors* (eller herregårder hvis vi skal forsøke et norsk uttrykk) ifølge Oggins. Dette var Haconby i Lincolnshire og Dunton og Kettlestone i Norfolk.²¹⁸ Vi har allerede sett på at familien var i besittelse av Dunton og Kettlestone (selv om Kettlestone sannsynligvis var et senere tillegg). Haconby skal ha blitt gitt til Ralph de Hauville i regjeringstiden til Richard I.²¹⁹ Haconby ligger strategisk til i mellom kysten og dette lille nettverket med Geddington, Brigstock og King's Cliffe. Haconby kan da ha vært et knutepunkt for familien for å forbinde disse tre stedene med kjente handelssteder for rovfugl som Boston og King's Lynn.

Når det gjelder Dunton (med de senere tilleggene Kettlestone og Raynham som diskutert i kapittel 6.2.2), ser det ut til at en annet nettverk eksisterer innad i Norfolk. Som vi ser på dette kartet (utsnitt fra Norfolk fra det samme oversiktskartet presentert i begynnelsen her) er Dunton, Kettlestone og Raynham tre forskjellige områder med en viss avstand i mellom i dag (se figur 10).

Familien de Hauville eide sannsynligvis hele dette området, og har som vi ser utvidet sitt territorie gjennom årene etter hvert som det sannsynligvis ble mer velstående. Dunton har kanskje fungert som et anlegg familien brukte for å supplere kongen med hauker der han ville jakte. Hvor han ville jakte er ikke så åpenbart, og har vært litt vanskelig å finne informasjon om, og om det finnes informasjon om dette er det også sannsynlig at kongen hadde flere plasser å jakte enn det som er listet i obskure kilder. Han kan ha jaktet i området nær Dunton, eller andre plasser.

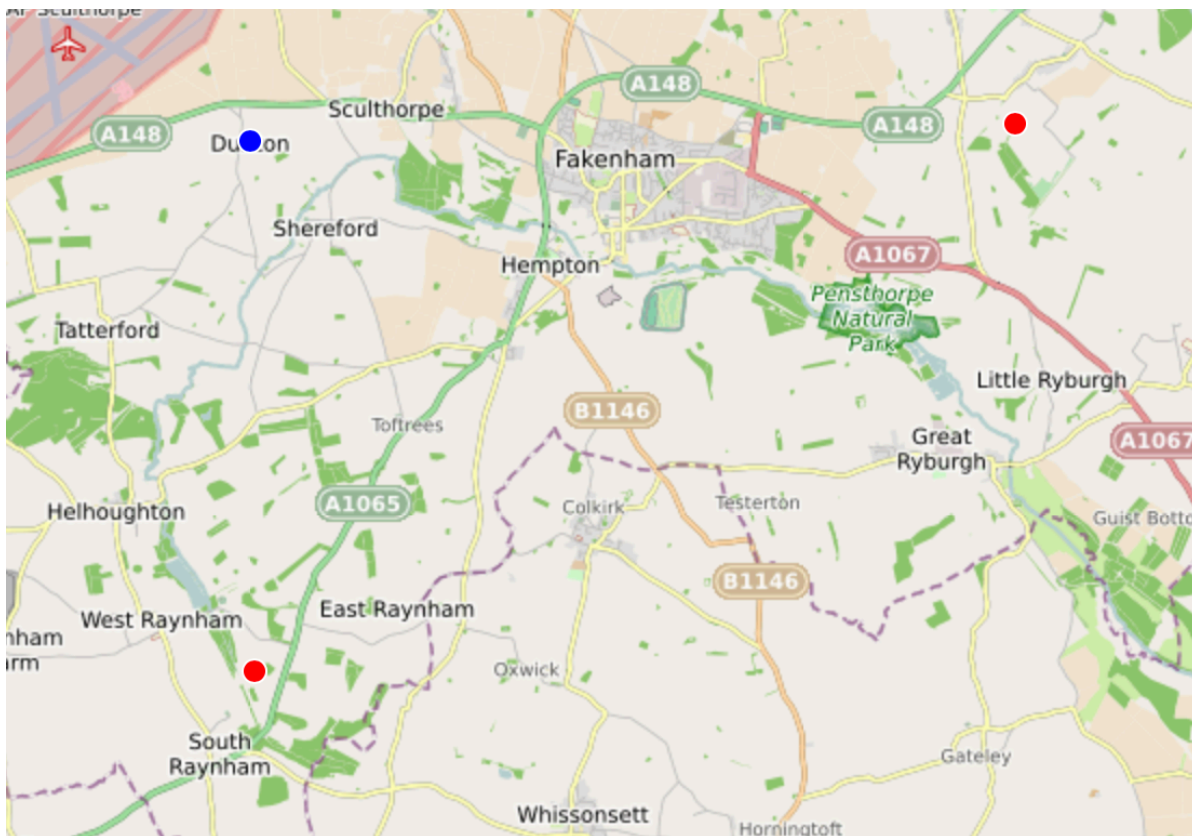
²¹⁶ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 178.

²¹⁷ Public Record Office of Great Britain, *Calendar of the Liberate Rolls Preserved in the Public Record Office: Henry III, Vol. III*, 306.

²¹⁸ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 78.

²¹⁹ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 168.

Figur 10. De Hauville-familien 1086 - 1250, utsnitt.

1184/1185 får vi en oppføring under Norfolk og Suffolk om Ralph de Hauville:

Og Ralph de Hauville 20 merker for å kjøpe fugler til bruk for kongen etter ordre fra Rannulfi de Glanuill'. Og til bruk for det lille huset i Norwich 18 s. 4 d. etter ordre fra kongen. Og han skylder 44 li. 18 s. 2 d. mynt.²²⁰

Dette lille huset kan da ha hatt forskjellige funksjoner. Siden det er nevnt i forbindelse med Ralph de Hauville og rovfugler han skal skaffe, er det naturlig at det kanskje har en forbindelse med falkoneri, kanskje en jakthytte kongen bruker. I forbindelse med «Liber Feodorum» i tabell 4 så vi at Ralph de Hauville i 1198 er i besittelse av Earham, som i dag er en forstad i Norwich. Det er en egen lokasjon i denne kilden, men som vi kan tenke oss har familien også kanskje en god tilknytning til byen Norwich, hvor kanskje kongen på et tidspunkt har jaktet i nærheten av.

I tillegg til dette hadde familien som nevnt tidligere fra ca. 1182 av også retten til å krevde toll (lestagium) fra de mest sentrale havnene i Norfolk og Suffolk, samt Boston i Lincolnshire. Det vil si at de har hatt en stor kontroll på importerte varer, og handel generelt. Det finnes lite i kildene til bruk i denne oppgaven som beskriver hva de handlet med og hvem de handlet med utenom gjøremålene beskrevet i de offisielle kildene, men de har sannsynligvis hatt gode handelsforbindelser, noe som ganske åpenbart inkluderer Norge med tanke på forekomsten av rovfugler der.

6.4 Rovfuglenes liv under familien de Hauville

I dette kapittelet skal vi se nærmere på relasjonen mellom de Hauville familien og deres tilknytning til falk og hauk, og prøve å beskrive nærmere dette samspillet mellom natur og menneske. Vi skal se på om de Hauville-familien egentlig var en arbeiderklasse-familie og om dette kan settes i sammenheng med falkoneringen de utøvde. Vi skal så se på hvordan denne levende handelsvaren har blitt familiens levebrød. Dette vil videre støtte denne oppgaven med å belyse rovfuglenes rolle i engelsk falkonering utover det som har blitt gjort i tidligere forskning, hvor rovfuglene har en mye mer passiv rolle.

6.4.1 Familien de Hauville - en arbeiderklasse-familie?

Som vi så i kapittelet med tidligere forskning hevder Richard Thomas at veldig mye av jakten i middelalderen ble utført av tjenere. I en studie fra 1991 gjort av Jean Birrell kommer det frem at hjortejakten var så styrt at jakten nesten ble et slags jordbruk.²²¹ Dette vil si at selv om de kongelige og velbemidlede jaktet, var nok kanskje ikke disse selv engasjert i alle de «skitne» detaljene rundt falkoneringen. Det er sannsynlig at mange av dem kom til «dekket bord» og lot detaljene styres av tjenerene.

Som vi har sett i kildene så har de forskjellige medlemmene av familien de Hauville jobbet seg opp til en posisjon hvor de etterhvert har fått en del eiendommer, og sannsynligvis en del rikdom. Som sagt hadde de fast eiendom både i Dunton og Haconby, som kanskje vil tilsi at de var velstående mennesker. Det var kanskje sant også, men familien er for det meste beskrevet i forbindelse med utført arbeid hvor de har fått en kompensasjon for det de har gjort, så det er mer nærliggende å tro at de hører til en slags velstående arbeiderklasse. Uavhengig av hvilken kategori vi kan sette familien i, er det ganske sikkert at de kontinuerlig har måtte jobbet hardt med yrket sitt for å opprettholde denne posisjonen de hadde.

Som vi så litt tidligere i denne case-study'en skisserte Oggins opp en tredeling av falkonerene: kongelige falkonerer, voktere av fasiliteter i forbindelse med oppbevaring av falk og hauk og mottakere av lønn i forbindelse med tjenester utført i forbindelse med falkonering. Noe av bakgrunnen for å lage det første og siste punktet i inndelingen forklarer Oggins med at det er disse som blir referert mest og minst til i kildene. Det vil si at mye av begrepet kongelig falkoner ligger i at det er disse som blir referert mest til i kildene i forbindelse med gjøremål rundt rovfugler.

De forskjellige Ralph de Hauville som blir referert til i regjeringstiden til Henrik II blir som oftest nevnt i forbindelse med tillatelser og utbetalinger i form av penger i forbindelse med et kjøp de har gjort, eller skal gjøre. Det er ofte relativt store summer. Selv om man utifra bosted og utstrekning av denne kanskje kunne sagt noe om hvor velstående de var, er dette en altfor stor oppgave i denne sammenheng. Det vil derfor være tilstrekkelig å gå utifra at familien i stor grad ser ut til å vært avhengig av å skaffe rovfugler til kongen, og at de har arbeidet veldig hardt med dette. De reiste til Norge for å skaffe fugler, som vi har sett, og de hadde oppgaven med å transportere fuglene fra forskjellige plasser rundt omkring i landet. I tillegg var det deres oppgave å skaffe disse på markeds plasser når de var tilgjengelige. Falkejakten som kongelig fornøyelse var nok forbeholdt kongen og hans omgangskrets. Dette vil nok inkludere andre kongelige fra Europa, så vel som den engelske adelen og aristokratiet. En falkoner som var med dette jaktlaget ville

²²¹ Thomas, «Chasing the ideal?», 126.

sannsynligvis ha vært av mye lavere rang enn kongens omgangskrets. Hvilken rolle de forskjellige familie-medlemmene hadde i forbindelse med jakten har nok variert. Med sine kunnskaper på området ville det vært rart om de ikke var med på jakten i det hele tatt, eller bidro med sine fagkunnskaper.

Falkonerene i middelalderen må ha vært en arbeidsom gruppe, og måtte også sannsynligvis ha mye selvdisciplin. Adelard av Bath hadde en beskrivelse på en god falkoner:

Sober, patient, chaste, pleasant smelling, free from preoccupations. . . .
Drunkenness is the mother of forgetfulness, anger causes injuries [in his birds],
visiting prostitutes transmits parasites to birds when they are touched, a bad
breath makes them haters of men and fills them with bad air, so that they suffer
rheum.²²²

Dette må gjelde alle som skal ha kontroll på dyret, ikke bare i jaktsammenheng. Mennesker som ønsket god kontroll over fritiden sin i middelalderen, og hadde ressurser til å leve det livet de ønsket hadde vel gjerne ikke villet begrense seg til det arbeidet som var i forbindelse med rovfuglene? Familien de Hauville må enten ha hatt et brennende engasjement for rovfuglene gjennom generasjonene, vært avhengig av rovfuglene for sitt levebrød, eller mer sannsynlig, hatt en kombinasjon av begge. Det er heller ikke sannsynlig at de i stor grad har ansett andre enn familiemedlemmer til å ta seg av fuglene, siden disse krevde så mye faglig kunnskap for å behandles riktig.

Når vi så har sett på at en falkoner må ha hatt arbeidet ganske mye med rovfuglene kan vi se litt på selve rovfuglen. Som vi så på i forbindelse med falkonerer i billedkunsten definerte vi fuglen som arbeidende, og at vi i denne sammenheng kunne se på den som en del av arbeiderklassen. I *Labors of the Months* er fuglen ofte avbildet for måneden mai, i forbindelse med et fornemt jaktlag. I eksempelet vi så på i forbindelse med figur 6 er de fleste andre illuminasjonene i denne boken avbildninger av arbeidsfolk i gang med forskjellige gjøremål som hører året til, som såing og innhøsting. Forskjellen på mai og de fleste andre månedene er da at dette fornemme jaktlaget ikke er arbeidsfolk, men en elite, som helt tydelig ikke utfører arbeid. I denne sammenheng er det falken som må sies å jobbe. Eliten i middelalderens England jaktet nok også med falk, og som vi har sett på er det enkelte ting som tyder på at ikke bare menn, men også kvinner jaktet med rovfugl. Det øverste laget av samfunnet vil nok likevel ha vært avhengige av folk som medlemmer av de Hauville-familien, ikke bare for å få tak i fugl, men også i forbindelse med selve jakten, siden man er avhengig av å kjenne rovfuglen godt for å få den til gjøre oppgavene forbundet med jakten. Jason Hribal sier vi kan regne enkelte dyr som en del av arbeiderklassen, og i denne sammenhengen gjelder det også dette eksempelet med jaktfalken.²²³ Rovfuglene og De Hauville-familien har i denne sammenheng utviklet seg til å bli et arbeidsteam og begge kan etter dette kanskje sies å høre til arbeiderklassen.

²²² Oggins, *the Kings and their Hawks*, 18.

²²³ Jason Hribal, «Animals are Part of the Working Class» i *Labor History*, 44:4, <http://dx.doi.org/10.1080/0023656032000170069> (Online Journal, Routledge: Taylor and Francis, 2003), 450-451.

6.4.2 Levende handelsvare som levebrød

Familien de Hauville har ganske sikkert vært veldig dyktige i utførelsen av arbeidet sitt siden de har vært kongelige falkonerer over så lang tid. Som Oggins sier leverte de rovfugler til de engelske kongene fra Henrik II til Edvard III's regjeringstid, som er et tidsrom på over 200 år.

Å ha en levende handelsvare som levebrød innebærer en del forpliktelser man ikke kommer utenom. I middelalderen, som i dag, må man å ta de samme hensynene til dyrene som vi gjør i dag. Det er derfor vi med så stor sikkerhet kan si noe om hvordan forholdene må ha vært lagt til rette for de forskjellige dyrene for at de skal ha kunnet leve og være friske. Falkene og haukene som familien de Hauville skapte sitt levebrød av, og som de reiste rundt med må ha hatt en helt spesiell behandling for å kunne transporteres. Som vi så tidligere kommenterte Fredrik II at for å transportere en utrent fugl måtte man tilvende den mennesker først, og noen teknikker her var å sy igjen øyelokkene for å forhindre sanseintrykk, samt gjøre den ville fuglen kjent med stemmen til falkoneren. Det var også en god idé å unngå skarpt sollys, selv om fuglen hadde fått øynene forseglet, og i varmere land burde man helst transportere fuglen om natten. Natten har også den fordelen at rovfuglen da ikke hører lyden av fugler den er vant til å jakte på. Alle skarpe eller høye lyder i forbindelse med frakt, som for eksempel brusende vann, bør unngåes.²²⁴

Levebrødet til familien de Hauville skiller seg fra andre handelsformer på den måten at det her er snakk om et levende vesen som fraktes, og ikke korn og smør. Det skiller seg også fra handel med vanlige domestiserte dyr, som for eksempel storfe, på den måten at disse dyrene er relativt lette å håndtere sammenlignet med en falk eller en hauk. Falk og hauk er uhyre sky og lettskremte, og trenger en faglig dyktig falkoner for å trives. Det er sannsynligvis ikke en stor overdrivelse vi ser i forbindelse med beskrivelsen til Adelard av Bath om at falkoneren helst burde være edruelig, velluktende og tålmodig. Disse generelle beskrivelsene av falkonerene går igjen og vi ser også at keiser Fredrik II har beskrivelser av en god falkoner. For keiseren er falkonerens natur også avgjørende for fuglens velferd. Som vi så har han fire typer falkonerer, som han sannsynligvis skisserte opp fordi han kjente noen personlig som hadde disse egenskapene. For å repetere disse fire punktene har vi først falkoneren som bruker fuglen i jakt til det formål å fange fugl og småvilt til mat eller salg, noe som ikke er ideelt idet man står i fare for å slite fuglen ut. Nest har vi falkoneren som bare bryr seg om fuglen og dens spektakulære flukt, som heller ikke er ideelt siden falkoneren i jakt på stadig nyere og dristigere triks i luften også sliter fuglen ut. Dernest har vi falkoneren som skryter av hvor mange fugler fuglen hans fanger, og heller ikke han er en god falkoner i keiserens øyne, og han står i fare for å misbruke fuglen. Sist finner vi falkoneren som tenker på dyrets beste og ønsker seg den fineste og best trente fuglen. Denne verdige falkoneren misbraker ikke fuglen, men holder den godt trent og ved god helse.²²⁵ Den første typen falkoner på denne listen bruker fuglen veldig praktisk, og dette vil være i forbindelse med matauk. John av Salisbury som vi diskuterte tidligere ville vel synes at dette var den eneste verdige jaktformen på listen, mens keiseren her tenker mer på fuglen enn på den som skal skaffe mat. Hvis vi tenker oss at dette eksempelet kan gjelde bønder, eller noen lenger nede på den sosiale rangstigen, tilhører de neste to

²²⁴ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, 195.

²²⁵ Wood & Fyfe, *The Art of Falconry being the De Arte Venandi Cum Avibus*, 151 - 152.

eksemplene til noen av høyere opp i samfunnet, noen som har tid til å bruke rovfuglene til annet enn matauk. Heller ikke disse synes han utgjør noen gode falkonerer, og vi ser at keiseren i forbindelse med disse punktene ikke har lagt stor vekt på rovfuglen som statusdyr, men heller prøvd å forstå fuglen på dens egne premisser, og behandle den etter hva som vil være best for den.

Familien de Hauville har nok hatt mange oppgaver i forbindelse med rovfuglene, og har kanskje også vært med på jakten, men de er hovedsakelig beskrevet i kildene som handelsmenn, transportører og voktere av rovfuglen. I 1232 får fogdene i Yarmouth, King's Lynn, Ipswich, Boston og Grimsby i beskjed om å legge belag på alle falkene og haukene som kommer til havnene her, og vente til Henrik de Hauville har gjort sitt utvalg.²²⁶ Henrik de Hauville har her en klar posisjon som fagmann og ekspert på rovfuglene. Familien har, som beskrevet, sannsynligvis vært engasjert som eksperter allerede fra Henrik IIs regjeringstid, hvor de var ansvarlige for kjøp av de beste fuglene. Det synes tydelig at med tanke på keiserens kategorier at familien de Hauville faller i den siste kategorien. De har ønsket seg den beste fuglen, og har vært opptatt av å holde fuglen godt trent og ved god helse. Man kan kanskje argumentere for at familien de Hauville har handlet ut av nødvendighet, og at de bare har tatt forhåndsregler for rovfuglene som andre tar for handelsvarer for å forhindre forringelse, mens keiseren på sin side bare har hatt rovfuglen selv i tankene. Målet har likevel vært det samme, og familien de Hauville har som falkonerer sannsynligvis vært opptatt av å behandle rovfuglene så godt som overhode mulig.

6.5 Familien de Hauvilles betydning for norske rovfugler i England

Familien de Hauville må ha vært mester-falkonerer og har fullt ut vært i stand til å forstå disse ville dyrene. De har visst at dyret hverken var domestisert eller vilt, og måtte ha den typen behandling som gjorde at rovfuglen ville trives og være en god jaktfugl til bruk for kongen. Uten denne grunnleggende forståelsen av dyret på dets egne premisser er det ikke sannsynlig at familien ville ha hatt denne store suksessen gjennom tidene som kongelige falkonerer fra tiden til Henrik II til Edvard III.

Som vi har sett reiste familien sannsynligvis selv til Norge ved en rekke anledninger. Vi vet at Nicolaus, biskopen av Oslo, i 1213 gir Kong Johan av England hauk og Jaktfalk. Disse ble hentet av Henrik og Hugo de Hauville.²²⁷ Dette eksempelet er det første vi har på at en av familien de Hauville selv reiste til Norge for å hente rovfugler. Men allerede i 1167-1168 skaffet Ralph de Hauville én norsk hauk til veie for Eraldius de Heigham.²²⁸ Dette er en av de få faktiske transaksjonene vi har på listen over referansene til norsk hauk som ble diskutert tidligere. Det er sannsynlig at familien har hatt en tilknytning til Norge allerede i Henrik IIs tid, kanskje også i utstrakt bruk uten at vi kan si noe om dette konkret. De forskjellige rovfuglene som ble skaffet til veie kjøpte de nok fra markedene langs østkystens havnebyer, og som sagt var det kanskje Norge de fineste rovfuglene kom fra. Spesielt de hvite fuglene som vi diskuterte tidligere hadde jo en høy status. Det er høyst sannsynlig at familien også i Henrik IIs tid har vært ansvarlige for innkjøp av et stort antall

²²⁶ DN 19, 205.

²²⁷ DN 19, 101.

²²⁸ The Pipe Roll Society, *The Great Roll of the Pipe for the Fourteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1167 - 1168* (London: Hansard publishing union, limited, 1890), 20.

norske fugler på markedene, eller kanskje også gjennom reiser til Norge. Det mangler jo en del kildemateriale, blant annet fra den kongelige husholdning (*Camera Curie*) som nevnt, samtidig med at mye annen informasjon helt åpenbart ikke finnes lenger. At familien de Hauville har status som fagfolk blir bekreftet i en senere referanse fra 1238:

Innstruks fra kong Henry (III) til Jeremias av Caxton, administrator av Norwich bispedømme: på markedet i Lynn skal han kjøpe, etter Henry de Hauvilles skjønn, 6 av de større norske haukene som finnes der og levere dem til samme Henry de Hauville.²²⁹

De har sannsynligvis hatt et godt rykte på seg som eksperter mer enn hva som blir beskrevet i kildene, og bygget opp sin status gjennom årene.

I regjeringstiden til Henrik III ser vi for alvor at kildene reflekterer familiens tilknytning til Norge. Det ble ofte familiens offisielle plikt å ta imot gavene som ble sendt fra Norge. I 1228 pålegger kongen Henrik de Hauville å ta imot seks jaktfalker og fire hauker som kongen av Norge har sendt ham. Disse er i varetekten til kongen av Norges sendebud i Grimsby.²³⁰ Vi ser dette også i 1230 hvor Sheriffen av Lincolnshire må holde de fuglene som kongen av Norge sendte før Henrik de Hauville tar vare på dem.²³¹ Det er flere slike oppføringer i årene som kommer. I 1232 får vi et større hint om betydningen av de norske rovfuglene og tilgjengeligheten av disse. Fogdene i Yarmouth, King's Lynn, Ipswich, Boston og Grimsby får i beskjed om å legge belag på alle falkene og haukene som kommer til havnene her, og vente til Henrik de Hauville har gjort sitt utvalg:

De avibus arestandis. Mandatum est ballivis portus de Jernem' quod aves venales venientes in terram regis in portum suum de Norwegia vel de aliis terris, arestarti faciant donec Henricus de Hauvill' ceperit inde prisam regis; et exennia avium regi missa que applicabunt in portu suo, eidem Henrico liberari faciant. Teste rege apud Windles', xij. die Maii. Eodem modo scribitur ballivis portus de Len', Gipeswic', Sancti Botulfi, Linc', Grimesby, Norf' et Suff'.²³²

Ordlyden i brevet er ganske tydelig. Man skal legge beslag på alle disse fuglene fra «..Norge såvel som andre land.» Denne særstillingen til Norge i brevet er en klar indikator på at de fleste fuglene kommer fra Norge. Det ser ut til at familien de Hauville i kildene presentert her, og i det store materialet som er gjennomgått, står som veldig viktige i forbindelse med betydningen av norske rovfugler i England. Andre familier kan også ha vært viktige her, men ingen er på nær så beskrevet opp i mot Norge som denne familien.

²²⁹ RN I, 683.

²³⁰ DN 19, 192.

²³¹ DN 19, 198.

²³² DN 19, 205.

7. Konklusjon

Spørsmålet denne oppgaven stilte var: hvilken rolle spilte norsk rovfugl for falkoneringen i England i høymiddelalderen? For å svare på dette må vi se på rovfuglene falk og hauk som mer enn bare passive handelsvarer som korn og olje. Verdien til en god jaktfalk kunne i middelalderen være like mye verdt som gull og edle stener, men i tillegg til at rovfuglen var en ettertraktet handelsvare må den også ses på som en dyktig arbeider, som i samarbeid med en faglig dyktig falkoner var i stand til å utføre utrolige arbeidsoppgaver.

For å videre svare på hvilken rolle norsk rovfugl spilte for falkoneringen i England i høymiddelalderen har vi sett på en rekke ting som forbinder falk og hauk fra Norge til England. Som Robin S. Oggins nevner, sendte Håkon IV av Norge i 1225 tre hvite og 10 grå jaktfalker, og sa at mennene hans hadde brukt to år på å finne disse. Keiser Fredrik II sier om disse fuglene at disse er de beste å jakte med.²³³ Disse norske fuglene ble i middelalderen sett på som førsteklasses, og av luksusartikler var det få ting som kunne overgå de sjeldne hvite jaktfalkene, som sannsynligvis ble fanget på Island. Det synes altså å kunne bevises at disse hvite, ettertraktede jaktfalkene ble sendt med norsk hjelp. Noen ble sendt av kongen selv som vi så, og noen ble kanskje fanget etter ordre fra erkebiskopen i Trondhjem og dette bispedømmes innflytelse på sine områder på Island og Grønland. De var ofte dyre, og vi har sett på eksempler hvor enkelte jaktfalker kostet mer enn 4 pund. Hvilken rolle spilte så disse flotteste rovfuglene? Svaret er sannsynligvis en symbolsk rolle. De var sjeldne, og kunne ikke finnes i større kvantitet. Denne symbolske rollen var fordi at slike flotte rovfugler var et status-symbol, og selv om disse ble brukt i jakt av den engelske kongen var kanskje de dyreste rovfuglene tiltenkt spesielle anledninger. De kunne også bli brukt som luksuriøse gaver fra den engelske kongen til den europeiske, kongelige eliten. Et eksempel på dette var når Henrik II sendte en gave til Barbarossa, keiseren av det tysk-romerske riket. Han sendte fire jaktfalker som han hadde brukt mer enn 12 pund på å skaffe seg, den høyeste prisen registrert for denne typen fugler i hans regjeringstid, og en anselig sum.²³⁴

For videre å svare på spørsmålet må vi se på de mer vanlige fuglene. Som vi så var den laveste prisen for en hønsehauk 12 skilling, og prisen Wilhelm de Hauville får i 1169/1170 for å kjøpe 2 hønsehauker til bruk for kongens sønn var nettopp 24 skilling, altså 12 skilling per hauk. Så, når kongen (eller sønnen hans) fant det for godt at han ville ut å jakte med hauk hadde han nok mer enn nok med å bruke en vanlig hauk. Skulle han derimot gi en hauk eller falk i gave til en keiser, måtte nok standarden være en helt annen. Dette gjaldt nok om han skulle underholde prominente personer og trengte å en god jaktfalk til ta større bytte som Hegre eller lignende. Men kongen selv representerer heller kanskje ikke det største omfanget av falkonering i middelalderen. At kildene stort sett beskriver rovfugler til bruk for kongen, betyr ikke at «privatmarkedet» ikke var større.

Utbredelsen av falkonering i middelalderen er ikke kjent. De offisielle kildene nevner bare menn som falkonerer, og til disse kildene hører for eksempel transaksjoner og regnskapsoppføringer tilhørende kongelige utgifter til rovfugler. John av Salisburys «Policratitcus» er av en litt annen karakter. Han beskriver jakt med falk som noe negativt, og syns i det store og hele at slik dette blir utført ikke er noe matnyttig. I tillegg nevner han (om enn han tillegger det en negativ karakter) kvinner som dyktige jegere. Det er altså da

²³³ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 13.

²³⁴ Oggins, *The Kings and their Hawks*, 56.

sannsynlig at mange flere enn de som er beskrevet i de offisielle kildene drev med denne sporten, noe som støtter at det fantes et frimarked av en viss størrelse.

Falker og hauker tilhørende andre enn kongen synes å være relativt fraværende i kildene som er brukt i denne oppgaven, men det finnes noen eksempler på at andre også hadde tilgang til rovfuglene. I *Pipe Rolls* fra regjeringstiden til Henrik II finnes en rekke referanser til norsk hauk tilhørende forskjellige personer i regjeringstiden til Henrik II. De fleste av disse er oppført under Norfolk, og det ser ut som om de norske haukene ikke er noe annet enn slags sansende betalingsform i denne sammenhengen. Det har vært en etterspørsel etter disse fuglene, noe som kan ha ført til at fuglene kan ha blitt akseptert som betalingsform i visse tidsrom. De syv forskjellige personene vi gikk igjennom, og som ble sett på som i stand til å betale for seg med norsk hauk, har vært i stand til å få tak i disse selv på et tidspunkt, kanskje fra King's Lynn eller Great Yarmouth som var gode havner. Disse personene som betalte med norsk hauk, kjøpmenn som reiste til Norge for å hente rovfugl eller nordmenn som solgte sine rovfugler i England: alle disse beskriver vage konturer av ett fritt marked for rovfugl vi vet lite om. Det vi derimot kan si med sikkerhet var at de norske rovfuglene var ettertraktet i England.

Midt i dette nettverket av fugler som blir distribuert til kongen står familien de Hauville. Denne familien som har blitt ettergått og studert fra forskjellige vinkler i denne oppgaven har spilt en stor rolle for distribusjonen av de norske fuglene til kongens bruk. Kartet som viser hvor familien har oppholdt seg viser et klart handelsnettverk hvor familien har ferdes med de forskjellige fuglene. Familiens fagkunnskaper har vært av avgjørende faktor for å få tak i de beste fuglene, og de har sannsynligvis hatt omfattende kontakt med Norge. Så i alle fall for kongens del, og kongens nettverks utøvelse av falkonerer har familien spilt en stor rolle. Når det gjelder familien de Hauvilles effekt på et fritt marked er det klart at familien igjennom årenes løp sannsynligvis har utviklet et tett bånd til Norge, og gjennom antagelsen at de fineste fuglene faktisk kom fra Norge, som Fredrik II beskrev, har de kanskje bidratt til at dette frie markedet favoriserte disse norske fuglene. I årene fra 1182 og fremover drar de også nytte av *lestagium*, som vil si at de får lov til å kreve toll fra de mest sentrale havnene i Norfolk og Suffolk, samt Boston i Lincolnshire. Familien må ha hatt mange handelsforbindelser, og Norge virker som en åpenbar forbindelse i denne sammenheng, især med tanke på rovfugl-handel. Familien har vært ansvarlige for å skaffe rovfugler til bruk for kongen, men har kanskje også kontrollert noe av frimarkedet for denne typen handel.

I 1232 får vi et større hint om betydningen av de norske rovfuglene og tilgjengeligheten av disse når fogdene i Yarmouth, King's Lynn, Ipswich, Boston og Grimsby får i beskjed om å legge belag på alle falkene og haukene som kommer til havnene her, og vente til Henrik de Hauville har gjort sitt utvalg. Fuglene kan komme fra «..Norge såvel som andre land». Denne utvetydige ordlyden i dokumentet beskriver en tendens som er veldig klar: rovfuglene kommer stort sett fra Norge.

Når det gjelder en endelig konklusjon på spørsmålet om hvilken rolle norske rovfugler spilte for falkonerer i England kan vi si at de på den ene siden spilte en slags symbolsk rolle for det engelske kongehusets prestisje siden de flotteste fuglene ofte ble sendt fra Norge til England (selv om disse nok mest ble fanget på Island eller Grønland). Dette var nok ikke et stort kvanta av fugler, siden de flotteste rovfuglene (spesielt hvite jaktfalker) ikke var lette å oppdrive. Disse ble allikevel viktige som gaver, og kanskje også i storslåtte jakt-oppvisninger for kongens venner. I tillegg kan vi forsiktig konkludere med at de fleste fuglene som ble importert til England kom ifra Norge, som vil si at disse fuglene må ha spilt en større rolle. Det finnes ikke noe klart bilde av hvor utbredt falk og hauk var i

England i Høy middelalderen, men falk og hauk er ikke så utbredt i England i dag som de for eksempel er i Norge. Den utstrakte bruken av import av rovfugl må også ha betydd at det var mangel på fuglene i England, eller i alle fall at det manglet på gode fugler å jakte med. Med dette som grunnlag kan vi si at de norske rovfuglene må ha spilt en sentral rolle.

En måte å gå videre på med denne forskningen på er å belyse bedre hvor i Norge det var fuglene kom ifra. Grunnen til at dette ikke kommer frem i stor grad i denne oppgaven er at dette er vanskelig å belyse. Her er det flere fremgangsmåter som kan være aktuelle, blant annet ved bruk av stedsnavn i forbindelse med falkefangst i Norge. Det er også videre mulig å gjøre vesentlig mye mer ut av kildene som er brukt i denne oppgaven til forskjellige andre formål, samtidig som man kan gå videre i kildesøket.

I et naturprogram fra 2008 på NRK så jeg engang en dokumentar om jaktfalk. Mens programmet viser bilder av falkonerer i et annet land, tilsynelatende i midtøsten et sted, sier fortelleren at temmede jaktfalker kan gå for beløp i millionklassen, og at falkens norske tilholdssted i dokumentaren derfor er skjult.²³⁵ På mange måter kan vi da si at norske falker og hauker ennå er høyt verdsatt i dag som i middelalderen.

²³⁵ Karl Birger Strann, *Ut i naturen: Jaktfalken - med ukjent adresse* (Oslo: NRK, 2005), 3:38, <https://tv.nrk.no/serie/ut-i-naturen/2008/PRTR65008005>.

Kildeliste

Primærkilder

Kildeserie *Pipe Rolls* fra Henrik IIs regeringstid:

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Sixth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1159 - 1160*. London: Wyman & sons, 1884.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Seventh Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1160 - 1161*. London: Wyman & sons, 1885.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Eighth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1161 - 1162*. London: Wyman & sons, 1885.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1162 - 1163*. London: Wyman & sons, 1886.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Tenth year of the Reign of Henry the Second: A.D. 1163 - 1164 vol. vii*. London: Wyman & Sons, 1886.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Eleventh Year of the Reign of King Henry the Second, A.D. 1164-1165*. London: Wyman & sons, 1887.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twelfth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1165 - 1166*. London: Wyman & sons, 1888.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1166 - 1167*. London: Hansard publishing union, limited, 1889.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Fourteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1167 - 1168*. London: Hansard publishing union, limited, 1890.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Sixteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1169 - 1170*. London: Wyman & sons, Lim., 1892.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Seventeenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1170 - 1171*. London: Wyman & sons, 1893.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Eigteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1171 - 1172*. London: Wyman & sons, 1894.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Nineteenth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1172 - 1173*. London: Wyman & sons, 1895.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twentieth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1173 - 1174*. London: Wyman & sons, 1896.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-First Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1174 - 1175*. London: Love & Wyman, lim., 1897.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Second Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1175 - 1176*. London: Spottiswoode & Co. Ltd., 1904.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Third Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1176 - 1177*. London: Spottiswoode & Co. Ltd., 1905.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Fourth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1177 - 1178*. London: Arthur Doubleday, 1906.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Fifth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1178 - 1179*. London: Percy Lund, Humphries & co. Ltd. & Amen Corner, 1907.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Sixth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1179-1180*. London: The St. Catherine press ltd., 1908.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Seventh Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1180-1181*. London: The St. Catherine press ltd., 1909.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Eighth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1181-1182*. London: The St. Catherine press ltd., 1910.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Twenty-Ninth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1182-1183*. London: The St. Catherine press ltd., 1911.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirtieth Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1183-1184*. London: The St. Catherine press ltd., 1912.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirty-First Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1184-1185*. London: The St. Catherine press ltd., 1913.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirty-Second Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1185-1186*. London: The St. Catherine press ltd., 1914.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirty-Second Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1186-1187*. London: The St. Catherine press ltd., 1915.

Hunter, Joseph. *The Great Roll of the Pipe for the Second, Third, and Fourth Years of the Reign of King Henry the Second, A.D. 1155, 1156, 1157, 1158*. London: George E. Eyre and Andrew Spottiswoode, 1844.

Andre primærkilder:

Cresswell, Richard. *Aristotle's History of Animals in Ten Books*. London: George Bell & sons, 1878.

Curley, Michael J. *Physiologus*. Chicago & London: University of Chicago press, 2009.

George, Andrew. *The Epic of Gilgamesh: The Babylonian Epic Poem and Other Texts in Akkadian and Sumerian*. London: Penguin group 2000.

Hellevik, Alf og Kristian Audne. *Kongsspegele: (Konungs skuggsjá)*. Oslo: Samlaget, 1943.

Hunt, Tony. *Three Anglo-Norman Treatises on Falconry*. Oxford: The Society for the Study of Medieval Languages and Literature, 2009.

Jones, William Henry. *Domesday for Wiltshire*. Bath and London: Longman, Green, Longman, Roberts and green, 1865.

The Pipe Roll Society. *The Great Roll of the Pipe for the Thirty First Year of the Reign of King Henry I Michaelmas 1130*. London & Loughborough: Acorn print media, 2012.

The Public Record Office of Great Britain, *Calendar of Inquisitions Post Mortem and other Analogous Documents Preserved in the Public Record Office, Vol i. Henry III*. London: Mackie and co Id., 1904.

Rackham, H. *Pliny: Natural History with an English Translation in Ten Volumes, Vol. III, libri viii-xi*. Cambridge og London: Harvard university press & William Heinemann Ltd., 1967.

Robberstad, K. og C. Lien. *Gulatingslovi*. Oslo: Samlanget, 1981.

The Royal Principal Secretary of State for the Home Department. *Close rolls of the Reign of Henry III, A.D. 1231 - 1234*. London: Mackie and Co., 1905.

The Royal Stationary Office. *Calendar of the Liberate Rolls Preserved in the Public Record Office: Henry III Vol. ii A.D. 1226-1240*. London: Hereford Times Limited, 1916.

The Royal Stationary Office. *Calendar of the Liberate Rolls Preserved in the Public Record Office: Henry III Vol. iii A.D. 1245-1251*. London: The Royal British Stationary Office, 1937.

The Royal Stationary Office. *Liber Feodorum: The Book of Fees, Commonly Called Testa de Nevill, Reformed from the Earliest MSS, by the Deputy Keeper of the Records, Part I*. London: The Royal Stationary Office, 1920.

The Royal Stationary Office. *Patent Rolls of the Reign of Henry III Preserved in the Public Record Office A.D. 1216-1225*. London, Mackie and co. Id., 1901.

The Royal Stationary Office. *Liber Feodorum: The Book of Fees, Commonly Called Testa de Nevill, Reformed from the Earliest MSS, by the Deputy Keeper of the Records, Part II*. Nendeln/ Lichtenstein: Kraus Reprint, 1971.

Salisbury, John av. *Frivolities of Courtiers and Footprints of Philosophers, trans. Joseph B. Pike*. New York: Octagon books, 1972.

Taranger, Absalon. *Magnus Lagabøters Landslov*. Oslo: Universitetsforlaget, 1962.

Wood, Casey A. og F. Marjorie Fyfe. *The Art of Falconry Being the De arte Venandi Cum Avibus of Frederick II of Hohenstaufen*. Boston og London: Charles T. Branford company og Geoffrey Cumberlege, Oxford University Press, 1955.

Brev fra Diplomatarium Norvegicum og Regesta Norvegicum referert til direkte i teksten:

Kilde	Bind	Brev/Regest
Regesta Norvegicum	1	683
Diplomatarium Norvegicum	7	202
Diplomatarium Norvegicum	8	1
Diplomatarium Norvegicum	12	131
Diplomatarium Norvegicum	19	59
Diplomatarium Norvegicum	19	101
Diplomatarium Norvegicum	19	153
Diplomatarium Norvegicum	19	192
Diplomatarium Norvegicum	19	198
Diplomatarium Norvegicum	19	205
Diplomatarium Norvegicum	19	436
Diplomatarium Norvegicum	19	
Diplomatarium Norvegicum	19	

Sekundærkilder

Blount, Thomas. *Fragmenta Antiquitatis or, Ancient Tenures of Land, and Jocular Customs of Manors*, red. Josiah Beckwith. London: S. Brooke, 1815.

Bø, Olav. *Falcon Catching in Norway: With Emphasis on the Post-Reformation Period*. Oslo: Universitetsforlaget, 1962.

Cummins, John. *The Hound and the Hawk: the Art of Medieval Hunting*. London: Phoenix press, 2001.

Epstein, Hans J. »The Origin and Earliest History of Falconry«, i *Isis* 34, no. 6 (1943): 497-509, <http://www.jstor.org/stable/225894>.

Gad, Finn. *Grønlands Historie I: indtil 1700*. København: Nyt nordisk forlag Arnold Busck, 1978.

Gamauf, Anita. «Palaeartic Birds of Prey From a Biological Point of View», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millenia on a Global Scale* vol. i, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.

Gersmann, Karl-Heinz og Oliver Grimms. *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism Throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.

Giese, Martina. «Evidence of Falconry on the European Continent and in England, with an Emphasis on the 5th to 9th Centuries: Historiography, Hagiography, and Letters», i *Raptor and*

- human - falconry and bird symbolism throughout the millenia on a global scale vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Grant, Edward. *A Source Book in Medieval Science*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974.
- Grant, Robert M. *Early Christians and Animals*. London og New York: Taylor & Francis e-Library, 2001.
- Hands, Rachel. *English hawking and Hunting in the Boke of St. Albans*. London: Oxford university press, 1975.
- Hastrup, Kirsten. *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford: Clarendon press, 1985.
- Heinrich, Dirk. «Are Trained Raptors Domesticated Birds» i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Helle, Knut. *Norsk Byhistorie : Urbanisering Gjennom 1300 år*. Oslo: Pax Forlag, 2006.
- Helle, Knut. *Gulatinget og Gulatingslova*. Leikanger: Skald AS, 2001.
- Houghton, William. *The birds of the Assyrian Monuments and Records*. London: The society of biblical archæology, 1884.
- Hribal, Jason. «Animals are Part of the Working Class» i *Labor History*, 44:4, <http://dx.doi.org/10.1080/0023656032000170069>. Online Journal, Routledge: Taylor and Francis, 2003.
- Hufthammer, Anne Karin. *Utgravingene i Erkebispegården i Trondheim: Kosthold og Erhverv i Erkebispegården, en Osteologisk analyse*. Trondheim: Norsk institutt for kulturminneforskning, 1999.
- Hurka, Florian. «Falconry and Similar Forms of Hunting According to Ancienct Greco-Roman Sources», i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Jacobsen, Lis. *Evje-Stenen og Alstad-Stenen, Norske Oldfunn, Avhandlinger Utgitt av Universitetets Oldsakssamling ved A.W. Brøgger*. Oslo: A.W. Brøggers Boktrykkeri A.S., 1933.
- Jones, Richard. *The Medieval Natural World*. Harlow: Pearson education limited, 2013.
- Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. *Tidsskrift for Nordisk Oldkyndighed*, 2. Bind. Kjøbenhavn: Poppeske Bogtrykkerie, 1829.
- Lie, Ragnar Orten. «Falconry, Falcon-Catching and the Role of Birds of Prey in Trade and as Alliance Gifts in Norway (800-1800) with an Emphasis on Norwegian and Later Foreign Participants in Falcon-Catching», i *Raptor and human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Lindner, Kurt. *Ein Ansbacher Beizbüchlein aus der Mitte des 18. Jahrhunderts*. Berlin: Walter de Gryuter & co., 1967.
- Morgan, Kenneth O. *The Oxford illustrated history of Britain*. Oxord & New York: Oxford university press, 1984.

- Munch, P.A. og R. Keyser. *Norges gamle love indtil 1387*. Christiania: Chr. Grøndahl, 1846.
- Myhre, Bjørn. *Før Viken ble Norge: Borregravfeltet som religiøs og politisk arena, Norske Oldfunn xxxi*. Vestfold fylkeskommune, 2015.
- Nissen, Gunnar. *Frostating Lagmannsembete og Lagmenn Inntil 1797: en Historisk Oversikt*. Trondheim: A.s. Nidaros & Trøndelagens Boktrykkeri, 1956.
- Oehrl, Sigmund. «Hunting in the West Norwegian Gulathing law» i *Hunting in Northern Europe until 1500 AD: Old Traditions and Regional Developments, Continental Sources and Continental Influences*. Schleswig: Wachholtz verlag, 2011.
- Oggins, Robin S. *The Kings and their Hawks: Falconry in medieval England*. New Haven & London: Yale University Press, 2004.
- Page, William. *The Victoria History of the Counties of England: A History of Buckinghamshire, Volume I*. London: Archibald Constable and Company Limited, 1905.
- The Pipe Roll Society. *Introduction to the Study of the Pipe Rolls*. London: Wyman & sons, 1884.
- Porcher, Jocelyn. «Animal work» i *The Oxford Handbook of Animal Studies*, red. Linda Kalof. New York: Oxford University Press, 2017.
- Prummel, Wietske. «Archeological Identification of Falconry» i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Rye, James. *A Popular Guide to Norfolk Place-Names*. Dereham: The Larks Press, 2006.
- Schmölcke, Ulrich. «Central European Burials with Birds of Prey from the Middle of the 1st Millenium AD» i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Sari, Eren. *The Epic of Gilgamesh*. Antalya: Nokta E-book International Publishing, 2016.
- Særheim, Inge. «Place Names from South-Western Norway with Reference to the Catching of Falcons» i *Raptor and Human - Falconry and Bird Symbolism throughout the Millenia on a Global Scale* vol. iv, red. Karl-Heinz Gersmann og Oliver Grimms. Kiel/Hamburg: Wachholtz verlag - Murman Publishers, 2018.
- Thomas, Richard. «Chasing the ideal? Ritualism, Pragmatism and the Later Medieval Hunt in England» i *Breaking and Shaping Beastly Bodies: Animals as Material Culture in the Middle Ages*, red. Aleksander Pluskowski. Oxford: Oxbow books, 2007.
- Thompson, R. Campbell. *The Devils and Evil Spirits of Babylonia, Vol I: Evil spirits*. London: Luzac and co., 1903.
- Thorsen, Vivi Gogstad. «Fangst og Eksport av Norsk Rovfugl ca 1100-1350». Masteroppgave, universitetet i Oslo, 2007.
- Tillisch, C.J. *Falkejagten of dens Historie*. København: P. Haase og Søns Forlag, 1949.
- Verboven, Koenraad, Myriam Carlier og Jan Dumolyn. «A short Manual to the Art of Prosopography» i *Prosopography: Approaches and Applications, Prosopographica et Genealogica, vol. 13*, red. K.S.B. Keats-Rohan. Oxford: Unit for Prosopographical Research, 2007.

Wallace, Leslie V. «Representations of Falconry in Eastern Han China (A.D. 25 - 220)» i *Journal of Sport History*, volume 39, number 1, vår 2012, side 99 - 109. Pittsburgh: North American Society for Sport History, 2012.

Webster, James Cameron. *The Labors of the Months in Antique and Medieval Art, to the End of the Twelfth Century*. Menasha, WI: The collegiate press, George Banta publishing company, 1938.

Wilkie, Rhoda. «Animals as Sentient Commodities» i *The Oxford Handbook of Animal Studies*, red. Linda Kalof. New York: Oxford university press, 2017.

Ægisson, Sigurður. *Icelandic Trade with Gyrfalcons*. Siglufjörður: Sigurður Ægisson, 2015.

Nettressurser

British Museum. 19 juni 2018. «Who was Ashurbanipal». [Blogg] hentet fra https://blog.britishmuseum.org/who-was-ashurbanipal/?_ga=2.57866093.699992699.1546603120-1359218519.1509400315.

The Domesday Book Online, [nettressurs], hentet fra <http://www.domesdaybook.co.uk/norfolk1.html>.

Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet [Nettside]*, <https://www.dokpro.uio.no>.

Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet: Om Diplomatarium Norvegicum [Nettside]*, https://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/om_dn.html.

Enhet for Digital Dokumentasjon UiO, *Dokumentasjonsprosjektet: Om Regesta Norvegica [Nettside]*, https://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/om-regesta.html.

International Association for Falconry & Conservation of Birds of Prey, «A history of Falconry» [nettside], <https://iaf.org/a-history-of-falconry/>.

Internet Archive, Wayback Machine, <https://archive.org/web/>.

Kenneth Hodges, *List of price of medieval items [nettside]*, <http://medieval.ucdavis.edu/120D/Money.html>.

Oxford Online Dictionary, definisjon av *wild* [Nettressurs], hentet fra <https://en.oxforddictionaries.com/definition/wild>.

Open Street Map, [Openstreetmap.org](http://openstreetmap.org).

Phillip Pangalos, «Falconry: A very Ancient Tradition in Kazakhstan», *Euronews [nettavis]*, 10 januar, 2018, <https://www.euronews.com/2018/09/06/falconry-a-very-ancient-tradition-in-kazakhstan>.

Strann, Karl Birger. *Ut i naturen: Jaktfalken - med ukjent adresse*, <https://tv.nrk.no/serie/ut-i-naturen/2008/PRTR65008005>. Oslo: NRK, 2005.

Bilder brukt:

Figur 1: Bayerische Staatsbibliothek, Sammlung astronomisch-komputistischer und naturwissenschaftlicher Texte - BSB Clm 210, *Liber Calculationes*, BSB-Hss Clm 210, <https://app.digitale-sammlungen.de/bookshelf/bsb00047183>, nr. 0186.

Figur 2: The British Library, *The Shaftesbury Psalter*, Lansdowne MS 383, ff. 2r-179v, fol. 5, <https://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IIID=5375>.

Figur 6: The British Library, *The Dunois Hours*, Yates Thompson 3, Fol. 5, <https://www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/ILLUMIN.ASP?Size=mid&IIID=34689>.

8.1 Artsnavn: latin, engelsk, norsk.

I Haukefamilien:

Accipiter Gentilis - Goshawk - Hønehauk,
Accipiter Nisus - Sparrowhawk - spurvehauk
Aquila Chryseatos - Golden Eagle - kongeørn

I Falkefamilien:

Falco Rusticolus - Gyrfalcon - Jaktfalk
Falco Tinnunculus - Common Kestrel - Tårnfalk
Falco Columbarius - Merlin - Dvergfalk
Falco Subbuteo - Hobby - Lerkefalk
Falco Peregrinus - Peregrine - Vandrefalk
Falco Cherrug - Saker - Tartarfalk
Falco Biarmicus - Lanner - Slagfalk

8.2 Vedlegg 1.

Referanser til norsk hauk i regjeringstiden til Henrik (Henry) II

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Maurice de Creon	Henry 2	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Warin de la Halla	Henry 2	Sommer set			2 norske hauk og 2 jaktfalk			
Richard de Luuetot	Henry 2	Nth&Der byshire			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Maurice de Creon	Henry 3	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Warin de la Halla	Henry 3	Sommer set	2 norske hauk og 2 jaktfalk		Ettergitt			
Hugo Piconot	Henry 3	Kent			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Maurice de Creon	Henry 4	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
...(ikke sikkert navn)	Henry 4	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Hugo Piconot	Henry 4	Kent			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Richard de Wurmegai	Henry 5	Norfolk og Suffolk			2 norske hauk			
Maurice de Creon	Henry 5	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 jaktfalk			
Maurice de Creon	Henry 6	Lincolns hire	1 norsk hauk og 1 jaktfalk					
Maurice de Creon	Henry 7	Lincolns hire			1 hauk (!)			
Maurice de Creon	Henry 8	Lincolns hire			1 hauk (!)			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
William de Grimsby og Gilbert de Erlham (betalt toll)	Henry 9	Norfolk og Suffolk				Toll: «...skipet som kongen sendte til Norge etter hauk og jaktfalk.»	43 li. 5 s. 1 d.	
William Bradela	Henry 9	Lincolns hire				for å kjøpe hauk i Norge.	40 merker	
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 11	Norfolk og Suffolk			10 merker og 1 norsk hauk	I betaling for sitt land		
Phillip de Chima	Henry 11	Lincolns hire						1 norsk hauk
Ernald de Perci	Henry 11	Lincolns hire			50 m, 2 norske hauk og 2 krigshest er			
Joel, bror til Richard Clericus	Henry 12	Lincoln			100 s. og 1 norsk hauk	For sitt hus..		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 12	Norfolk og Suffolk	10 merker og 1 norsk hauk	7 merker	3 merker og 1 norsk hauk	For sitt land		
Ernold de Heingham	Henry 12	Norfolk og Suffolk			5 merker og 1 norsk hauk			
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 13	Norfolk og Suffolk	40 s. og 1 norsk hauk	40 s.	1 norsk hauk			
Ernald de Heingham	Henry 13	Norfolk og Suffolk	5 merker og 1 norsk hauk	5 merker	1 norsk hauk			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Ricardus, sønn av Haldeni	Henry 13	Lincolns hire			Skylder en norsk hauk (som har felles fjær)			
Joel, bror til Richard Clericus	Henry 13	Lincoln	100 s. og 1 norsk hauk	5s. 6d.	4 li. 14s. 6d.	for huset som har etablert tittel.		
Ralph de Burc (armbrøstsky tter)	Henry 14	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
(H)Ernaldius de Heigham	Henry 14	Norfolk og Suffolk	1 norsk hauk	1 norsk hauk		betalt ved Ralph de Haltville		
Ricardus Halden	Henry 14	Lincolns hire			1 norsk hauk som har felt fjær	for gården dette og en for det foregående, men han er død		
Joel, bror til Richard Clericus	Henry 14	Lincoln	4 li. 14 s. 6.	11 s.	4 li. 3s. 6d. og 1 norsk hauk			
Ralph de Burc (armbrøstsky tter)	Henry 16	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 16	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hauker	for å holde retten til Widonis de Rochefordu ms visse land i Norwich		
Iordus Foliot	Henry 16	Yorkshir e			1 norsk hauk	for å ta land som ikke tilhørte ham		
Henricus Waleis de Burg	Henry 16	Yorkshir e			1 norsk hauk			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Ricardus, sønn av Haldeni	Henry 16	Lincolns hire			1 norsk myter hauk, Skylder totalt: 3 hauk, men han er død	for gården dette året og for 1/3 av forrige år		
Hamelinus Decemus	Henry 16	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 16	Lincoln			4 li. 3s. 6d. og 1 norsk hauk	For sine land i Lincoln		
Stephanus de Redeham	Henry 17	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hauk	for å holde retten til Widonis de Rochefordus visse land i Norwich		
Iordus Foliot	Henry 17	Yorkshire			1 norsk hauk	for å ta land som ikke tilhørte ham		
Henricus Waleis de Burg	Henry 17	Yorkshire			1 norsk hauk			
Ricardus, sønn av Haldeni	Henry 17	Lincolns hire			1 norsk myter hauk	for gården for dette året og fire stykk for de fire foregående år. Men han er død.		
Hamelinus Decemus	Henry 17	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak.		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 17	Lincoln		5 s.	4 li. 3s. 6d. og 1 norsk hauk. Skylder nå: 78 s. 6d.	For sine land i byen Lincoln.		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Ralph de Burgo (armbrøstskytter)	Henry 18	Norfolk og Suffolk (Oxford)			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 18	Norfolk og Suffolk (Oxford)			5 merker sølv og 2 norske hauer	for å holde retten til Widonis de Rochefordus visse land i Norwich		
Iordus Foliot	Henry 18	Yorkshire			1 norsk hauk	for å ta land som ikke tilhørte ham		
Henricus Waleis de Burg	Henry 18	Yorkshire			1 norsk hauk	Som han har lovet Adam av Yarmouth		
Ricardus, sønn av Haldeni	Henry 18	Lincolnshire			1 norsk myttet hauk	for gården dette året og 5 stykk for de fem foregående. Men han er død.		
Hamelinus Decemus	Henry 18	Lincolnshire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 18	Lincoln	78 s. 6d.	5s.	73 s. 6d. Skylder også 1 norsk hauk i samme sak.	Som betaling for sitt land i byen Lincoln.		
Iordanus Clericus de Helaua	Henry 19	Yorkshire			1 norsk hauk	ulovlig å ta land		
Henricus Waleis de Burg	Henry 19	Yorkshire			1 norsk hauk	etter løfte til Adam av Yarmouth, men Adam er kalt til Norfolk.		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 19	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 19	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hauk	for å holde retten til Widonis de Rochefordums visse land i Norwich		
Hamelinus Decemus	Henry 19	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 20	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 20	Norfolk og Suffolk						
Hamelinus Decemus	Henry 20	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Iordanus Clericus de Helaua	Henry 20	Lincolns hire			68 s. 5 d. Han skylder også 1 norsk hauk som betaling i samme sak.	I betaling for land i byen Lincoln.		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 21	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 21	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hauk	for å holde retten til Widonis de Rochefordums visse land i Norwich		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Adam av Yarmouth	Henry 21	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	Til Henrik Walens av Burc		
Hamelinus Decemus	Henry 21	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 21	Lincolns hire			68 s. 5 d. Han skylder også 1 norsk hauk som betaling i samme sak.	I betaling for land i byen Lincoln		
Iordanus Clericus de Helaua	Henry 21	Yorkshire			1 norsk hauk	for å ta land som ikke tilhørte ham		
William Asgernuns	Henry 21	Yorkshire			10 merker og 1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamle de Eboracus		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 22	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 22	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hauk	for å holde retten til Widonis de Rochefordums visse land i Norwich		
Adam av Yarmouth	Henry 22	Norfolk og Suffolk			Skylder etter løfte, 1 norsk hauk	Til Henrik Walens av Burc		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Ralph de Brecham	Henry 22	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på disse			
Hamelinus Decanus	Henry 22	Lincolns hire			1 norsk hauk og 1 islandsk jaktfalk	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 22	Lincolns hire		2 s.	68 s. 5 d. Han skylder også 1 norsk hauk som betaling i samme sak. Ny skyld: 66s.			
Iordanus Clericus de Helaua	Henry 22	Yorkshire			1 norsk hauk	for å ta land som ikke tilhørte ham		
William Asgernuns	Henry 22	Yorkshire		10 merker	10 merker og 1 norsk hauk (skylder 1 norsk hauk)	For å ha fengslet Gamel de Eboracus		
William Asgernuns	Henry 23	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Eboracus		
Ralph de Glanuill'	Henry 23	Yorkshire				«...til sine 2 norske hauer...» (s 81-82)		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Hamelinus Decanus	Henry 23	Lincolns hire	1 norsk hank og 1 jaktfalk	Har betalt kongen 1 islandsk jaktfalk på dennes ordre	Skylder 1 norsk hank	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 23	Lincolns hire	66 s.	2 s.	64 s. Den samme skylder 1 norsk hank som betaling i samme sak.	I betaling for land i byen Lincoln		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 23	Norfolk og Suffolk			1 norsk hank			
Stephanus de Redeham	Henry 23	Norfolk og Suffolk			5 merker sølv og 2 norske hank	for å holde retten til Widonis de Rochefordus visse land i Norwich		
Adam av Yarmouth	Henry 23	Norfolk og Suffolk			Skylder etter løfte 1 norsk hank	Til Henrik Walens av Burc		
Ralph de Brecham	Henry 23	Norfolk og Suffolk			Skylder 1 norsk hank (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på disse			
Hamelinus Decanus	Henry 24	Lincolns hire			1 norsk hank	For å utsette sin sak		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Iohel bror av Ricardus Clici	Henry 24	Lincolns hire			64 s. Den samme skylder 1 norsk hauk som betaling i samme sak.	I betaling for land i byen Lincoln		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 24	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 24	Norfolk og Suffolk			5 merker og 2 norske hauk	For retten mot Widonem de Rocheford.		
Adam av Yarmouth	Henry 24	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk etter løftet sitt til Henrik Walisci de Burc			
Ralph de Brecham	Henry 24	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			
William Asgernuns	Henry 24	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Eboracus		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 25	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 25	Norfolk og Suffolk			5 merker og 2 norske hauk	For retten mot Guidonem de Rocheford. Men han har ikke rett.		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Adam av Yarmouth	Henry 25	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	han har lovet Henrik Walisci de Burch		
Ralph de Brecham	Henry 25	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			
Walter de Welles	Henry 25	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær)	For å ha retten til å gi visse rettslige bøter		
William Asgernuns	Henry 25	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwich'		
Hamelinus Decanus	Henry 25	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å utsette sin sak		
Iohel bror av Ricardus	Henry 25	Lincolns hire			64 s. Han skylder også 1 norsk hauk i samme sak	I betaling for sitt land i samme by (Lincoln)		
Joslenus de Amundeville	Henry 25	Lincolns hire	60 merker, 1 krigshest og 1 norsk hauk			for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 26	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 26	Norfolk og Suffolk			5 merker og 2 norske hauk	For retten mot Widonem de Rocheford. Men han har ikke rett.		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Adam av Yarmouth	Henry 26	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	til nytte for Henrik Walisci de Burc		
Ralph de Brecham	Henry 26	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			
Walter de Welles	Henry 26	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær)	For å ha retten til å gi visse rettslige bøter		
Hamelinus Decanus	Henry 26	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å utsette sin sak		
Joslenus de Amundeville	Henry 26	Lincolns hire	22 li., 1 hest of 1 norsk hauk	10 li.	10 li., 1 hest og 1 norsk hauk.	for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far		
Wilhelm de Paris	Henry 26	Lincolns hire			10 norske hauker	For å ha fred i de gamle landene til pengemenne ne somhan har kjøpt (!)		
Iohel bror av Richard	Henry 26	Lincoln			64 s. og 1 norsk hauk			
Wilhelm as Gernuns	Henry 26	Yorkshir e			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		
Wilhelm as Gernuns	Henry 27	Yorkshir e			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Everwic'		
Hamelinus Decanus	Henry 27	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å utsette sin sak		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Joslenus de Amundeville	Henry 27	Lincolns hire	10 li., 1 hest og 1 norsk hauk	5 merker	10 merker, 1 hest og 1 norsk hauk	For å bli valgt i byen Lincoln som sin far.		
Wilhelm de Paris	Henry 27	Lincolns hire			10 norske hauker	For å ha fred i de gamle landene til pengemennene som han har kjøpt (!)		
Johelus bror av Richard	Henry 27	Lincoln			64 s. Han skylder også 1 norsk hauk i samme sak.	I betaling for land i samme by (Lincoln.) Men han er død og uten arvinger.		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 27	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Stephanus de Redeham	Henry 27	Norfolk og Suffolk			5 merker og 2 norske hauker	For retten mot Widonem de Rocheford. Men han har ikke rett.		
Adam av Yarmouth	Henry 27	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	til nytte for Henrik Walisci de Burc		
Ralph de Brecham	Henry 27	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			
Walter de Welles	Henry 27	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær)	For å ha retten til å gi visse rettslige bøter		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Stephanus de Redeham	Henry 28	Norfolk og Suffolk			5 merker og 2 norske hauk	For retten mot Widonem de Rocheford.		
Wilhelm as Gernuns	Henry 28	Yorkshir e			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		
Hamelinus Decanus	Henry 28	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å utsette sin sak		
Joslenus de Amundeville	Henry 28	Lincolns hire	10 li, 1 hest og 1 norsk hauk	106 s. 8 d.	26 s. 8 d. 1 hest og 1 norsk hauk	for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far		
Wilhelm de Paris	Henry 28	Lincolns hire			10 norske hauker	For å ha fred i de gamle landene til pengemenne ne somhan har kjøpt (!)		
Euerwinus de Linc'	Henry 28	Lincolns hire			2 norske hauker	For sin «escarlete» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		
Ralph de Burc (armbrøstsky tter)	Henry 28	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Adam av Yarmouth	Henry 28	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	til nytte for Henrik Walisci de Burc		
Ralph de Brecham	Henry 28	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Walter de Welles	Henry 28	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær)	For å ha retten til å gi visse rettslige bøter		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 29	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Adam av Yarmouth	Henry 29	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk	I avtale med Henrici Walisci de Burc		
Ralph de Brecham	Henry 29	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær) årlig, samt å ta vare på denne			
Wilhelm as Gernuns	Henry 29	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		
Joslenus de Amundeville	Henry 29	Licolnshire	26 s. 8d. 1 hest og 1 norsk hauk	26 s. 8d.		For å aksepterer å bli valgt i byen Lincoln, som sin far.		
Euerwinus de Linc'	Henry 29	Lincolnshire			2 norske hauk	For sin «escarlete» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		

Hvem	Årstill	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Biskopen av Winton	Henry 29	Winton, Hampshire			1 norsk hauk til Roger, sønn av Johannes de Newton, Roger de Stutevilles mann, som han lovet.	For retten til land i Newton.		
Richard, biskopen av Winton	Henry 29	Northumberland			1 norsk hauk for 1 hauk (som ikke har fellet fjær) som Roger, sønn av Johannes har			
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 30	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk			
Richard sønn av Wilhelm	Henry 30	Norfolk og Suffolk			2 norske hauer			
Adam av Yarmouth	Henry 30	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauer	etter resolusjonen til He...?		
Ralph de Brecham	Henry 30	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær), samt å ta vare på denne			
Simon de Yernemuda	Henry 30	Norfolk og Suffolk		1 norsk hauk	For retten (lisensen) til å laste 1 skip.			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Joslenus de Amundeville	Henry 30	Lincolns hire			1 hest og 1 norsk hauk for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far.			
Wilhelm de Paris	Henry 30	Lincolns hire	10 norske hauer	Den samme (Wilhelm) har betalt kongen etter ordre fra denne. Sak oppgjort. (Betalt 10 norske hauer.)		For å ha fred i de gamle landene til pengemennene som han har kjøpt (!)		
Euerwinus de Linc'	Henry 30	Lincolns hire			2 norske hauk	For sin «escarlete» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		
Wilhelm as Gernuns	Henry 30	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		
Richard, biskopen av Winton	Henry 30	Northumberland			1 norsk hauk for 1 hauk (som ikke har fellet fjær) som Roger, sønn av Johannes har. Men gjelden er spurt etter i Hampshire.			

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Biskopen av Winton	Henry 30	Hampshire			1 norsk hank til Roger, sønn av Johannes de Newton, Roger de Stutevilles mann, som han lovet.	For retten til land i Newton		
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 31	Norfolk og Suffolk			1 norsk hank			
Richard sønn av Wilhelm	Henry 31	Norfolk og Suffolk			2 norske hank			
Adam av Yarmouth	Henry 31	Norfolk og Suffolk			1 norsk hank etter resolusjonen til Henrik Wal' de Burc			
Ralph de Brecham	Henry 31	Norfolk og Suffolk			1 norsk hank (som ikke har fellet fjær), samt å ta vare på denne			
Simon de Yernemuda	Henry 31	Norfolk og Suffolk	1 norsk hank	Den samme har betalt kongen etter dennes ordre. Sak oppgjort. (Betalt 1 hank.)		For lov til å laste 1 skip		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Wilhelm as Gernuns	Henry 31	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'. Men han har ingen.		
Joslenus de Amundeville	Henry 31	Lincolns hire			1 hest og 1 norsk hauk	for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far.		
Euerwinus de Linc'	Henry 31	Lincolns hire			2 norske hauk	For sin «escarlete» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		
Johannes sønn av Ordgari	Henry 31	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å få kongen (England) til å spør kongen av Norge om å få tilbake eiendelene til sin bror Godardi.		
Outi Cappellanus	Henry 31	Lincolns hire			1 norsk hauk	For retten til 4 hauker og 4 falker mot Godwinum le Riche og Wilhelm sønn av Engelbert, men han har reist til Norge.		
Richard, biskopen av Winton	Henry 31	Hampshire			1 norsk hauk til Roger, sønn av Johannes de Newton, Roger de Stuteville s mann, som han lovet.	For retten til land i Newton		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Richard sønn av Wilhelm	Henry 32	Norfolk og Suffolk			2 norske hauk			
Adam av Yarmouth	Henry 32	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk etter resolusjon til Henrik Wal' de Burc			
Ralph de Brecham	Henry 32	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær)			
Ralph de Burc (armbrøstskytter)	Henry 32	Norfolk og Suffolk	1 norsk hauk	Har betalt etter kongens ordre, sak oppgjort.				
Joslenus de Amundeville	Henry 32	Lincolns hire			1 hest og 1 norsk hauk	for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far		
Johannes sønn av Ordgari	Henry 32	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å få kongen (England) til å spør kongen av Norge om å få tilbake eiendelene til sin bror Godardi.		
Euerwinus de Linc'	Henry 32	Lincolns hire			2 norske hauk	For sin «escarleto» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		
Wilhelm as Gernuns	Henry 32	Yorkshire			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Richard, biskopen av Winton	Henry 32	Hampsh ire			1 norsk hauk til Roger, sønn av Johannes de Newton, Roger de Stuteville s mann, som han lovet.	For retten til land i Newton		
Wilhelm as Gernuns	Henry 33	Yorkshir e			1 norsk hauk	For å ha fengslet Gamel de Euerwic'		
Euerwinus de Linc'	Henry 33	Lincolns hire			2 norske hauk	For sin «escarlete» sak mot Wilelmum de Paris og Johannes Generum....»		
Richard sønn av Wilhelm	Henry 33	Norfolk og Suffolk			2 norske hauk.			
Adam av Yarmouth	Henry 33	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk etter løftet sitt til Henrik Walisci de Burc			
Ralph de Brecham	Henry 33	Norfolk og Suffolk			1 norsk hauk (som ikke har fellet fjær), samt å ta vare på denne			
Joslenus de Amundeville	Henry 33	Lincolns hire			1 hest og 1 norsk hak	for å akseptere å bli valgt i byen Lincoln som sin far		

Hvem	Årstall	Sted	Skal betale/ gjør regnskap for, etc.	Har betalt	Skylder	Betalt fordi/ slik at / mer info	Utbetalt	Har skaffet
Johannes sønn av Ordgari	Henry 33	Lincolns hire			1 norsk hauk	For å få kongen (England) til å spør kongen av Norge om å få tilbake eiendelene til sin bror Godardi.		
Richard, biskopen av Winton	Henry 33	Hampsh ire			1 norsk hauk til Roger, sønn av Johannes de Newton, Roger de Stuteville s mann, som han lovet.	For retten til land i Newton		

Oppsummering:

Lincolnshire + Lincoln: 54 + 8: **62**

Norfolk og Suffolk: **77**

Northanteshire og Derbyshire : **1**

Somerset : **2**

Kent : **2**

Yorkshire: **24**

Hampshire: **5**

Northumberland: **2**

= **175** referanser til norsk hauk.

8.3 Vedlegg 2.

De Hauville-familien i DN og RN.

1. RN 1, 113

(1163 sept 30 - 1164 september 29)

Regnskapsnotis i regnskapet for Norfolk og Suffolk: i samsvar med kongens befaling har Radulf de Hauville fått utbetalt 6 punk 13 s 4 d til innkjøp av hauker.

2. DN 19, 101

10 juli 1213, Gillingham

Kilde: Trykt i *Rotuli litterarum clausarum*, vol. I, p. 156 b. Jfr. *Regesta Norvegica I*, nr. 236.

Sammendrag

Kong *Johan* av England byder sheriffen i Northampton at erstatte *Henrik* og *Hugo de Hauville*, som har overbragt høker og geirfalker, fragten for de skibe fra Norge, hvori fuglene blev sendt kongen fra biskop *N[icolaus]* i Oslo.

Brevtekst

Rex Vicecomiti Northantonie salutem. Precipimus tibi, quod cum osturci et girefalcons nobis fuerint presentati de Nortweya invenias Henrico et Hugoni de Hauvill' portitores et custum quod ad eos deportandos quo preceperimus et custum quod positum fuit in avibus portandis, quas dominus N[icolaus] Asloensis Episcopus nuper nobis misit, et alia custodia si qua simili occasione fiant acquietes, et quod ad hoc posueris, per visum et testimonium legalium hominum computabitur tibi ad scacarium. Teste me ipso apud Gillingham', x. die Julii, anno regni nostri xv^o.

3. DN 19, 103

24 august 1213, pomfret

Kilde: *Rotulus misæ anni regni regis Johannis quarti decimi*. Trykt i *Documents Illustrative of English History in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, ed. by Henry Cole (London 1844, fol.), s. 239.

sammedrag

Optegnelse om, at *Johan* uten land har utbetalt 2 mark som gave til *Viljam nordmand*, som bragte spurvehøker i gave til kongen fra kong *Philippus* av Norge.

brevtekst

Ibidem [dvs die Mercurii proxima in festo Sancti Bartholomei apud Puntfreit] Willielmo Norrensi qui tulit austurcos domino Regi ex parte Philippi Regis Norwegie eunti in propriam suam de dono .ii. marcas. per Regem liberatas Hugoni de Hautvilla. DN 19, 106.

4. DN 19, 106

9 januar 1215. Sted: Temple, London.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum vol. I, p. 182 b. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 240.

Sammendrag:

Kong *Johan* av England byder *Hugo de Hauville* at skaffe *William Fitz-William 2* av kongens falke (*falcones gentiles*), som er og skifter fjær i Geddington og er blandt dem, som kongen av Norge sendte ham.

Brevtekst

Rex Hugoni de Hauvill' salutem. Mandamus tibi quod habere facias Willielmo filio Willelmi duos falcones nostros gentiles qui in mutis sunt apud Geddington', quas scilicet Rex Norwagie nobis misit. Teste me ipso apud Novum Templum London', ix. die Januarij [anno xvij^o].

5. DN 19, 139

Dato: 24 juli 1222. Sted: Corfe(Grevskapet Dorset).

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I, p. 506 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 305.

Sammendrag

Kong *Henrik III* av England paalægger sheriffen i Cambridgeshire at betale *Henrik de Hauville*, der ligger i Cambridge med kongens falke, som kom fra Norge, 40 sh. til hans utgifter.

Kilde: Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I, p. 506 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 305.

Dato: 24 juli 1222. Sted: Corfe(Grevskapet Dorset).

Brevtekst (fra den trykte utgaven):

·fRex Vicecomiti Cantebriegie salutem. Precipimus tibi quod habere facias fideli nostro Henrico de Hauvill' moram facienti apud Cantebriegiam cum falconibus nostris, qui venerint de Norwegia, quadraginta solidos ad expensas suas, et computabitur tibi ad scacarium. Teste H[ubeto de Burgo] ut supra (dvs apud Corfe, xxiiij. die Julii), anno regni nostri vj^o. ikke skilt ut. A.B.per eundem. controbreve.

6. DN 19, 150

7 september 1223, westminister

KildeRot. litt. claus. 7 Henr. III, m. 3. Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I p. 562 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 323.

Sammendrag

Kong *Henrik III* av England byder sheriffen i Cambridgeshire at la *Henrik de Hauville* faa 40 sh. i anledning av de utgifter, han hadde ved at komme til kongen fra Lynn til London med de høker, som kongen av Norge sendte.

Brevtekst

opphøyet punktum? stor liten f i kursiv? ·fRex Vicecomiti Cantebrigie salutem. Precipimus tibi, quod habere facias Henrico de Hauvill' xl. solidos ad expensas suas acquietandas, quas fecit in veniendo ad nos de Lenn' cum austurcis, quos Rex Norwagie nobis misit, usque London', et computabitur tibi ad scacarium. Teste ut supra (dvs H[uberto de Burgo] etc. apud Westmonasterium, vij. die Septembris, anno regni nostri vij.).stort mellomrom ikke skilt ut. A.B.controbreve.

7. DN 19, 164

22 sept 1224, Bridgnorth

Kilde: Rot. litt. claus. 8 Henr. III, m. 4. Trykt i Rotuli litterarum clausarum, vol. I p. 621 b og 647 a. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 345.

sammendrag

Kong *Henrik III* av England byder skatmesteren *Eustacius* og kammerererne at betale 2 mark til *Henrik de Hauville* for at dekke deres utgifter, som i Cambridge¹ vogter kongens geirfalker, som var sendt ham fra Norge.

Brevtekst

Liberate. Rex E. Thesaurario et Camerariis suis salutem. Liberate de thesauro nostro Henrico de Hauvill' duas marcas ad expensas illorum acquietandas, qui custodiunt girefalcons nostros apud Cantebrigiam qui fuerunt ad nos missi de Norweghia. Teste Rege apud Bruges, xxij. die Septembris, anno viij. ikke skilt ut. A.B. Coram Justiciario

8. DN 19, 171

28 august 1225, Westminster

Kilde: Rot. litt. claus. 9 Henr. III, m. 5. Trykt i Rotuli litterarum clausarum II, 59 b. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 358.

Sammendrag

Kong *Henrik III* av England byder sheriffen i Northampton at betale *Henrik de Hauville* 2 mark til hans utgifter ved bevogtningen av kongens geirfalker, sendt ham fra kongen av Norge.

Brevtekst

Rex Vicecomiti Northampton' salutem. Precipimus tibi quod sine dilatione facias habere Henrico de Hauvill' duas marcas ad acquietandas expensas suas factas in custodia girofalconum nost[ro]rum nobis a Rege Norwagie transmissorum, et computabitur tibi ad scacarium. Teste ut cupra (dvs Rege apud Westmonasterium, xxvij die Augusti) anno etc. (dvs regni nostri nono).

9. DN 19, 192

18 september 1228, Montgomery

Kilde: Rot. litt. claus. 12 Henr. III, m. 2. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 80. Jfr. Regesta Norvegica I, nr. 402.

Sammendrag

Kong *Henrik III* paalægger *Henrik de Hauville* at motta seks geirfalker og fire falker, som kongen av Norge har sendt ham og som nu er i dennes sendemænds værge i Grimsby.

Brevtekst

De girofalconibus
missis domino regi. Mandatum est Henrico de Hauvill' quod sex
girofalcones et quatuor falcones quos rex Nor-
wagie ei transmisit et qui adhuc sunt in custodia nuntiorum pre-
dicti regis apud Grimesb', ibidem ab eis recipiat et salvo custodiri
faciat donec aliud a rege habuerit mandatum. Teste ut supra.

10. DN 19, 198

17 mai 1230, Northampton

Kilde: Rot. litt. claus. 14 Henr. III, m. 6. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 353.

sammendrag

Kong *Henrik III* gir sheriffen i Lincolnshire bud om at ta vare paa en gave fra Norge av gaasehøker, geirfalker og andre fugle, indtil *Henrik de Hauville* overtar dem.

brevtekst

De exenniis austur-
corum vel aliarum
avium. Mandatum est vicecomiti Linc' quod cum
aliquod exennium austurcorum, girofalconum
vel aliarum avium de Norwegia vel aliunde in
partibus suis ad opus regis advenerit, illud recipiat et salvo cu-
stodiat donec Henricus de Hauvill', cui rex vult illud liberari,
pro eo venerit; cui etiam cum aliquod hujusmodi exennium ad
ipsum vicecomitem perventum fuerit, sine dilatione aliqua scire
faciat. Teste S. de Sedgrave apud Norht', xvij die Maii.
Eodem modo scribitur vicecomiti Norf' et Suff'.

11. DN 19, 202

17 juni 1231, Kempton

Kilde: Rot. litt. claus. 15 Henr. III, m. 11. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1227-1231, s. 517.

Sammendrag

Kong *Henrik III* skriver til sheriffen i Northampton at han sender *Henrik de Hauville* til Geddington med domvendte og de fugle, som kongen av Norge har sendt, og byder sheriffen til *H. de Hauville* at utlevere kongens falker (mutas)

Brevtekst

De custodiendis avibus regis. Rex vicecomiti Norh^o salutem. Mittimus dilectum et fidelem nostrum H. de Hauvill^o usque Geitinton^o cum avibus nostris, quas rex Norwegie nobis in exennium misit, mandantes quatinus mutas nostras de Geitinton^o ei sine dilatione liberari facias ad salvo custodiendas eas ibidem, quousque aliud inde preceperimus. Teste ut supra [dvs rege apud Keninton^o. xvii die Junii, anno regni regis eiusdem xv^o].

¹ *Muta* kaldtes den unge falk, som skiftede fjær.

12. DN 19, 205

12 mai 1232, Windsor

Kilde: Rot. litt. claus. 16 Henr. III, m. 11. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 60.

sammendrag

Fogderne i Yarmouth, Lynn, Ipswich, Boston og Grimsby faar bud om at lægge beslag paa fugle [dvs falker og høker] fra Norge og andetsteds, som utbydes tilsalgs, indtil *Henrik de Hauville* paa kong *Henrik III's* vegne har gjort utvalg.

Brevtekst

De avibus arestandis. Mandatum est ballivis portus de Jernem^o quod aves venales venientes in terram regis in portum suum de Norwegia vel de aliis terris, arestari faciant donec Henricus de Hauvill^o ceperit inde prisam regis; et exennia avium regi missa que applicabunt in portu suo, eidem Henrico liberari faciant.

Teste rege apud Windles^o, xij. die Maii.

Eodem modo scribitur ballivis portus de Len^o, Gipeswic^o, Sancti Botulfi, Linc^o, Grimesby, Norf^o et Suff^o.

13. DN 19, 207

24 Oktober 1232, reading

Kilde: Rot. litt. claus. 16 Henr. III, m. 2. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 122.

sammendrag

Henrik de Hauville faar bud fra kong *Henrik III* om at utlevere til jarl *Richard Marshall* en av de bedste geirfalker, av dem kongen har faat fra de#nkan også være en u norske konge.

Brevtekst

De girofalcone dato

R. comiti Marescallo. Mandatum est Henrico de Hauvill^o quod de

gierfalconibus, quos regi misit rex Norwegie et sunt in custodia sua, liberet presentium latori unum de pulcrioribus et integrioribus ad opus R. comitis Marescalli, de dono regis. Et miratur rex quod ipsum ad mandatum P. de Rivall' per literas suas non liberavit. Teste rege apud Rading', xxiiij. die Octobris.

14. DN 19, 212

1 juli 1234, westminister

Kilde: Rot. litt. claus. 18 Henr. III, m. 17. Trykt i Close Rolls of Henry III, A. D. 1231-1234, s. 465.

sammendrag

Henrik de Hauville faar bud fra kong *Henrik III* om saasnat kongen ønsker det til *Johannes de Erlham* at utlevere to av de geirfalker, som kongen av Norge har sendt.

Brevtekst

Pro comite Mare-
scallo de gerefal-
conibus. Mandatum est Henrico de Hauvill' quod de gerefalconibus, quos rex Norwegie domino regi ultimo misit, qui sunt in custodia sua, habere faciat G. comiti Marescallo duos gerefalcones, de dono regis. Teste ut supra [dvs Rege apud Westmonasterium j die Julii].

15. RN 1, 683

1238 juli 13 el 14, Westminister

Innstruks fra kong Henry (III) til Jeremias av Caxton, administrator av Norwich bispedømme: på markedet i Lynn skal han kjøpe, etter Henry de Hauvilles skjønn, 6 av de større norske haukene som finnes der og levere dem til samme Henry de Hauville.

16. RN 1, 688

1239 mai 21, Reading

Innstruks fra kong Henry (III) til sheriffen av Norfolk: han skal betale for 4 geirfalker og 5 hauker som Henry de Hauville skal kjøpe til kongen på markedet i Lynn.

17. RN 1, 728

1242 juni 26, Norwich

Innstruks fra kong Henry (III) til sheriffen i Lincoln: han skal utbetale 15 mark til Henry de Hauville, til innkjøp av geirfalk på St. Botulph's marked (i Boston).

18. RN 1, 732

1243 juli 25, Westminister

Innstruks fra kong Henry (III) til sheriffen i Norfolk: sammen med Henry de Hauville skal han sørge for innkjøp av fire geirfalker til kongen på markedet i Lynn eller Yarmouth, og utbetale kjøpesummen, om falker kan finnes.

19. DN 19, 237

Dato 20 aug 1245, Gannock

Kilde: Close Rolls, 29 Henr. III, m. 2 d.

«Henrik de Hauville faar bud fra Kong Henrik III av England om at motta og vogte 6 geirfalker og 4 pilgrimsfalker, som den norske konge har sendt.»

Brevtekst

Mandatum est Henrico de Hauuill quod in propria persona accedat usque Lenn' et vj Gyrofalcones et iij falcones gentiles quos Regi misit Rex Norwagie recipiat et saluo custodiat ad opus Regis. Teste [Rege in castello apud Gannok xx die Augusti].

20. RN 1, 758

1246, juli 8, Winchester

Innstruks fra kong Henry (III) til sheriffen i Norfolk: Henry de Hauville skal kjøpe tre geirfalker og fire hauer i Lynn, om noen gode kan finnes. Sheriffen skal utbetale kjøpesummen.

21. DN 19, 246

10 september 1248, Marlborough

Kilde: Rot. litt. claus. 32 Henr. III, m. 3.

sammendrag

Kong *Henrik III* av England gir sheriffen av Northampton bud om syv geirfalker, som kongen av Norge nylig hadde sendt ham.

Brevtekst

De girofalconibus
Regis. Mandatum est vicecomiti Northampton',
quod septem Girofalcones Regis, quos Rex
Norwagie nuper Regi misit, et qui sunt in custodia Henrici de
Hauuill' et duobus custodibus ipsorum inueniat necessaria donec
de ipsis aliter perceperit. Et cum Rex sciuerit quantum eis li-
berauit, breue suum de allocacione eis inde habere faciat. Teste
Rege apud Merleberge .x die Septembris.

22. RN 1, 861

1252 september 13, Bury St Edmunds

Innstruks fra kong Henry (III) av England til sheriffen i Northampton: Han skal sørge for underhold til seks geirfalker som nylig er sendt til kongen og nå er i Henry de Hauvilles varetekt - 1/2 d daglig for hver.

Vedlegg 3.

Familien de Hauville under Henrik II.

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Kilder: Henrik II, pipe roll serie					
Ralph de Hauville	10	Norfolk og Suffolk: oppført under ridderne av Walton		6 li. 13 s. 4 d. For å kjøpe hauk, på ordre fra kongen.	Har for mye: 2 s. 1 d. betalt i sølv
Ralph de Hauville	12	Lincolnshire	...og Ralph de hauville 1 hauk (Han skal betale denne på vegne av Randulfus, sønn av robertus, sønn av Ricardus).		Ingen betaling oppgjort. Randulfus, sønn av robertus, sønn av Ricardus har betalt 10 merker, men hauken er ikke inbetalt.
Ralph de Hauville	12	Buckinghamshire: Risenberga og Schiringe		Og for kongens hauer 10 li ved Ralph de Hauville.	
Ralph de Hauville	12	Herefordshire: Haiis, betaling for Triuel og Trawent	Betaler 1 hauk og skylder en hauk.		
Ralph de Hauville	12	London og middelsex		Og henrik Blundo 26 s. 8 d. for 1 hauk ved Ralph de Hauville etter ordre fra kongen.	
Wilhelm de Hauville	12	London og middelsex: «Til bruk i huset til kongen ved Westminster»		Og til Wilhelm de Hauville 40 skilling for kongens hauer	
Ralph de Haltville	14	Norfolk og Suffolk	Hernalidus de Heigham gjør regnskap for 1 norsk hauk. Betalt ved Ralph de Haltville ifølge Sheriffen.		Betaling oppgjort.

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauuill	16	Norfolk og Suffolk	Og for fuglene til kongens bruk som er	Og for fuglene til kongens bruk som er sendt til Normandie 26 li. 10 s., etter ordre fra kongen,	Dette ble ordnet (evt. skal bli ordnet) av Wilelmus de Gernemutham og Ralph de Hauuill.
Wilhelm de Hauuile	16	London og middelsex: «Til bruk i huset til kongen ved Westminister»		Og Wilelmus de Hauuille 24 s. til å kjøpe 2 hauk til bruk for kongens sønn, etter ordre fra kongen. og 1 hauk til bruk for kongen av Skottland (Scottie) 20 s. etter ordre fra kongen	
Ralph de Hauville	17	Norfolk og Suffolk		Og William av Yarmouth og Ralph (Radulfus) de Hauville 16 li. for å skaffe fugler, til bruk for kongen, etter ordre fra kongen.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville	17	Lincolnshire		Og William av Yarmouth, Ralph de Hauville og Peter de Sandiacre, 10 li. for å kjøpe fugler til kongen, etter ordre fra kongen.	
William de Hauvile	18	Northamptonshire		Og Roberto, sønn av sim., Randulfus de Bredeleia, Roberto de Hascevi, Turstino de Norburc, William de Hauvile og Adam de Bedford, 10 lib til klær, etter ordre fra Ricardus de Luci.	
Ralph de Hauville	21	Lincolnshire		Og Ralph de Hauvile og William av Yarmouth 20 li. for å kjøpe 25 hauker og jaktfalker i markedet i Boston på ordre fra kongen.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville.	22	Essex og Hertfordshire		Den samme sheriff gjør regnskap for 40 s. til «Takelea» (?) Ralph de Hauville. Og et halvt merke til Roger Francis «pro defalta.» Den samme Ralph har blitt ettergitt 3,5 merke etter ordre fra kongen.	Saken er oppgjort.
Ralph de Hauville	22	Norfolk og Suffolk		Og Ralph Hauville, 20 merker for å kjøpe fugler til bruk for kongen, etter ordre fra kongen.	
Ralph de Hauville	22	Lincolnshire		Ralph de Hauville, 8 li. for å kjøpe fugler til kongens bruk på markedet i Boston etter ordre fra kongen.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville	24	Lincolnshire		Og Ralph de Hauville, 40 li til å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	
Ralph de Hauville	24	Lincolnshire	Ralph de Hauville har betalt 6 merker (etter ordre fra kongen) for å kjøpe fugler til kongens bruk.		
Ralph de Hauville	24	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville, 8 li 6 s. 8 d. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	
Ralph de Hauville	25	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville 20 li. til å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	
Ralph de Hauville	26	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville 26 li. et 6 s. et 8 d. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville	29	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville 30 li. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	
Ralph de Hauville	30	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville, 20 li. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen. Og likeledes, den samme Ralph, 22 li. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	
Adam de Hauville	30	Northamptonshire	Adam de Hauville gjør regnskap for et halvt merke for sin rett til en lekmanns len i kapittelet. Har betalt til skattekammeret , sak oppgjort. Men gjelden er spurt etter i Rutland.		
Adam de Hauville	30	Rutland	Adam de Hauville gjør regnskap for et halvt merke for sin rett til en lekmanns len i kapittelet. Har betalt til skattekammeret , sak oppgjort		Har betalt til skattekammeret , sak oppgjort.

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville	31	Norfolk og Suffolk	(I tillegg til tillatelsene skylder han:) 44 li. 18 s. 2 d.	Og Ralph de Hauville 20 merker for å kjøpe fugler til bruk for kongen etter ordre fra Rannulfi de Glanuill'. Og til bruk for det lille huset i Norwich 18 s. 4 d. etter ordre fra kongen.	Skylder å betale dette i mynt.
Ralph de Hauville	31	Northamptonshire, under Hecham	Og den samme sherriffen og Ralph de Hauville holder huset til kongen i Clyua og Brikestoke, 60 s. 10 d.		
Adam de Hauville	31	Northamptonshire	Adam de Hauville gjør regnskap for et halvt merke for sin rett til en lekmanns len i kapitlet.		Har betalt til skattekammeret, sak oppgjort.

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Walter de Hauville	31	Hampshire: Winton		Og til bruk for duepasseren(e) i tidligere nevnte close roll (clausarum): 14 li. 16 s. 11 d. etter samme ordre (kongens), ettersett av Walter de Hauville og Arthur de Morhala	
Walter de Hauville	31	Hampshire: Winton		Og i fast tillatelse til kongens fugler som Walter de Hauville passer på, i tidligere nevnte klausul, 25 s. 6 d. etter den sammes ordre.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Ralph de Hauville	32	Northamptonshire	Og den samme sherriffen (Galfridus) og Ralph de Hauville holder huset til kongen i Clyua og Brikestoke, 60 s. 10 d.		
Ralph de Hauville	32	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville, 17 l. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	Og han har til overs 27. s og 2 d mynt «qui computantur ei infra in firma de Oreford» (som regnes med det samme som under gården i Oreford?)
Ralph de Hauville	32	Norfolk og Suffolk		Og Ralph de Hauville for å kjøpe fugler til kongens bruk. 9 l., etter ordre fra kongen.	Sak oppgjort.
Ralph de Hauville	32	Lincolnshire		Og Ralph de Hauville 12 l. for å kjøpe fugler til kongens bruk, etter ordre fra kongen.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Walter de Hauville	32	Hampshire		Og i tillatelser til fugler som Walter de Hauville oppbevarer, 61 s. 7 d. etter den samme (kongens) ordre.	
Ralph de Hauville	33	Northamptonshire	Og den samme sheriff og Ralph de Hauville har i sin vare huset til kongen i Cliua og Briggstock. 9 s. 10 d.		
Walter de Hauville	33	Hampshire: Winton		Og i tillatelser til fugler som Walter de Hauville oppbevarer, 111 s. 3 d. etter den samme (kongens) ordre.	

Hvem	Årstall: regjeringsår	Sted	Skylder/har betalt	Har fått i tillatelse..	Betalingsinfo
Walter de Hauville	33	Hampshire: Winton		Og for 1 stall laget på bakgrunn av ny klausul (faciendo in novo clauso) 18 s. 6 d. etter den sammes ordre (kongens) og ettersett av Walter de Hauville.	